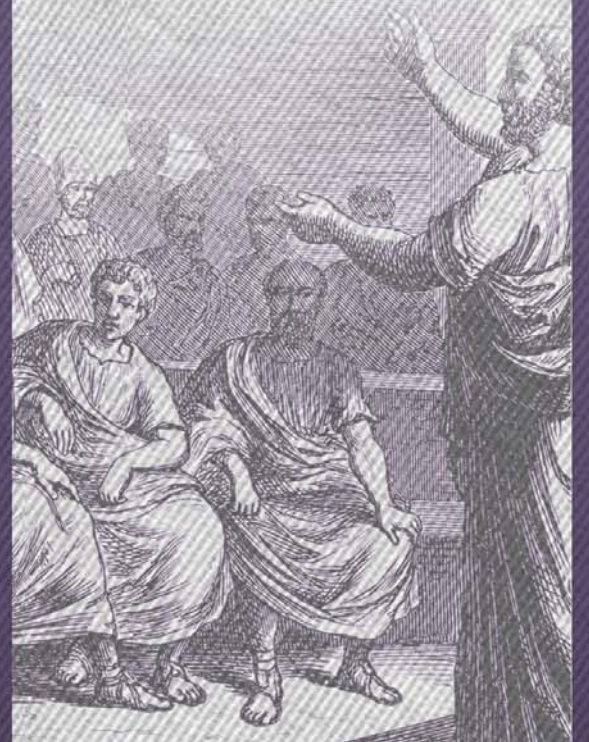

دوان کے دھوں مات دو زے زے کرے۔ ۱۹۶۰
کے کرے ہی ایک ہنگ کے ہاں کئی، مان
بھی حسی ہر ہنگ، لہی ہی دھال ہزے مان
تھیر کے ہاں بے سہرے جے نو ہرہ سال
مان کی کرلی حسی کر ان کے ہاں ہی بے سہر
سہرے ہی ہر جے دھالی ۱۹۶۰ کے سہر

بونیا دگہ ریا پیکھا تہی

و پراکتیزہ کرنا ئہوئ ل سہر روماننا

(ثالثی دی یٹ پری)

ہاقین سہعید خضر

**بونیادگه‌رییا پیکهاته‌یی و پراکتیزه‌کرنا ئه‌وی
ل سه‌ر رۆمانا (ئالی دی یی پری)**

سەنتەرى زاخۇ بۇ قەسكۆلېنىن كوردى

بونىادگەرىيا پېكھاتەبى و

پراكتىزەكرنا ئەوى

ل سەررۇمانا (ئالدى دى يى پرى)

هاقېن سەعېد خضر

ئىككى / ۲۰۱۹

وارھىل عبدالباقى

دىار عەبدالله

۹۷۸ - ۹۹۲۲ - ۹۰۸۰ - ۶ - ۹

D - / ۲۳۰۲۰ / ۱۹

پەرتووك

نقىسەر

چاپ

دىزاین و بەرگ

ISBN

ژمارا سپاردنى

© مافق چاپى يى پاراستيه بۇ

سەنتەرى زاخۇ بۇ قەسكۆلېنىن كوردى

Zakho Centre
for Kurdish Studies

سەنتەرى زاخۇ بۇ قەسكۆلېنىن كوردى

✉ zcks@uoz.edu.krd ☎ +964 (0) 751 536 1550

📍 Iraq-Kurdistan Region, Zakho- Univesity of Zakho

بونیادگەریا پیکهاتەیی و پراکتیزەکرنا ئەوی ل سەررۆمانا (ئالی دی یی پری)

هاقین سەعید خضر

پیشہ کی

ہدو پنامہ کی کتب

هه‌و‌نا‌مه‌ی کتێب

هەر ریباز و میتوده‌کا ره‌خه‌ی ژ روانگه‌هه‌کیشه به‌ری خو دده‌ته به‌ره‌می
ئه‌ده‌بی و بنه‌ما و پرنسیپین خو یین تایبه‌ت هه‌نه بو لی‌کدان و شلو‌قه‌کرنا ئه‌وی.
بونیا‌دگه‌ری ب گشتی ژلای بنیا‌تی‌شه دنی‌ری‌ته به‌ره‌می ئه‌ده‌بی کا چه‌وا ب
دری‌ژا‌هیا نی‌شینی هاتیه نژنین. بونیا‌دگه‌ریا پی‌که‌اته‌یی وه‌سا دنی‌ری‌ته به‌ره‌می کا
چه‌وا هەر ژ بونیا‌دی هه‌تا ئاقابوونی ل سه‌ر بنه‌مای ده‌لالی یی نافخوی تی‌کستی
هه‌روه‌سا بونیا‌دی ده‌ر‌قه ئه‌وی گری‌دای ج‌شاکی و ئایدولوژیایی و می‌ژوویی.

۱ - بابته‌ی شه‌کۆلینی:

ئه‌ه‌ شه‌کۆلینه بزاقه‌کا نوییه بو دیارکرنا په‌یوه‌ندیی د ناقه‌ه‌را ج‌شاکی
کو نشی‌سه‌ر یان داهینه‌ر ب شی‌وه‌یه‌کی هوشمه‌ندانه ده‌ری‌نی ژیدکته بو ته‌خ و
چینی ج‌شاکی و دیتنا هونه‌ری و ل دو‌ما‌هی‌کی‌دا ئه‌ه‌ دیتنا ج‌شاکی دیار‌دبیت.
رۆمان‌نشیس جیهان‌بینیا خو دیار‌دکته دنا‌ف رۆمانی‌دا، کو پی‌که‌هیت ژ دیتنا
گرۆپه‌کی، کو ئه‌وی په‌یوه‌ندی دگه‌ل هه‌یه و ب واقعی شه‌ یا گری‌داییه دگه‌ل
گرۆپ و ته‌خین دی د ملام‌لانی‌دایه.

۲ - ناقونیشانی شه‌کۆلینی:

ئه‌ه‌ شه‌کۆلینه ل ژیر ناقونیشانی ژ(بونیا‌دگه‌ریا پی‌که‌اته‌یی و
پراکتیزه‌کرنا ئه‌وی له‌سه‌ر رۆمانا (ئالی دی یی پری) یه‌ ده‌ری‌اره‌ی په‌یوه‌ندییا دیتنن
ج‌شاکی ب به‌ره‌می ئه‌ده‌بی‌شه ب تایبه‌تی رۆمانی ب شی‌وه‌یه‌کی سه‌رده‌م و هه‌قه‌رخ
و کارتیکرنا لایه‌نین ج‌شاکی له‌سه‌ر جیهان‌بینیا رۆمان‌نشیس کورد ته‌حسین
ناقشکی د نا‌ف رۆمانا ئالی دی یی پری‌دا.

٣ - گرنگیا فهکۆلینێ:

ئههه فهکۆلینێ ئههوی یهکی دياردکهت، کو ئهدهبیاتا کوردی ب گشتی رومان ب تایبهتی، شیايه ههلوپستی خو بهرامبهر ژيانا واقعی دياربکهت ههروهسا ژ ئهقی یهکی ژى رانهوهستیایه کو رهنگشه دانا سادهیه بو هوشياربیا جفاکی، به لکو دهربرینه کا ئیکگرییه بو ئاراسته و دیتن و هیشیین تهخه کا جفاکی، کو روماننقیس تهحسین نافشکی د روماننا ئالی دی یی پری دا شیايه واقعی و دیتن و جیهانبینی و میژوویا سهردهمی خو دياربکهت.

٤ - سنووری فهکۆلینێ:

ئههه فهکۆلینێ، د بنه رندا نامهیه کا ماسته رییه. ئههه فهکۆلینێ ل دویش تیورا رهخنهیا بونیادگه رییا پیکهاته یی کو ژلای (لوسیان گولدمانی) یقه هاتیه دامه زانندن و ب گریدانا ئهقی تیوری و بنه مایین ئهوی ب روماننقیسه و ب تایبهتی روماننا ئالی دی یی پری یا تهحسین نافشکی فه دکولیت ب ریکا هندهك بنه مایا کو ژلای ئهقی رهخنیه ب تایبهتی د بیاقی رومانیدا هاتینه ديارکرن.

٥ - ئارمانجا فهکۆلینێ:

ديارکرن باگروهه ندهکی میژوووی و جفاکی و تاکه کهسی یین تهخه کا ديارکری دناف جفاکیدا د ناف روماننا ئالی دی یی پریدا دگه ل دیتنا گشتگیر یا روماننقیس تهحسین نافشکی د رومانیدا و ههروهسا تهحسین نافشکی سه رپشکی ئیکیه بو ديارکرن ئهقی جیهانبینی یا هیشی و خواستین ئهوی تهخی کو ئه ندامه که ژ ئهوی تهخا ديارکری دناف جفاکیدا.

٦ - ئاریشین فهکۆلینێ:

ئیک ژ ئاریشین سه رهکی د ریکا ئهقی فهکۆلینیدا کیمبوونا زاراقین زانستیین بونیادگه رییا پیکهاته ییه د زمانی کوردیدا، لهوما هندهك جارن مه پیدقی ب زاراقین ئینگلیزی یان عه رهبی هه بوویه و دناف فهکۆلینیدا بکارهیناينه.

۷ - ریبازا قەكۆلینی:

ئەق قەكۆلینە ل دویف ریبازا (بونیا دگەرییا پیکهاتەیی) هاتیە شلو قەكۆلینە.

۸ - پەیکەری قەكۆلینی:

ئەق قەكۆلینە ژ پێشەکی و سی پشکان پیک دەیت:

- د پشکا ئیکیدا بەحسی پەیدا بوونا زاراقی بونیا دگەرییا پیکهاتەیی هاتیە کۆر و پستی هینگی ھندەک بابەتین گریدا پەیوەندییا د نا قەهرا ئەدەبیاتی و لایەنی جفاکیدا (ژ کەش ھەتا سەردەمی نوی) وەک سۆسیۆلۆژییا ھەقچەرخ و ئایدۆلۆژییا گەشەکۆرنا قەكۆلینا بۆ قەدیتنا پەیوەندییا د نا قەهرا ئەدەب و جفاکیدا، دیسان د ئەقی پشکیدا بەحسی سۆسیۆلۆژییا رۆمانی هاتیە کۆر، دیسان ھندەک بابەت ل سەر بونیا دی جفاکی و ئیستاتیکا تاکە کەسی هاتیە بەحس کۆر. دیسان بەحسی ژیدەرین فەلسەفە و مەعریفی یین پەیدا بوونا بونیا دگەرییا پیکهاتەیی یا (لوسیان گۆلدمانی) کرییە، وەک: فەلسەفا ھیگی ل دویف دیتنا بونیا دگەرییا پیکهاتەیی و فەلسەفا (جۆرج لۆکاش) ل دویف دیتنا بونیا دگەرییا پیکهاتەیی و فەلسەفا مارکس ل دویف دیتنا بونیا دگەرییا پیکهاتەیی یا لوسیان گۆلدمانی. زیدەباری ئەقی چەندی مە دوو بابەتین دوماھیککی یین ئەقی پشکی تەرخانکۆرینە بۆ بونیا دگەرییا پیکهاتەیی د نا قە رەخنا نوییا عەرەبیدا و بونیا دگەرییا پیکهاتەیی د نا قە رەخنا نوییا کۆردیدا، ژلای تیوری و پراکتیکی و بابەتیقە، دوماھیکا ئەقی پشکی یا تەرخانکۆرییە بۆ کۆرتیەک ل سەر رۆمانا دەقەرا بەھدینان و گۆھورینین ئەوی یین جفاکی و ھونەری.

- پشکا دووی ژ ئەقی قەكۆلینی یا تاییبەتە ب تیورا رەخنا بونیا دگەرییا پیکهاتەییقە، وەک: تیگە و زاراقی بونیا دگەرییا پیکهاتەیی، ژلای زمانی و

زاراڤيشه. ديسان مه بهحسى بنهماين سهرهكى يين بونىادگهرييا
 پيڤهاتيهى ب تيروتهسلى كريبه، وهك: بنهماين پيڤهاتا دهلالى و واتايى،
 كو پيڤهاتيهى ژ بونىادا گشتگير و بونىادا پيڤههگرىداى و بنهماين
 دووى، كو برىتيه ژ تيڤههستن و شلوقهكرن، كو ژ كومهكا ديتن و
 بوچوونا پيڤهاتيهى. پشتى هينگى بهحسى بنهماين سهرهكى يى سيى يى
 بونىادگهرييا پيڤهاتيهى كريبه، كو نهوژى ئاستين ئاگههينى
 (هوشمهنديى)، كو دابهشى سهر سى ئاستين سهرهكى دبيت:
 هوشمهنديا واقعى و هوشمهنديا دشياندا و هوشمهنديا ئاشوپى. پشتى
 هينگى ههرد نهقى پشكىدا بهحسى بنهماين چارى يى بونىادگهرييا
 پيڤهاتيهى هاتيههكرن، كو نهوژى جيهانبينيه يان ديتنا جيهانى، كو
 نهوژى دابهشى سهر چهند بابتهين سهرهكى بووينه وهك: لايهنى
 ههقهبركرنى د ناقبهرا تشتى واقعى و فهگيرانيدا (بونىادى ژيرى و
 سهرى)، ههقهبركرن د ناقبهرا بونىادين هزرى و جفاكى، ل دوماهيكى
 بهحسى هندهك بنهماين گشتيبن تيورا رهخنا بونىادگهرييا
 پيڤهاتيهى هاتيههكرن.

– پشكا سيى و دوماهيكى ژ نهقى فهكولينى يا تهرخانكريبه بو
 پراكتيزهكرنى، كو نهوژى ژ نهقان بابتهان پيڤهاتيهى:
 پراكتيزهكرنا بنهما و بنياتين بونىادگهرييا پيڤهاتيهى ل سهر رومانا
 (ئالى دى يى پرى) يا تهحسين نافشكى، كورتيهك ل سهر رومانا (ئالى دى
 يى پرى) و پشتى هينگى ديتنا جيهانى يا تهحسين نافشكى، وهك
 روماننئيس نه وهك فهگيرى رويدانين رومانى و پاشان پراكتيزهكرنا
 بنهماين بنياتى واتايى و تيڤههين شلوقهكرن و ئاستين هوشمهنديى و
 جيهانبينى ل سهر رومانا (ئالى دى يى پرى) هاتيهه نهجامدان.

نهقهكولينه ب گرنگترين نهجام و ليستا ژيدهران ب دوماهيك دهيت.

پشکا ئیکی

سروشتی بونیادگه‌رییا پیکهاته‌یی

- په‌یدا بوونا زاراقی بونیادگه‌رییا پیکهاته‌یی
- ژیدهرین هزری وفه‌سه‌ه‌ی یین په‌یدا بوونا بونیادگه‌رییا پیکهاته‌یی
- فه‌سه‌فا هیگلی ل دویش دیتنا بونیادگه‌رییا پیکهاته‌یی
- فه‌سه‌فا مارکسی ل دویش دیتنا بونیادگه‌رییا پیکهاته‌یی
- فه‌سه‌فا جورج لوکاشی ل دویش دیتنا بونیادگه‌رییا پیکهاته‌یی
- سۆسیۆلۆژیا هه‌قچه‌رخ و ئایدۆلۆژیا
- گه‌شه‌کرنا فه‌کولینا بۆ فه‌دیتنا ئه‌وی په‌یوه‌ندییا د ناقبه‌را ئه‌ده‌ب و جفاکیدا
- سۆسیۆلۆژیا رۆمانی
- تییکستی رۆمانی و پیکهاتا ئه‌وی یا جفاکی
- بونیادی جفاکی و ئیستاتیکا تاکه‌که‌سی
- بونیادگه‌رییا پیکهاته‌یی د ره‌خنا ئه‌ده‌بیا عه‌ره‌بیدا (تیوری – پراکتیک)
- بونیادگه‌رییا پیکهاته‌یی د ناقه‌ره‌خنا نوییا کوردیدا
- کورتیه‌ک ل سه‌ر رۆمانا ده‌قه‌را به‌هدینان و گوهورینین ئه‌ویین جفاکی و هونه‌ری

ههه و النامهه كتيب

سروشتی بونیادگه‌رییا پیکهاته‌یی

۱ - ۱: په‌یدا بوونا بونیادگه‌رییا پیکهاته‌یی:

بونیادگه‌رییا پیکهاته‌یی ئاراسته‌کا ره‌خه‌یه، بزاف دکر بو په‌یدا کرنا دیتنه‌کا نوی و هویر یا ره‌خه‌یی، هاریکاریا خوانده‌فانی دکه‌ت بو تیگه‌هشتن و شلوقه‌کرنا ئه‌ده‌بی، ل بهر روناها تیره‌کا ره‌خه‌یی، کو پیکه‌گریدانی دکه‌ت د ناقه‌را ئه‌وان هه‌می ره‌گه‌زین پیکه‌ینه‌رین تیگه‌ستی، چ ئه‌ف ره‌گه‌زین بونیادی ناخوویی یان ره‌گه‌زین بونیادا دمه‌رقه‌یی، کو یین گریدای بن ب ژيانا جفاکی، و ئه‌فه‌زی ژ ئه‌وی یه‌کی ده‌یت، کو زمان هه‌می ژيانا جفاکی و مردگیت ب هه‌می ره‌گه‌زین ئه‌ویقه، چ ئه‌ف ژيانه یا واقعی بیت یان ژيانه‌کا ئاشویی بیت. له‌ورا د فی‌ریدا بونیادگه‌رییا پیکهاته‌یی ژ ئه‌وان تیورین ره‌خه‌یی، کو کومکرن کری د ناقه‌را واقعه‌تا نوی و د ناقه‌را بونیادگه‌رییا روخساری، ب ریکا تیگه‌لکرنی د ناقه‌را په‌یوه‌ندیین ناخووییین تیگه‌ستی، هه‌روه‌سا ئه‌و خسته‌سه‌رین ئه‌وان په‌یوه‌ندیین دمه‌رقه، کو خودان گوزارشته‌کا تیگه‌ستی یا جفاکی بن، (له‌ورا ئه‌فی بونیادگه‌ریی روخساری زمانی کره بیافه‌کی ریکخوشکه‌ر بو شلوقه‌کرنا ئه‌وان په‌یوه‌ندیین جفاکی چ یین واقعی یان ئاشویی. ئه‌ف چه‌نده‌زی دی مه‌گه‌هینته ئه‌وی یه‌کی، کو ئه‌و پرسیارین بابه‌تی، کو بونیادگه‌رییا پیکهاته‌یی ئاراسته‌دکته‌ ل دمه‌ی شلوقه‌کرنا تیگه‌ستین ئه‌ده‌بی دکهن، به‌حسی ئه‌وان بونیادین هه‌قگرتی دکهن ئه‌وین ل بن روناها ئایدولوژیا نافخویا تیگه‌ستی دکهن و د فی‌ریدا کاری ره‌خه‌گری ئه‌وه (به‌رسفا ده‌لالی یین پیکه‌گریدایی د ناخوویی تیگه‌ستی)^(۱) بده‌ت. کو ئه‌ف بوچوونه و پرسیاره، هنده‌ک پرسیارین دی ژی په‌یدادین ژ

ئەوان: ئايا ئەف هەمی رهگەز و پیکهینه‌رین تیگستا ئەدهبی ریکخستنێ د ناقبەرا خودا دروستدکەن، هەتا کو دەلالەتەکا تەفگر پیکهینن؟ و ئايا ئەف بونیاده ل سەر ئیک کاری ئەدهبی پراکتیزه دبن؟ پشتی هینگی دی پروسیسه کا دی دەستپیکەت، کو ئەوژی رهگەزی جفاکی و ئایدۆلۆژی د ناف شلۆقه کرنیدا، ب ریکا قه کۆلینی ل سەر لایەن و ئاراسته‌یی، نفیسه‌ری یین ئایدۆلۆژی د ناف ژيانا ئەوی یا جفاکیدا و دیارکنا ئەوان مەرچین میژوویی و سوسیۆلۆژی کو بووینه ئەگەر بو دەرکه‌فتنا هزری.

بونیا دگه‌ریا پیکهاته‌یی: "بزاقی دکەت کو جارەکا دی به‌ره‌می ئەدهبی وهزری ژ پیکه‌گه‌ریانا ب جفاکی و میژوویی جودا نەدکەت"^(۲). کو چه‌وانیا ئەکتیژکنا ئەوی ل گەل به‌رده‌وامیا ژیانێ و نوکرنه ئەوی.

و ئەف تیورا (گۆلدمان)*ی، ئاراسته‌یه‌کا نوی بوو د ناف تیورا ره‌خنه‌ییدا کو بیا قه‌کی سەرەکیوو بو ریبازه‌کا نوی د ناف کاری ئەده‌بیدا ب ریکا بکاره‌ینانا ریبازه‌کا سوسیۆلۆژی و فەلسەفە بو روه‌نکنا بونیادی و دەلالی و دیارکنا ئاستین قه‌دیتنا واتایان ب ریکا شیوازی جیهان‌بینیی.

هه‌روه‌سا بونیادگه‌ریا پیکهاته‌یی: "ره‌نگه‌کی دیالیکتیکیا مارکسی بوو، ل سەر ئەقان بنه‌مایا دچیت: پیتشیین ئابووری، ته‌خین جفاکی، و ئاگه‌هیا د شیاندا"^(۳). ل سەر ئەوا مه‌ دیارکری ئەوه، کو بونیادگه‌ریا پیکهاته‌یی ئەوه کو هه‌ر هزره‌ک ل زانستین مرۆقاییه‌تی ژ ئەوی یه‌کی ده‌ین، کو پارچه‌ک ژ ژيانا هزری و جفاکی و دبیته ره‌گه‌زه‌کی گرنه‌گ د ئاڤا کنا بیرمه‌ندییا ره‌خنه‌گریدا، کو هه‌ر چالاکییه‌کا مرۆقاییه‌تی به‌رسقه بو بکه‌ری تاکه‌کەس و گروپی و بزاقه‌که بو گوهورینا تشته‌کی دیارکری، به‌ره‌ف ئاراسته‌یه‌کی، کو هه‌ر ره‌فتاره‌کا مرۆقی خودان شیوازه‌کی ده‌لالیه‌ و د قیرییدا فه‌ره‌ ل سەر ره‌خنه‌گری روناھییی بده‌ته سەر ئەوان ئاراسته و لایه‌نان.

د قیریدا دیاردبیت، کو فەلسەفا بونیادگەرییا پیکهاتەیی یا تەفکر و دیالیکتیکییە، تەماشەیی بونیادی تیکستی ئەدەبی دکەت، ئەک بونیادەکی سەریخویە وەک بونیادگەرییا فۆرمالستی، وەکو ریرەووەکینە یی هەفگرتییە ل گەل ریرەوین دی، لی بونیادگەرییا پیکهاتەیی بونیادەکی تیکەلە و تەمامە یا گریدایە ب بونیادی جفاکی و بزاقا میژووپییە.

۱ - ۲: ژیدمرین هزری و فەلسەفە یین پەیدابوونا بونیادگەرییا پیکهاتەیی:

بی گۆمان پەیدابوونا هەر تیۆرەکا رەخنەیی، بەری ئەوی هەندەک کار و پەرتوک ل سەر دەرکەفتینە، لی پەیدابوونا بونیادگەرییا پیکهاتەیی ل سەر دەستی لوسیان گۆلدمانی نەبوویە، کەواتە لوسیان گۆلدمان دامەزینەری ئەفی تیوری نینە - ئەوی ب خۆ دانپیدان یا کری - چونکی زاراقی بونیادگەرییا پیکهاتەیی ژ ماموستایی خۆ یی وەرگرتی، کو ئەوژی زانایی دەر وونناسی (جان بیاجیە)یە. چونکی ئاخستنا جیەانبینی پۆختەییەکا فەلسەفیە دیالیکتیە و پستی هینگی واتایەکا نوی یا وەرگرتی ب ریکا ئەوان قەکۆلینین فەلسەفە، کو بوویە ئاخستنا سەرەکی ل هەمی قەکۆلینین ئەوان چونکی رۆلەکی جەوہەری ئینا بو تیگەهشتن و شلوقەکرنا بەرەمی داهینانی و رەوشەنبیری و ئەدەبیین مەزن. چونکی گرنگییا ئەفی ئاخستنی ل ئەوی چەندی دیاردبیت دەمی شلوقەکرنا بەرەمی ئەدەبی دەیتەکرنا و ل دویف ئەوان باگراویندین هزری و ئایدۆلۆژی دچیت ل گەل ئەوان رەگەزین بابەتی، وەک رەوشەنبیری و فەلسەفە، ئاستین ئاگەهی، وەک رەگەزین د ناڤ سیستەمی ریکخستنا جفاکید، چونکی ئەو پالدمری قەشارتی و هیزا رادەبەدەر، کو پینوسی تاکی داهینەر دکەت، و ل پستی ئەوی گروپەکی جفاکییە هەمی، کو دەریرینی ژ ئەوان دکەت. ئانکو دەنگەکی ئیکگرتی بزاقا میژووپییا مروفایەتی پیک بین.

ئەگەر هات و ئەف جیھانبینی یا تراژیدی بوو و یا نەخۆش بوو، ئەفە ب ساناهی رەگەزێ نەخۆشیی دبیته بزوینەری جەوھەری بۆ کاری داھینانی^(۴). و پالدمرەك بۆ ئەفراندنا ئەوی و دی هینتە ھەبوونی، چونکی ئەفەیە بارۆدۆخی ئالۆزی جیھانا واقعی، کو تاکی داھینەر تیدا ژیاہ و بەرجەستەکرییە د ناڤ کاری خۆدا. (چونکی ھەر کارەکی ئەدەب نەشیت خۆ دویر بیخیت ژ رەھەندی تراژیدی)^(۵). و ئەف جیھانبینییە کو وەرگرتی ئەوان ھەمی فەلسەفین کەفن، کو دەرپرینی ژ ھزرا جیھانی دکەت، کو مزیلی قەیرانا مرۆفی بوویە ل جیھانا بەری نوکە و بەرەف ھندی چوون، کو چەوا ئەو ئاریشە چارەسەرکرییە و فەکوئین ل سەر کرییە، وەك ئەفلاتونی و ئەرستویی ل سەردەمی یونانیان و دەست پێشخەری سەردەمی نوی بۆ ئەفی بابەتی، کو بەرەف تیوریوونی بری، ئەوژی فەیلەسوڤ ئەمانی (ھیگل)*. کو ب بابی فەلسەفا ئایدیالی و مارکسی و ئایدۆلۆژیەتا ئەمانی ب شیوہکی گشتی دەیتە ھژمارتن.

۱ - ۲ - ۱: فەلسەفا ھیگلی ل دویف دیتا بونیادگەریا پیکھاتەیی:

رەخنا ھیگلی بۆ ھونەری جەفەنگی قوناغەکا میژوویا ئیکییە بۆ وەرارا ھونەری، (دەرپرینی ژ ریرەوی ھەمی ئەوان گوھۆرپینین فەشارتتا ئیستاتیکی و ھەمی ئەوان واتا و سمیۆلۆژیا، ب تیگەھی فرە واتایی) دکەت^(۶). ل سەر ئەفی ریرەوی، دی بینین کو ھزرا ھیگلی، پەیوہندیەکا جیگیر یا ھەمی د ناقبەرا جەفەنگی، کو بریتییە ژ ئامانجی و واتایا ئەوی یا دروست و یا رەمەکی، ئەفی چەندی گرنگییەکا زۆر یا ھەمی: (چونکی جەفەنگ بەری ھەر تشتەکی ئامازمیە، لی ب شلۆفەکرنەکا سادەتر، دی بینین کو پەیوہندیا جیگیر د ناقبەرا واتایی و دەرپرینا ئەوی یا ھەمی، ئەو ھیمایەکا یەدەکیا دروستە...)^(۷).

ل سەر ئەفی چەندی سمیۆلۆژیا ھەفچەرخ جەختی ل سەر ئەوی چەندی دکەت کو بەرھەمین ھونەری ئەوین خودان ریرەوی واتایەکا تاکی، کو شلۆفەکرنەکا ھیگلی بۆ ئەفی ریرەوی ئەوہ: (ھەرچەندە ب ھاریکاریا وی نە

به‌پرسياره‌تي ئه‌وا د ناقبه‌را هي‌ما و ده‌رپرني‌دا جه‌قهن‌گ يا بوويه بابته‌كي گرن‌گ ب شيويه‌كي گشتي په‌يوهنديه‌كا خزمایه‌تييه و ئه‌و خاله‌كا هه‌قگوره د ناقبه‌را واتاي و فۆرمي)دا^(٨). ئه‌ق چهنده په‌يوهنديا هزري ب واقعي سؤسيؤ – ميژوويشه دياردكته، هه‌روهسا ناسناما دروست يا د ناقبه‌را مادده‌ي و بابته‌ي هه‌روهسا د ناقبه‌را ئاگه‌هيي و هه‌بووني‌دا دياردكته.

و ل سهر ئه‌قي چهندي خواندنا ئيستاتيكا هيگلي ئه‌وه، پرسياره‌ك ده‌يته ئاراسته‌كرن بو زانينا جه‌قهن‌گ و دركه – كو هيگلي ژ بازني (هؤزاني) ده‌رئيخستي، چونكي فره‌هيا واتايا جه‌ي بي‌زاري بوو ل ده‌ق هيگلي. ئه‌ق چهنده‌زي ب جه‌وه‌ري هه‌ر به‌ره‌مه‌كي هؤنهر ي ده‌يته هژمارتن.

شعريه‌ت ل سهر باگراوه‌ندي هي‌مايين زاره‌كي هاتينه ئاكارن، و ريكه‌كه بو په‌يوهنديكرنا گياني و خودان سه‌ربه‌خوييه‌كا تاييه‌ته، هؤنهر ي ته‌مام ئه‌وه كو پينگاشين گونجاندي به‌اقيژيت ل گه‌ل فه‌لسه‌في.

١ - ٢ - ٢: فه‌لسه‌فا ماركسي ل دويڤ دي‌تئا بونيادكهر ييا پي‌كه‌اته‌ي:

به‌ري بيته سالا (١٨٤٤)ي، گه‌هسته ئه‌وي ئاستي كو ماركس هه‌ر تشته‌كي زانايين ئابوورينا سا ل ئه‌وروپا و ب تاييه‌تي ل بریتانيا و ئه‌لمانيا و فره‌نسا هه‌مي كومكرن و جه‌ين لاوازييا ئه‌وان دياركر ژلايي سيسته‌مي ئابووري و جفاكي و سياسي‌شه. ل سهر ئه‌وي بنه‌مايي ره‌خه‌يي چوو يي كو تيورا ئه‌وي يا ئابووري كو ناهيته جوداكرن ژلايه‌ني سياسي، جفاكي، روسه‌نبيري و فه‌لسه‌في ل سهر ئه‌قي ره‌خه‌يا كوهر ره‌خه‌ ل هيگلي گرت و دي‌تئين ئه‌وي. ئه‌ق چهنده د په‌رتوكا گو‌لدمانيدا هاته دي‌تن*. ده‌مي گو‌لدمان دياردكته (كو ماركسي ره‌خه‌ ل هيگلي نه‌گرتييه ب ناق ي سياسي‌ته‌ي، و ل سهر ره‌وشتي راستييا سروشتي هاتيه دامه‌زراندن به‌لكو ئه‌و پسيارا ئه‌وي چهندي دكته كو واقع ب چ شيوه‌ي بيت ئه‌و واقعي هه‌بووني يي چه‌وابيت، كو ئه‌قه‌زي ئه‌نجامين هه‌قدژ ب راديكالييا دي‌موكراتي هاتنه‌كرن^(٩).

د قیریدا بابەتی مه ئەوه کا مارکسی ب چ شیوهیهک بەحسی واقعی جفاکی کرییه د فەلسەفا خودا، کو ئەوژی مارکس ب ریکا (سۆسیۆ – سیاسی)، بەحسی هەندەک تیگەهین دیالیکتی یا کری، کو ب شیوهیهکی دروست پیدفییە دیتنا مروۆقین (ریالیستیکی) دەینە هژمارتن بابەتین میژوویی ل سەر واقعی دەینە سەپاندن:

۱. پیدفییە فەکۆلینەکا پیکهاتەیی بو واقعی جفاکی و سیستەمین جفاکی بهیتهکرن.

۲. پیدفییە تیور وهک خو بهیته هژمارتن پارچهک ژ کاری میژوویی بو خەلکی و پیدفییە وینەیی خەلکی ب خو و سیستەمی مروۆقاهەتی بهیته فەکۆلین^(۱۰).

ل دوماهیکی د بیژیت: گۆلدمان ژ گرنگترین دیتنن مارکسی یین فەلسەفە، کول سەر هاتینە ئافاکرن، هەلووستی خو یی رەخنەیی دیارکر:

– شورەشی پیدفی ب رەگەزەکی هیمن هەیه و بنگەهەکی ماددی چونکی تیور ناھیتە جیبەجیکرن ل ناڤ مللەتی تێ ئەگەر پیدفییین ئەوی جیبەجی نەکەت.

– پیدفییە هزر بهیته جیبەجیکرن و پیدفییە واقع بخو بو هزری بزاقی بکەت.

– راستە چەکی رەخنی جھێ رەخنا چەکی ناگریت، چونکی هیزا ماددی دشیته بهیته گوھۆرین بو هیزەکا دی یا ماددی.

– ئازادی و رزگارییا مروۆقی ئەلمان رزگارییا مروۆقییە و سەری ئەقی رزگارییی فەلسەفەیه، سروشتی ئەوی هەمی پولیکارییە فەلسەفە ناھیتە پەیرهوکرن بی ئەوی چەندی ئەگەر دەریازنەبیت ژ پرولیتاریی و پرولیتارییا نەشیت بهیته لادان بیی هەبوونا فەلسەفە^(۱۱).

ههروهسا ئهو پهرتوكين ماركسى ئهوين ل سهر سيستهمين ئابوورى و
 سياسى هاتينه دانان، دهرهافيژهكى ئهوان رهوشهنبيرى و رهوش و سيستهمين
 جفاكى بووينه و مرؤفهك دژى مرؤفاهيتيى و ههتاكو ئهجامين ئهوى بينه
 خالين ليژهگهر بو ههر كهسهكى پشتى ئهوى دهيت وباشترين و ديارترين تشتى
 ئهقى فهلسهفا دهرىخستى هزرا (هاقيبوونى) بوو كو رامانا ئهوى (ژى) ومرگرتنا ههر
 بهايهكى مرؤفاهيتى ژ مرؤفاهيتيى ژ مرؤقى ژ ئهجامى ئهوان سيستهمان كو
 ميشك و هزرا ئهوى دهرىخستين، كو بوويه ئهگهر ببите مرؤفهكى هاقى ل گهل
 جيهانى و د كار و خودى خو بخودا⁽¹²⁾. ئهقه پوختهيا هزرا ماركسييه كو
 كارتيكرن ل گهلهك لايهنان كراب تايبهتى هزرا هاقيبوونى و تيغهه (لينينى)،
 كو كارتيكرنهكا مهزن ههبوو ل سهر دهركهفتنا هندهك تيغههين بونىادگهرييا
 پيگهاتهياى ب تايبهتى ل دهق جورج لوكاشى.

١ - ٢ - ٣: فهلسهفا جورج لوكاشى ل دويڤ ديتنا بونىادگهرييا پيگهاتهياى:

گولدمان پشكا دهى ژ پهرتوكا خو ئهوا ل ژير ناڤى (ماركسيهت و
 زانستين مرؤفاهيتى) بو ماموستايى خو لوكاتشى، بهحسى ژيديرين ئيستاتيكا
 ئهوى دكهت و دياردكهت: "ئهم د زانين د ناڤ ناڤهندين فهلسهفيدا، جورج لوكاش
 چهندين سالان خو زهحهت دايه بو ئامادهكرنا پهرتوكا خو يا مهزن ل دور
 ئيستاتيكيهتى كو ب ريكا ئهقى پهرتوكى ريئما و ئاراستهكرنا كارى ئهوى
 چو⁽¹³⁾.

بهرى هينگى گولدمانى پارچهك ل ئيتاليا بهلاڤكربوو ل ژير ناڤى
 (دمازينكهك بو ئيستاتيكا ماركسيهت) كو دابهشكرنا كارين لوكاشى دكهت ب
 شيويهكى ستونى تيدا (وان وهرارين ميژوويى كو هزاران ماموستايان ئهوى

لشاندى بوويه ئاماژەکا مېژووی و زەنگلا ھەستیار بۆ تیکچوونین مېژووی و گوھۆرینین ئەوی کۆنەخشا بەرھەمەین ئەوی ھاتیە دانان^(۱۴).

گۆلدمانی ھندەك پيشەرین ئەپستمۆلۆژی بکارھینان بۆ دویشچوونا دیاردەیا لوکاشی د ناک مېژوویا فەلسەفا دیالیکتی و ھزرا مرقۇقیەتییدا ب گشتی. چونکی گۆلدمان ل ھەمان پەرتوکا خۆدا کارین لوکاشی دەینە دابەشکر ل سەر دوو پشکین ژینگرتی و ژیک جودا د ناقبەرا سالیڻ ۱۹۲۷ی و سالیڻ بەری شەری جیھانی ئەفە بوون: گەشەسەندین دوماھیک یین لوکاشی، بەرھەمەین ئەوی یین بەلاقکری د ناقبەرا سالیڻ ۱۹۰۸ - ۱۹۲۶ ی کۆمەکا پەرتوکین گرتینە ب شیوہیەکی ریزەیی. چونکی ھەکی فەگواستەکی بوو ژ کانیتەتی بۆ مارکسیەتی تا پودوکسی.

ئەفە بوون ھزریڻ ئیستاتیکیین لوکاش د ناقبەرا ئەفان سالاندا و ب تاییەتی پەرتوکا ئەوی یا ئیکی ب زمانی ئەمانی*. (گیان و فۆرم) گۆلدمان ب لەزاتی بەحسی نھینیا کارین لوکاشی دکەت و مەزناتییا ئەوان ب تاییەتی ل بیافی بونیادگەرییا پیکھاتەیی: "گرنکیا بیروبوچوونین کارین لوکاشی د ئەوی چەندیادیە کۆد ناک مېژوویا ھزرا رۆژئاقایی دی مینن ساخ و زیندی، ، کۆشیان ھەبن پەیوہندیەکی د ناقبەرا بونیادگەریی، کۆ پەیوہندی ل گەل ھەبوو و ھزرا مارکسی ئەوا ب خۆ گەھشتی پشتی ھینگى گری بدن"^(۱۵).

د قیریدا (ئەگەر مە دقیت بیژین کۆ ئیستاتیکا لوکاشی، ئیستاتیکا بونیادگەریی بوو دروستە ھەرچەندە لوکاش ھیدی و ب شیوہیەکی بەردەوام وەرار کرییە ھەر ژ بونیادگەرییا جیگیر و ئیستاتیکا پەرتوکا لوکاش و تیورا رۆمانی ھەتا دگەھیتە بونیادگەرییا پیکھاتەیی و گشتکیرییا پەرتوکا (مېژوویا ئاگەھییا چینیایەتی) ^(۱۶). کۆ ئەفە پەرتوکەکا دیقدا یا سیستەمی نھینین ل دەق لوکاشی، د قیریدا گۆلدمان بەحسی ئەوی دکەت ھەکی چیروکا لوکاشی ھەر ژ زارۆکینی ھەتا زنجیرین بەرھەمەین ئەوی یی ل دویف ئیک و ل دویف

قوناغین میژوویی کو هزرا لوکاشی تیدا دهربازبووی. کو گۆلدمان دبیریت: (د) ناڤ پهرتوگا (میژوو و ئاگههیا چینایهتی) دی بینین، کو فهلسهفا میژوویی ل سهر هزرهکی یا هاتییه دامهزراندن، کو ئەو زیندمومره ههردهم بزاقی دکهت بو داهینانا بونیادین پیکشه گریدایی و بهرفره بن هییدی هییدی، ههروهکی جهختکرن ل سهر ئیستاتیکهتی و فهلسهف و ئاینی... هتد) (۱۷). کو د فییریدا سی هزر دیاردبن، کو پهیوهندییا ههر ئیک ژئهوان ل گهل یا دی یا هه:

۱. مروڤ گیاندارهکی میژوویییه بزاقی دکهت رامانهکی بدهته ژیان.
۲. میژوو، وهک داهینانهکا مروڤی هیمایهکه ب خودی خو.
۳. فۆرمین پیکشهگریدایی بو داهینانا گیانی دهینه هژمارتن ب شیوهیهکی سروشتی فۆرمین چالاکییهکا پیش کهفتی کو گونجاندن د ناڤ خودا ههنه ئەقهژی ئیکه ژ پيشهرين جهوههري) (۱۸).

ل دوماهیکی گۆلدمان رۆلی لوکاشی بو فهلسهفا مروڤایهتی دیاردکهت ئەقهژی کارتیکرنهکا باش بوو ل سهر ههمی ژيانا خهکی و بهرههمی لوکاش ژی دیار دبیت کو لوکاش ل ئیستاتیکاییدا و ل ههر بیاقهکی دی ل چهرخ بیستی ئیکه هزرهههه بوو کو هزر سهر ژ نوی د ناڤ جهرگی هزرا فهلسهفیدا دامهزراندیهقه.

ئهقه بوون ژیدهر و باگراوهندی هزرا بونیادگهرییا پیکهاتهیی کو لوکاشی ب دوماهییک دهیت، کو ئەقه دهیته هژمارتن بنهمایین ههبوونا ئەقی تیوری.

١ - ٣: سۆسیۆلۆژیا هه‌ق‌چهرخ و ئایدۆلۆژیا:

ل سهر هزرا ئاگه‌هیا میژووی بۆ خودی ره‌خنه‌گر (لوسیان گۆلدمان) تشته‌کی نوی دیارکر. کو ئه‌وژی تیکه‌لبوونه‌ک چیدبیت د ناقبه‌را دیتنا بونیادگه‌ری و دیتنا سۆسیۆلۆژی و بکه‌نه ئیک پیکهاته و ئیک ریبازامه‌عریضیا نوی و کره بونیادگه‌ریا پیکهاته‌یی.

ئه‌ق جیهانبینییه ژ دایک بوویا بونیادگه‌ریا پیکهاته‌یی ب تنی نه‌بوو، (به‌لکو ل ده‌ق هنده‌ک ژ فه‌یله‌سوف و هزرمه‌ندا هه‌بوو، کو ئه‌وان به‌حسی په‌یوه‌ندییا مروقی ب ئایدۆلۆژیایی و واقعی کرییه)^(١٩). لئ بونیادگه‌ریا پیکهاته‌یی شیا ب ریکا گۆلدمانی پتر یان روهن و ئاشکرا بیت، بۆ ئه‌قی بابته‌تی.

ئه‌ده‌ب د بونیادی هزریی خودا یی هه‌قده‌مه ل گه‌ل بزاقا جفاکی و گوهورینی ئه‌وی ل دویف بورینا ده‌می و ل دویف بورینا میژووی گه‌له‌ک بزاقین ره‌خنه‌یی یین دمرکه‌فتین، کو به‌حسی ئه‌قی په‌یوه‌ندیی بکه‌ن د ناقبه‌را ئه‌ده‌ب و مروقی و جفاکی و جه‌ختی ل سهر ئه‌وی ژینگه‌ها جفاکی دکهن و ئه‌و هزرین به‌ر به‌لا‌ق د نا‌قدا - کو هه‌لگری دیتنه‌کا ئایدۆلۆژی بن - و پشت به‌ستن ب هزرین فه‌یله‌سو‌ق مارکسی (جورج لوکاش - Georg Lukacs) ل دۆر په‌یوه‌ندییا ئه‌ده‌بی ب واقعی یان پیتشیا واقعیته. (ره‌تکر په‌یوه‌ندییه‌کا ساده و سه‌رقه‌سه‌رقه د ناقبه‌را ره‌گه‌زین به‌ره‌می ئه‌ده‌بیدا هه‌بن)^(٢٠). مه‌به‌ستا ئه‌وی ئه‌وه، کو هیشتا ئه‌ق په‌یوه‌ندییه کویرتر و هویرتر لئ به‌ین د ناقبه‌را ئه‌وان ره‌گه‌زاندا. د هه‌مان ده‌مدا (لوسیان گۆلدمانی) بۆ ئه‌وی یه‌کی چوو، کو "په‌سه‌ندا ئه‌وان په‌یوه‌ندیین ئیکسه‌ر بکه‌ن د ناقبه‌را بونیادی جفاکی - ئابووری ژلایه‌کیشه، و بونیادی ئه‌ده‌بی ژلایه‌کی دیشه"^(٢١) بکه‌ن، کو مه‌به‌ست پی ئه‌وه ژلایی فورمی و بونیادی ئه‌ده‌بی و بنه‌مایین وینه‌کرنا که‌تواریشه ئیک پیکهاته هه‌بیت.

١ - ٤: گهشه کرنا فهکۆلینا بۆ فهدیتنا ئهوی پهیوهندی د

ناقبهرا ئهدهب و جفاکیدا:

سۆسیۆلۆژیا ئهدهبی وهکی زانستهکی مرۆقایهتی ههر ژ دهستیكا سهرهلدانا ئهوی وهکی ریبازهکا نوییا سهربهخۆ، (د بواری زانستیدا ههولدهت گرنگیی ب میتودین خۆ بدن و چهند رهههندهک د بواری گریبهستا ئهدهب و جفاکیفه پيشکیشی جفاکی بکهت، کو ههتا ئاستهکی شیايه ریرهوهکا ئهپستمولۆژی یا نوی ژانستین مرۆقایهتی ب دهستقه بهینیت)^(٢٢).

ئهفه ئهوی ریکخستن و پهیوهندییا د ناقبهرا جفاکی و بهرهههین ئهم دشین بیخینه پال جفاکی و ئهوین ژێ جودا دکهین. سهبارت ریکخستنا پهیوهندیی د ناقبهرا جفاک و بهرهههمی ئهدهبییدا بۆ بونیادگهرییا پیکهاتهی ب تایبهت کارین (جورج لوکاشی)، خالا دهستیکی کومهلناسیا ئهدهبییه، کو ژ ئهوی سهردهمی سهرجهم قوتابخانین سۆسیۆلۆژیا ئهدهبی - کهفن و نوی - ب گرنگی ههولدهن پهیوهندیی د ناقبهرا ناقهرۆکا بهرهههمی ئهدهبی و هشیارییا جفاکی دروست بکهن.

ئهدهب ب تنی ئاخستن و پیکهاته نینه بهلکو ههلگری وینه و رامن و بریارین جوراوجوره، کو دهرپرینی ژههلوپستی مرۆقی و جفاکی و ژیان د هزر و کارلیکرن و ناکوکیین ئهویدا، ژ رازیبوونی و نهرازیبوونی دکهت، جهی گشتی نوینهراتیا وینین عهبارکری د بیردانکیدا، کو بوویه نموونه ل پشت داهینانا ئهدهبی و رهخنهیا ئهوی و چیژ وهرگرتن ژێ. بهلی وینه و رامن و بریار ل دهق ههمی مرۆقان ئیک نین، بهلکو ههلگری سروشتی خو نین کهسین ژ ههژییه بیژین، کو فهکۆلینین سۆسیۆلۆژی بۆ ئهدهبی دکهفن و شیاپیه ب ریکا پيشهرو بنهمایین خۆ ئهدهبیاتی بهرهق کار و ئهرکی ئهوی یی دروست بهت.

هەر ژدهسپيكا چهرخى ههژدى ئەدهب ژ هه مى كارين دى يين زانستى و تهكنيكى فهقهتيا چونكى سهردهم بهرهف تايبهتمهنديى فه چوو، و ژبو پيكنئانانا پهيوهنديهكا ئەندامى دناف بهرا وى و گهلى دا داهينانا چاپخانه و پيشكهفتنا پيشهسازيا پهرتوكان ريخوشكهريو بو قى چهندي^(٢٣). ئەدهب نه ما فه بتنى تشتهكى تايهت ب ئوروستوكرتيان فه، بهلكو بو خهمهكا روشنبيري بو بزارهيا بورژوازي و پشتى هنگى بو ريكهكا وهرارا روشنبيري ل دهف خهلكى^(٢٤).

ديتنا سؤسيؤلۆژى بو ئەدهبى جودا نينه ژ هه رديتنهكا دى، جفاك مل ب مل ل گه ل بووچونين وهسفى و ميتافيزيكييه، ژبه ر كو پشت بهستنى ب ژيدهرى خو ناكهت، بهلكو ههولدهت پشت بهستنى بو هندهك تيگهه و بيردووين ئەدهبى و فهلسهف بكهت. وهكو ديار كو جيهان ژ ديتنين سؤسيؤلۆژى بهرى ئەفى چهرخى نههاتينه فهراموشكرن و ژ رهتكرنا بوچوونين (ئهفلاتونى) و (ئهراستو) و (توما ئالاكوينى) و بوچوونين (مادام ديستال)ى، ب بوچوونين (كارل ماركس)ى كو پيكهاتيهه ژ پرسگريكا پهيوهنديا د ناقبهرا ئەدهب و جفاكيدا ب شيوهيهكى بابتهى يى دياركرى، ههروهسا بوچوونين (جان بياجه)ى. كو ديار دكهت ئەدهب چالاكيهكا جفاكيه دهريپينى ژ ههملهلايهنيا جفاكى دكهت. ههروهسا ئەدهبى مهزن يى جفاكى وهكى پيدفى و نقيسهرى گرتى ههردهم داهينانى د هونهريدا دكهت^(٢٥). كو ههردهم ئەدهبى ئارمانجا ئەوى يا جفاكيه وهكو پيدفى يا ههى و نوينهراتيا كهس ژ ناخا خو دهريخيتن و ئيگرتنهك د ناقبهرا ئەدهب و ئەوى تين ديدا ژ كهسان يا ههى.

(فيگو) وهسا دبينيته كو ئەدهب ماله يانثرى گيانى جفاكيه، كو ژيانى د دهتى، ئەدهبى جفاكى ئەو بهيزترين دهريپينه ژ ئەفى گيانى. ل سهه ئەفى بونيادى ئەم دشين بهرى خو بدهينه بهرههه مى ئەدهبى ب پهسنا پوزهتيف دهريپينه ژ رهوشت و تيتالين جفاكى، دهريپينا خودى نينه، ل دويف ئارمزويا خو،

تاکە کەسێن کارا ئەوین داھینانی د ئەقان شیوازین ئەدەبیدا دکن، دشین تەماشە ئەوان بکن، کو ئەو دەربیرینی ژ بەرھەمی خۆ دا دکن. ژیرا گروپی پتر ژ ئەوی چەندی، کو دەربیرینی ژ جووری دیتنا کەسی بکن^(۲۶).

۱ - ۵ - ۱: سۆسیۆلۆژیای رۆمانی:

ب ئەگەری پەیدا بوونا فرە فۆرمین رۆمانی و نیژیکی یا ئەوان ژلای تەکنیکی و ھۆنەریشە و بەرفرەھبوونا نەخشی ئەوی ل سەر بەھرا پتر ئەدەبیاتین جیھانی، د قیرییدا سۆسیۆلۆژیایی ھندەک کیماسی ھەبوون د پیناسە کرنا زانستییا رۆمانییدا، چونکی ئەق ژانری ئەدەبی فرە فورمە ھەردەم یی د گوھۆرینییدا و چ یاسا وی جیگیر ناکەن. لەوما ھەر پەرتوکەک ل سەر میژوو یا ئەدەبی یان ل سەر رەخنا ئەدەبی بەحسی ئەقی بابەتی کریت بەحسی کۆمەکا جودا جودا ژ پیناسا دکەت نەک وەک پروگرامەکی ئیکگرتی و ھەمی ل سەر ریککەفتی بن.

ژبەر ئەقی چەندی گەلەک تیور و پیناسە بۆ رۆمانی ھاتینە دانان و ھەر ئیک ژ ئەقان ب رۆلی خو رابوو یە بۆ پیناسە کرنا رۆمانی ل ژیر ھەر دیتنەکی بن. دی د قیرییدا پەیشا سادە یا (رۆمانی) بکارھینن تاکو تاییبەتەندیین ئەوی یین ھەقیشک د ناھەرا کارین ئەدەبیدا، کو ل ناھونیشانی رۆمانی ھاتینە بەحس کرن.

کۆلی – H.coulet – پیناسە پێشرا دکەت بۆ پیناسە کرنا رۆمانی:

- کارەکی ھۆنەری یی پەخشانکییە.
- ژانرەکە کو چ فۆرمەکی دیارکری نینە ھەر ژ دەستیکی.
- تنی رەنگشەدانا تشتی بەرجەستە یە.
- پالپشتیا ئەوی ب ئەندیشییە.
- حیکایەتا ئەوی (کۆمەکا رویدانین ل دویش ئیکن ل دویش دەمی.
- قەگیرانە (باشترە قەگیر) بیت.^(۲۷)

هەرچەندە ئەق تاییەتمەندییە دروستن د ناڤ کاری رۆمانیدا، لی د گشتینە، لی ھندەک ژ ئەوان یین دویری ریبازگەریا رۆمانینە.

هەرۆسا ھندەک بزاقین دی یین ھەین بۆ پیناسەکرنا رۆمانی، کو کۆمەکا رۆمانا لیک بدەن د ناڤ ئیک فورمی دیارکریدا و پەییوەندییەکا ناڤخۆیی بۆ دروست بکەن، ل ناڤ ئیک کومدا، وەک: (رۆمانین رەش) و (رۆمانا پولیسی).

بەلی پەرتوکی گرنگ، خو دویر دئین ژ ئەقان ئاریشا، بۆ نموونە پەرتوکا لوکاش (تیورا رۆمانی) ئەوا ل سالا (۱۹۲۰)* ی بەلاڤ بووی تشتەکی ئەکادیمی و قەبربوو بۆ ئەقی بابەتی.

لوکاش وەسا دبنیت کو رۆمان پارچەکا دانەبریە ژ داستانی، چونکی وینەیی چارەنقیسی مرۆقی و جیھانا ئەوان یا جفاکی و سروشتییە. لی ھندەک جیاوازی یین ھەین، ئەو دەمی رۆمان وینەیی جیھانەکا ھەڤگرتی دکیشیت کو گونجاندن یا ھەمی د ناڤبەرا قەھرەمانی و کومەکا مرۆقان و گیانەومرین زیندی و بی گیاندا، د ناڤبەرا ئەواندا ئیکەتییەکا ھەمەلایەنی چیدبیت. ھەرۆسکی لوکاش دبیزیت: (رۆمان داستانەکا یا بی خوداوەندە و قەھرەمانین رۆمانی ھەمی شەیتانینە)^(۲۸). بەردەوام دبیت بۆ وەسفکرنا رۆمانی، کو جیھانا رۆمانی خوداوەندی خو یی بەرزەکری و قەھرەمانی ئەوی یی بوویە ھیزەک نەشیت کونترولی ل سەر بکەن*.

د ناڤ جفاکی بۆرجوازیدا، بەیین چەندایەتی ل جھێ بەیین چەوانی گرتینە، لەوما دی بینین یین شکەستینە د ناڤبەرا کەتواری نوی و د ناڤبەرا بەیین راستەقینەدا، لەوما یین بووینە وەکی ئاشوپەکی و ئەق کەتواری نوی دی خەلکی تیگەل کەت د ناڤ جیھانا تشت و کەل و پەل و بازار و گوھورینادا ل سەر ئەقی چەندی گۆلدمان دبیزیت: (فورمی نوی یی رۆمانی وەسا دی ھیتە پیش چاڤ، کو قەگواستنا ژيانا رۆژانەیا د ناڤ جفاکی تاکەکەسیدا، کو بەرھەمی بازاری بۆ

ئاستی ئەدەبی^(۲۹) دروست بکەت، د قیژیدا پەیوەندییەك دیاردبیت د ناقبەرا ژيانا مروقی یا روژانه ل گەل جفاکی و بازاری لەوما قەهرمانین رومانی هەقسەنگیا خو ژ دەست دەن، د ناقبەرا هەقدژیا ناخوویی یا قەهرمانی و دەرفە – جیھانا دەوروبەر – کو دەیتە بەرزەکرن د ناڤ جیھانەکیدا هەمی ل سەر قەقەتیان و ژیک قەبوونی دروست دبیت.

لوسیان گۆلدا مان ئیکەم کەس بوو، کو هەندەك گریمان ل سەر شیوهیی سۆسیۆلۆژییی دروستی رومانی. ب ریکا هەندەك بیروبوچوونین لوکاش و جیراری دچوو. ل ئەوان شلوقەکرنین خو وەسا وەسفا رومانی دکەت کو: " چیرۆکەکە لیگەریانی ل بەیاین رەسەن و بلند د ناڤ جفاکەکی هەلوەشیایی دکەت، ... و سەبارەت قەهرمانی ئەوی یین د ناقبەندیدا، ل گەل بەیاین رەسەن، هەتا د ناڤ ئەوان کەتواراندا دەیتە هەلانن " (۳۰).

زیدەباری ئەقی چەندی هەندەك بابەتین دی دەینە زیدەکرن ل سەر ئەقی یەکی، کو ئەوژی ئەو وەکەهەقییەیه د ناقبەرا بونیادی رومانی و د ناقبەرا ئیک ژ دیمەنین گەوهەری بو بونیادی جفاکی – ئابووری. کو یا میژوووییە دویر ژ گەشەسەندنا هەردوو بونیادا^(۳۱). چونکی رومان خودان بونیادەکی بیوگرافییه، ل گەل سەردەمی سەرمایەدارییا لیبرالی دگونجیت. ئەڤ چەندە هەتا چەرخی بیستی زاینی بوو، چونکی پشتی هینگی ئەڤ دیتنە هاتە گوهورین و هەر ژ دەستییکا چەرخی بیستی، رومان ب ئالۆترین سەردەمین خو ژیا، کو کارتیکرن ل بیوگرافیا ئەوی کر و د قیژیدا گۆلدا مان جیاوازیی د ناقبەرا ئەقان هەردووک سەردەمان دکەت، بیی ئەوی چەندی کو بەحسی ئالوزییین ئەوان هەردووک سەردەمان بکەت، چونکی گۆلدا مان وەسا بو دجیت، پشتی جیگیربوونا بوجوازیەتی د گەهشتنا ئەوی ب ئەوی ئاستی ئیمپریالی، د گەل فی چەندیدا تشتەکی نوی دەرکەفت، کو ئەوژی دیاردا ژیانامی د ناڤ رومانییدا، کو ئەڤ چەندە هەر ژ دەستییکا چەرخی بیستی دەرکەفت، کو ئەڤەژی وەکی ئالوزییهکی بو رومانی دروست کر و ئەم دشیین ب ئەقی شیوهی بەحسی سالوخەتین رومانی بکەین ل ئەوان قوناغا دا:

قوناغا ئىكى؛ بزاڭ هاته كرن، كو ئەو قالاتى ئەوا د ناقبەرا قەهرەمان و جىاكيدا نەمىنىت چ (خىزان، پارتەكا سىياسى، وەلات)^(۳۲). كو ئەڭ چەندە ژى ل دەستپىكا پەيدا بوونا ئايدولوزىيەتەن سۇشپالىستى پەيدا بوون ل ناڭ جىاكىن رۇزناڭايى و ب تايبەتى رۇمانا جىاكى يا ئەمىرىكى ل سالىن سىهان ل چەرخى بىستى. وەك د ناڭ رۇمانىن دەستپىكى يىن (مالىرمو)يدا.

قوناغا دووى؛ ب ئەوى چەندى دەيتە نىاسىن، (ئامادەنەبوونا قەهرەمانى، كو هىدى هىدى ناڭ و ناسنامە و رىزگرتنا خو ژ دەست د دەت و ئەڭ چەندەژى د ناڭ رۇمانىن (جوىس و كافكايى)دا دياردبىت و پىشتى هىنگى د ناڭ رۇمانىن (سارتەرى و كاسوى)دا^(۳۳). هەتا هاتن و پەيدا بوونا رۇمانا نوى ل فەرەنسا ل چەرخى بىستى ل سالىن پىنجىيان، كو د ئەوان سالاندا نە ب تنى قەهرەمان توشى قەيران و ئالوزيان بوون، بەلكو رويدان بخۆ. د ڧىرىدا جياوازى دياردبىت د ناقبەرا گۆلدمانى و يىن بەرى ئەوى، ۆ دىتتا ئەوان بو رۇمانى و پەيوەندىيا ئەوى ب جىاكىشە ب ئەڭى نەخشى ل خوارى؛

ئەڭ نەخشە ئەوى رامانى دگەهىنىت سەبارەت رۇمانى كو گونجاندىن و لىك نىزىكىيەكا ئىكسەر يا هەى د ناقبەرا ژيانا جىاكى و كارىن ئەدەبى بىى ھوكارى ئىكەمىيا كۆمى.

ئەگەر سەحكەينە بىروبوچوونىن گۆلدمانى ب شىوەكى گىشتى ل بياڭى رۇمانى و تىورىن ئەوى، دى بىنىن، كو گەلەك يا جياوازه ل گەل گوتارىن ئايدولوزىيى، ھەر وەكى هاتىنە بەحسكرن ل دەڭ (ماركس و ماكس ڧىبەرى و ئىمىل دوركهايمى). چونكى گۆلدمانى ئايدولوزىيا ب رامانا خو يا بەرفرە ھەرگرت: ئەو دىتتا رۇماننىسى بو جىهانى و بەيىن ئەوى و پەيوەندىيا ئەوى ل

گەل یان قەقەتیانا ئەوی، ئەق دیتنە گەلەك یا گرنگە، لی ل دوماهیکی پەیوەندییا ئەدەبی ب واقعیقە گەلەك دیارنا بیت^(۳۴).

ئەق چەندا سەری ئەوی دگەهینیت، کو رۆماننقیسەك ژ رۆماننقیسەکی دی یی جودایە و ریژا تیکەل بوونا ئەوی ل گەل جفاکی یا جودایە. چونکی ژ سەردەمەکی بو دەمەکی دی دەیتە گوهورین، چونکی بارودوخی جفاکی د سەردەمی رۆمانەکیدا بو یین دی دەیتە گوهورین.

۱ - ۵ - ۲: تیکستی رۆمانی و پیکهاتا ئەوی یا جفاکی:

ئەو جیاوازی و لیک نیزیکیین قەکۆلینین رەخنەیی یین کەقن سەبارەت شلوقەکرنا ئەوان بو پەیدا بوونا رۆمانی و تاییەتمەندیین ئەوی و بەراوردکرنا رۆمانی ل گەل ژانرین دیین ئەدەبی، ئەقە ئەوی دگەهینیت، کو رۆمان ژانرەکی ئەدەبیە گەلەك یی بەرفرەهە، چونکی بەحسی ئەزمونین مرؤقایەتییی ب هەمی رەهەندیین خو یین دەروونی و جفاکی و کەلتوریقە دکەت و مفا و مرگرتن ژ ئەوان هەمی زانیاریین مرؤقایەتی یین کو بو چارەسەرکرنا واقعی بکاردهین. ئەق چەندە بو سەدەمەك بو پەیدا بوونا گەلەك تیورین رەخنەیی بو قەدیتنا پیکهینەرین ئیستاتیکی و هزریین رۆمانی. ئەو قەکۆلەری بەردەوام ل دویف ئەوان قەکۆلینین رەخنەیی دجیت ئەوین ل سەر رۆمانی دەینە نقیسین کو ل سەر دەمی چەرخی بیستییدا گەلەك تیورین رەخنەیی دەرکەقتینە و هەر ئیک ژ ئەوان ب شیوہیەکی شلوقەکرنا رۆمانی کرییە وەك: (شلوقەکرنا دەروونی، سۆسیۆلۆژی، مارکسی، زمانقانی).

ل سەر ئەقی چەندی، ل سەر گرنگترین بابەتا دی راوەستین کو گەلەك ژ رەخنەگرین سۆسیۆلۆژی بەحسکرینە سەبارەت لیک نیزیکرنا ئەوان بو رۆمانی، کو ئەوژی بابەتی (مەرجهیەتا جفاکییە) و ئامادەبوونا ئەوی د ناق تیکستی رۆمانی ب شیوہیەکی ئیکسەر، و ل دوماهیکی بییتە سەدەمەك، کو رۆمان

خۆدیکهکه بۆ قهگوهاستنا واقعی ژ دهرقه وهکی خو؟ یان ئەق مەرجهعیهتا جفاکی ژ ئەنجامی وهستیانهکا زوره، کو رۆماننخیس دکیشیت ژ پیخههت دووباره دروستکرنا ئەوان رویدانا یین واقعی ژ دهرقه ب شیوهیهکی نوی، کو حوکمی لی دکهت هندهک ژ ئالاقین ئەوی وهک زمان و ئایدۆلۆژیا و ئەندیشه و تیکستگیری.

د قیریدا قهکۆلەر دیشچوونا ئەقی ئالوزی دکهت، د ناق رهخنا سۆسیۆلۆژیا رۆمانیدا، دی بینین (ژمارهکا زور یا دیتن و ئەنجامان ههیه بۆ ئەقی مهبهستی کو رهخنهگر ل گهل دچن بۆ ههر قوناغهکی و لیك نیزیکیا ئەوان مەرجهعیهتین رهخهیی و فهلسه^(۳۵))

ئیک ژ ئەوان بیروبوچوونین دهستیکی بۆ ئەقی بابتهتی، دیتنین رهخهگری روسی (جورج بلیخانوف)ه، کو بو ئەوی چهندی چوو، (شلۆقهکرنا دروست بۆ رۆمانی ئەوه رهسهنایهتیا ئەوی یا میژوویی و ههقدژییین جفاکی و چینایهتی یا ئەوی سهردهمی) قه گری بدهن^(۳۶).

د قیریدا ئەو چهند دیار دبیت، کو ههمی بابتهتین جفاکی پیدقییه، بهینه بهسکرن د ناق تیکستین رۆمانیدا، لی دویر نهکفتهیه ژ رههندی ئیستاتیکی، کو ئەق چهنده تاییهتهندییا چهنادایهتییی ددهته رۆمانی، و یا دووی ژ فۆتۆکوپیا واقعی دهرقه.

ل سهه ئەقی خواندنا رهخهیی یا بیلخانوف بۆ رۆمانی ب تاییهتی رۆمانا (دی چ کهین) یا (چیر نیفسکی) دیاردبیت، کو ههر دبیته ملکهچی هاوکیشا سۆسیۆلۆژی بۆ رۆمانی، د ناقبهرا ناقهروکا جفاکی و واقعی دهرقه.

پشتی هینگی لوکاش شیا زیدهکرنی ل سهه ئەوی پهیههندیی د ناقبهرا هۆنهری و واقعیدا بکهت، کو ئەقهژی بۆ تشتهکی نوی، کو (مهرج نینه گونجاندنهک ههبيت د ناقبهرا تیکستی رۆمانی ل گهل ئەوان داتاییین جیهانا ژ دهرقه، بهلکو ل سهه رادی پیکهاتنا ئەوان پیکهینهرین ناقخویی، وهک لایهنی

تهکنیکی یی کەسایەتییا، رویدان، دیمەن، قەگیران، سالوخدان، دەم^(۳۷). وەك بونیادەكی سەریخۆ كو خودان تاییەتمەندییەكا جووری بیت د ناڤ تیکستی رۆمانیدا.

هەر چەندە لوکاشی گەلەك زیدەکرنین گرنگ بو رهخنا سۆسیۆلوژی کرن، كو گەلەك مفا ژ تیگەهین فەلسەفە و ئیستاتیکی یین هیگلی وەرگرتن، هەتا دگەهیتە ئیستاتیكا مارکسی، لی توشی گەلەك رهخنەیین دژوار بوو ژلایئ کومەكا رهخنەگرانفە و ژ دەستیپیکا ئەوان شانونقیسی ب ناڤ و دەنگ (بەرتولد بریخت)*.

هەر وەسا رهخنەگری ئەمانی (تیو دور ئەدورنو) ریبەری قوتابخانا فرانکفورت یا ئەمانی، كو ئەوی ژی رهخنە ل لوکاشی گرت ل سەر تیگەهی رەنگشەدانئ ل دەڤ لوکاشی و جەخت ل سەر ئەوی یەکی کر، كو (هونەر نەشیت ب شیۆهکی سەدا سەد بجیتە د ناڤ کاکلکا واقعیدا، چونکی د فیڕیدا هەر قالاتیەك دەمینیت د ناڤهرا واقعی و د رۆماننقیسیدا، كو هاریکاریا ئەوی دکەت ل سەر رهخنەگرتنا ئەوی و وەرگرتنا هیزا ئەوی یا میژوو یا شورەشگیری)^(۳۸).

پشتی هینگی رهخنەگری فەرەنسی لوسیان گۆلدمان زیدەتر رهخنی ل ئەوان تیگەهان دگریت ئەوین جورج لوکاشی بەحسکرین بابەتین تیوری یین رۆمانی و پەییۆهەندیا ئەوی ب واقعی قە. كو د فیڕیدا لوسیان گۆلدمان گەلەك یی کاریگەر بوو ب ئەوان بوچوونین فەلسەفە و ئیستاتیکییەتا هیگلی و فەلسەفا مارکسی ژلایەکیفە و ژلایەکی دیشە ب ئەوی بەلابوونا بونیادگەریی کو ل هەمی ژیا نا رهوشەنبیری ل ئەوروپا ل سالیین شیستان ل چەرخئ بیستی قەگرتی^(۳۹). و ئەڤ لیك نیژیکیا د ناڤهرا بونیادگەریی و مارکسیەتیدا ل دەڤ گۆلدمانی، كو تیۆرەكا نوی دەریخست ب ناڤئ تیۆرا بونیادگەرییا پیكها تهیی كو ئەڤئ تیۆری جیاوازی د ناڤهرا دوو قوناغین پیكشە گریدایی بو لیك نیژیکیا تیکستی ئەدەبی کریه: ♦

قوناغا تیگه هشتنی؛ کو د فیریدا رهخه گر ل سهر ئەوان په یوه ندیی ناخۆیی یین
تیستی ئەدهبی یان (ئەو ریرهوی)، کو ژ میانئ ئەوی تیکسته کی ئەدهبی یی
گونجاییدا بینیت، یان بهرهمئینانا ئەندیشهیی د ناڤ بهرهمی ئەدهبیدا،
کو دبیتە داهینانه کا ریکخستی، ب ریکخستنا بونیادین ئەوی و
ههڤسهنگیا دیتنا ئەوی^(٤٠).

قوناغا شلۆڤه کرنی؛ د ئەڤی قوناغیدا رهخه گر دی گریدانه کی د ناڤهرا
بونیادی دهلالی د ناڤ بونیادی جفاکیدا کهت، کو پتر یا گشتگیر و
بهرفره بیت، کو د فیریدا قوناغا ئیکی ڤه دیتنا ئەدهبیه تا تیکستی ئەدهبیه
و تایبه ته ندیا ئەوی یا هونه ری د قوناغا دووی ل سهر جیهانبینییه، کو د
ناڤهروکا تیکستی ئەدهبیدا ههیه – دی ل پشکا دووی ب شیوهیه کی تیر و
تهسهل هیتته بهسکرن.

١ - ٦: بونیادی جفاکی و ئیستاتیکا تاکه کەسی:

دەمی ئەم بەحسی جفاکی دکەین یا پیدقییه تاکه کەس تیدا بهیته نیاسین لهورا ئەم بەحسی بونیادی جفاکی دکەین، ئیستاتیکا تاکه کەسی بۆ مه دیاردبیت، ئەوژی ل دەمی گۆلدمان بەحسی بونیادی واتایی دکەت (بەحسی ئەوی بناغی دکەت یی بۆ مه دیاردا شلۆقه دکەت دەمی نقیسەر دەرپرینی ژێ دکەت ب ناغی تاکي نینه، بەلکو ب ناغی کومه لییه کو مه بهست پی گریدانا قی بونیادی ب هشیار بوونا جفاکی قهیه)^(٤١).

گۆلدمان د ئەوی باوه رییدایه، کو ئەم دشیین تیگستی شلۆقه بکهین ل دەمی مه پشت بهستن هه بیت ب بونیادی واتایی، ههروهسا تیبینی دکەت، کو جیهانبینی ل گه ل بونیادی واتایی یه کهیه کا ته مام پیکدهینیت چونکی یا ئیکی تیگستی شلۆقه دکەت و یا دووی تیگه هشتنا تیگستییه و دئخیته د ناغ چارچووه کی جفاکییی پیشکه قتیادا. ههروهسا ل دویف دیتنا گۆلدمانی پیدقییه ل سه ره ره خنه گره کی دوو پرۆسا ته نجام بدهت:

١. دقیت گوتارین سه ره کی بزانیته ئەوین کارین خوانده قانی پیکشه گریددهن و ئەق ئیکگرتنه رادبیت ب قه کۆلینا پیکهاتین دیین کاری و ئەق قه کۆلینه، کوریه کی ژ ژیانئ شلۆقه دکەت، نه ک هزره کا هه میشه ییه^(٤٢).

٢. دقیت به رده وامیه کی بدهته بونیادی واتایی ژلایئ دیتنا جفاکی و ههروهسا ژلایه کی دیشه بونیادی میسکی و چارچووقی وی یی جفاکی و ئابووری د ماوه یه کی میژووی یی دیارکریدا^(٤٣).

ههروهسا هه ستا ره خه یی و فه لسه فا (جورج لوکاش) ی به ره ق قه کۆلینین جوانیا شیوه یی برییه، به لی ل گه ل ئەوی چه ندی پیکهاتین هزری و مرۆقایه تی پشت گو نه هاقیتینه. ههروهسا گرنگی دایه شیوین ته ده بی و ئەق هه لویستی ئەوی

یئ نوێ بهرتنهگی بۆ ئەوی پهیدا کر ب درێژاهیا ماوی ستالینی رابوو ب ئینکار کرنا پهرتوکی خۆ یئ سهرهکی وهك پهرتوکا (تیورا رۆمانی) و پهرتوکا (میژوویا ئاگههیا چینایهتی). بهئی ل گهل ئەقی چهندی لوکاش یئ سهر بهخۆ بوو د پهیرهویدا و پیگیری دکر ب بنه مایئ تاکو و کومهلی، ل دویف دیتنا لوکاشی ئەدهب دیتنا زانینا راستیا پهیدا بوونییه ژ ئەنجامی شلۆقه کرنی، نهکو کارقه دانه کو دیتنه کا سکه ل سهر شیوهیی راستیی کو دگوتی (ئهتنه گراف) ل دویف بۆچوونا وی راستی یا هه ی بهری ئەم زانینا ئەوی بدهست خۆ قه بیخین.

د قیریدا گرنگیدان ب لایه نی دهره کی ژ ژاننا جفاکی نابیت راستیا پیکهاتین سهره کی بهرز هکته ئەوین د ناقره رۆکا تاکه که سیدا ههین^(٤٤). ههروهسا گرنگیدان ب ئەقی ناقره رۆکی دهرینه ژ شیانین داهینانی، ئەوین ههین ل دهق دهروونی مروقی، ههروهسا دیتنا تراژیدی یا مروقی دهمی دژیت و رهقینا مروقی ژ واقعی ژیان. د قیریدا رۆلی هونه ری بهرز راگرتنا ههست و بنه مایئ مروقایه تییینه.

ههروهسا قه کۆلینین (پیرس) و (شتراس) و (گریماس) ئاسانکاری ئیخسته تیکه هی سمیۆلۆژی بۆ شلۆقه کرنا بونیادی تیکستی و ئاشکرا کرنا پیکهاتنا ئەوی^(٤٥). کارکر ل سهر ئاستی سمیۆلۆژی دی بهری مه دهته ئەوی چهندی بیژین هه بوونه ک یا هه ی بۆ بونیادی واتایی، کو رمانه کی بۆ مه دیاردکته یا دیار نه بوو ب سه رقه، بهئی گه هشتنا ناقره رۆکا کویر نابین هه تا دهریاز نه بیته یا سه رقه سه رقه^(٤٦).

ههروهسا بونیادی جفاکی و ئیستاتیکا تاکه که سییا پیکه گریداییه، کو خۆ گونجاندا جفاکی یا گریدای تاکه که سییه ئەوژی ل دهمی گۆلدمان دبیژیت: "خۆ گونجاندا خۆ گونجاندا جفاکییه، و یئ گریدای ب تاکه که سییه و ئەق بابته ل سهر دوو ئاستا کاردکته:

١. کۆمه لا جفاکی ئەوا پیک دهیت ژ پیلین میسکی و کارل سهر دهینه ئاڤاکرن وهک بابهت دیاردبیت راستیهکا ئافراندنییه وهک بابهت دیاردبیت.

٢. تیگههئ بابهتی بخۆ، ههروهک گههشتیه ب کلاسیکیهتا فهلسهفا تاکه کس و دهنگشه ددهت، وهک دیاردهکا خاپاندنی تیگهههکی ئایدۆلۆژی سهراچاخی راستییه قهده شیریت بو داهینانی^{٤٧}.

١ - ٧: بونیادگهرییا پیکهاتهیی د رهخنا ئەدهبییا عه رهبیدا (تیوری - پراکتیک):

ل نیڤا دووی ژ چهرخێ بیستی گرنگی ب رۆمانی هاته دان د ناڤ رهخنا عه رهبیدا کو رهخنه گرین ئەوان ئەو رهگهزین هونه ریین رۆمانی ب تشتهکی نوی ل قه لهم د دان د ناڤ هونه ری رۆماننشیسین رۆژئاڤاییدا، پشتی کو رۆمان ههر دم یا گریڤایی بوو ب میژووی و کلاسیکیه تیغه، یان یا داپوشکری ب ههستا رۆمانسیهتی ئەڤ رهگهزین هونه ری ژ : (رویدان، دیالۆگ، سالوخدان، گری، چاره سه ری، کهسایه تی، شیواز، ... هتد) پیک دهاتن، ئەڤ چهنده ژلایی هندهک رهخنه گرین عه رب هاتنه پیشوازیکر بگره ژ (محمد یوسف نجم، ئەحمه د ئەلشایی، ئەحمه د ئەمین، ههتا دگههیه ته عه باس محمود ئەلعهقاد و محمد غونهیمی هلال و محمه د مه ندووری).

لی بزاقا دووی یا نویخازییا رۆمانی ل سهر دهستی (رۆمانا نوی) هاته ئەنجامدان: (ئالان روب گری، میشییل بوتور، ناتالی ساووت)، کو ئەوان ناڤچوونا (رهگهزین هونه ری) کر ئەوین بهر به لاق ئەوان رۆمان نشیسین بی کهسایه تی و بی رویدان و بی ناڤلینانا کهسایه تییا و تشتا ل جهی کهسایه تییا دانان^(٤٨).

پشتی هینگی بزاقا سیی ژ نویخازیه تی دهست پیکر ل گه ل بونیادگه ریی کو دویر کهفتن ژ ئیستاتیکا رۆمانی یان هونه ریین رۆمانی و ل جهی ئەوان گرنگی

ب پیکهینه رین قهگیرانیدا، کو بریتی بوون ژ (تەرك، فاکتەر، گوشه نیکا، بونیادی دەمی، بوشاهییا جهی، ... هتد).

د ئەفی بابەتیدا دی پۆختەیا کورت و هەمەلایەن ل سەر رەخنا رۆمانا عەرەبی یا هەقچەرخی ل چاریکا دوماهیکی ل چەرخی بیستی نیشان دەین ، کول دویش دوو ریبازا ب تنی دچیت بەهرا پتر کو ئەوژی: (رەخنا بونیادگەرییا فورمالیستی و رەخنا بونیادگەرییا پیکهاتەیی و گەشەسەندنا لایەنی بونیادگەرییا پیکهاتەیی د ناڤ رەخنا عەرەبییا هەقچەرخدا د ناڤ پەرتوکیین رەخنەگری عەرەبیی هەقچەرخی (محمد عزام) ی یین رەخنەیی، لی پیگیربوون ب ئەفی لایەنی د ناڤ رەخنا رۆمانیدا گەلەک یا کیەمە.

ئەگەر ئەم سەحکەینە تاییەتمەندیین ئەفی تیوری د ناڤ بەرەهەمین (محمد عزام) یدا وەك "ئاگەھییا جیهانا رۆمانی - وعی العالم الروائي - دراسات في الرواية المغربية" (١٩٩٠) و "قضايا النص الروائي مقارنة بنيوية تكوينية في ادب نبيل سليمان" (١٩٩٦) و "البهلوي بطل العصر في الرواية الحديثة" (١٩٩٣) و "شعرية الخطاب السردی" (٢٠٠٥).

ئەگەر ئەم سەحکەینە پەرتوکیا ئەوی یا ئیکی ل سەر رۆمانا مەغربی ئەوا ل ژیر ناڤی "وعی العالم الروائي" ل سەر ریبازا بونیادگەرییا پیکهاتەیی د ئەفی پەرتوکییدا ل دویش دوو ریبازا یی چوووی کو ئەوژی: (ریبازا بابەتی کو رۆمانی وەسف دکەت بۆ رۆمانا میژوووی و نیشتمانی و جفاکی... هتد. و ریبازا هونەری کو رۆمانی وەسف دکەت وەك رۆمانەکا کلاسیکی و رۆمانسی و جەقەنگ و واقعی)، کو (محمد عزامی گەلەک مفا ژ تیورا رەخنا بونیادگەرییا پیکهاتەیی وەرگرت بۆ بیننا چارەنقیسی مرۆڤان وەك ئاگەھییا بەدەستقەهاتی کو پیکدەیت ژ مەرچین واقعی و مەرچ بۆ دیتنن هەبوونی)^(٤٩) ئەڤ ئاگەھییا ناهیتە دابراڤ ژ دیتن و ئەو داتاییڤ ژ دەردکەڤن ژ جەقەنگ و واتاییڤ تەمام د ناڤ ریرەوین جفاکیدا و باشتەین نموونە بۆ ئەفی چەندی خواندنا ئەوی بۆ هەردوو رۆمانا "الغریبە" و "الیتیم"

(كو خواندنه كا ناڤخوویی، جه‌قه‌نگی، واتایی، نه ئیكسه‌ر ئاگه‌هیه‌كی مكوم ژئی دهركه‌فیت و ژئی قه‌قه‌تیانه‌ك د ناڤه‌را دوو ئاراستین هه‌قدژ: یا ئیكی ئاراستا ئه‌وی بۆ وه‌لاتی كو یا تژی پاشكه‌فتنه و ره‌ه و ریشالین ئه‌وان ب نه‌ریتیشه هه‌نه و یا دووی ده‌یته گریدان ب رۆژئاڤایی كو پيشكه‌فتن و شارستانیته تیدا هه‌یه)⁽⁵⁰⁾. د ئه‌قی پهرتوكیدا دیار دبیت مژیلبوونا (محمد عزامی) ب لایه‌نی بونیادگه‌رییا پیکه‌اته‌یی بۆ به‌رجه‌سته‌کرنا هه‌لبژاردنا بابه‌تان و گریدانا ئه‌وان ب جفاکی و میژووویی و ل سهر شلوڤه‌کرنا گوتارا ره‌خنه‌یی و قه‌گوه‌استنا ئه‌وی بۆ ئاماژه‌یین سیاسی و جفاکی و ئایدولۆژی.

- (حه‌سه‌ن به‌حراوی) و بنیادی فۆرما رۆمانی:

حه‌سه‌ن به‌حراوی ره‌خنه‌گره‌کی مه‌غربیه و نوبخازه گرنگی ب قه‌گیرائی د ده‌ت، خودانی پهرتوكا (بنیه الشكل الروائی) 1990، (كو د ئه‌قی پهرتوكیدا گرنگی ب رۆمانی‌دایه هه‌ر ژ سه‌رده‌می هه‌گی هه‌تا لوکاشی خودان لایه‌نی مارکسی)یه⁽⁵¹⁾. كو د ئه‌قی پهرتوكیدا به‌حسی لوسیان گۆلدمانی کری به‌حسی ئه‌وی دکه‌ت و ده‌سته‌کته‌یین ئه‌وی و مفا وهرگرتنا ئه‌وی ژ ماموستایی خۆ لوکاشی هه‌روه‌سا به‌حسی ره‌گه‌زین داستانا ملی د ناڤ رۆمانی‌دا کریه.

- تاهر له‌بیب و سۆسیۆلۆژیا غه‌زه‌لا عه‌ره‌بی:

(تاھر له‌بیب) نشیسه‌ره‌کی تونسییه خودان ره‌وشه‌نبیره‌کا فه‌ره‌نسییه و خودانی پهرتوكا (سۆسیۆلۆژیا غه‌زه‌لا عه‌ره‌بی: هوزانا عه‌زه‌ری وه‌ك نمونه) ب زمانی فه‌ره‌نسی ل سالا 1972ی هاتییه به‌لاڤکرن و (حافظ الجمالی) ل سالا 1981ی بۆ زمانی عه‌ره‌بی وهرگیرایه. و (د ئه‌قی پهرتوكیدا نشیسه‌ری قیایه به‌حسی ئاریشا بکه‌ت پتر كو به‌حسی چاره‌سه‌ریی بکه‌ت و گازنده ل سهر ئه‌ده‌بی عه‌ره‌بی هه‌یه گرنگیی ب لاساییکرنی د ده‌ت و دیارده‌یین لاوه‌کی بۆ پرۆسا داهینانی ل سهر ئه‌وان بوماوین که‌فن هاتییه راوه‌ستاندن)⁽⁵²⁾. له‌وما ژ هه‌ر ریازگه‌ریه‌کا نوی یی دویر که‌فتی. ئه‌ق پهرتوكه ل ناڤ ریره‌وه‌کی جفاکی - میژووویی یی هه‌قچه‌رخ

هاتییه دانان و ب تاییه تی (رهنگشه دانئ) و کارتیکرنا ئەوی ل سەر ئەدهبی و هوزانی ب تاییه تی فه کۆلینا ئەوان هوزانا ژلایئ (لوسیان گۆلدمان) ی د ریبازا بونیادگهریا پیکهاتهیا ئەویدا .

نخیسهری ئەفی پهرتوکی دەمی فه کۆلینا گروپی (العزریه) ژلایئ سهردهم، نموونین ئەوان دکهت ، (بنو عزره) و ئیستراتیژییهتا ئەوان یا تیکستی دگههیهته ئەفان ئەنجامان:

۱. شهنگستا زمانی ئەوه کو فه گوهاستنا کۆمهکا تیگههان و بهایان دهبرینا هوزانی دیاردکهن.

۲. بونیادی گشتی بو جیهانبینیا (العزری) پیکدهیت ژ نه خوشییین کهسایهتیا (العزری) وهک ئەزموونا ئالوزییین فیانی کو د ئەنجامدا دبیهت قوریانی مازوشیهتا ئەفیندارییا خو ژ ئەگهری نهگههشتنا ئەوی ب یارا خو.

۳. هندهک بونیادین بچیک د ناف بونیادین گشتی دانه کو نوکیرنا هندهک ئەوان ههقدژیی دیاردکهن^(۵۳).

پشتی هینگی دچیهته بابهتی (تیگههشتن) و (شلۆفه کرن)، کو تیدا گروپی (العزیه) د دانیهته د ناف چارچوقی ئەوی یی دەمیدا (سهردهمی ئەمهوییا، کو دهیهته سالۆخدان ب رهوشنبیری و گوهورینا مهرجین ئابووری و جفاکی ب سهدهمی فه کرنین ئیسلامی. و تیکهل بوونا ژانرا و دهستههلاتداریا عهرهبان د چارچوقی ئەوی یی جهیدا، کو پیکدهیت ژ (وادی القری) کو رامانا نافی ئەوی ژوی چهندی دهیت، کو ژمارهکا زوریا گوندا لی ههنه).

ههرچ رهخنه هاتبنه ئاراستهکرن بو ئەفی پهرتوکی لی ئەف فه کۆلینه یا پیشهنگه کو ب ویرهکانه چارهسهرییا بابتهکی دیارکری کر ل ژیر روناها (بونیادگهریا پیکهاتهیی کو ل ئەوی سهردهمی یا نوی بوو – ل دهستییکا سالیین ههشتییان ل چهرخی بووری ههمی ئەو لایهنی تیوریی ئەفی تیوری ئیخسته جهی پراکتیکی د ناف رهخنا عهرهبیا نویدا .

١ - ٨: بونیادگه‌رییا پیکهاته‌یی د ناڤ ره‌خنا نوییا کوردیدا:

هه‌ر چه‌نده ره‌خنا بونیادگه‌ری وه‌کو تیوره‌کا شیکاری ل ناڤه‌را سالیڻ (١٩٥٠ - ١٩٦٠) ی ل سه‌دی بیستی سه‌ره‌لدایه، به‌لی ل نیڤا دووی یا سالیڻ هه‌شتییاڻ د هه‌مان سه‌ردهم دا پشتی هینگی قسه و به‌حسی بونیادگه‌ریی گه‌هشتیه د ناڤ ره‌وشه‌نبیرییا کوردیدا. (ل ئه‌وی ده‌می نقیسه‌ر و ره‌وشه‌نبیریڻ کورد ب شیوازیڻ جودا جودا به‌حسی بونیادگه‌ریی کرییه و هه‌تا نوکه‌ژی به‌رده‌وامی هه‌یه)^(٥٤).

دیاره هنده‌ک ژ نقیسه‌ر و ره‌وشه‌نبیریڻ کورد دان ب ئه‌وی چه‌ندی کرییه و دوو بزاقیڻ ده‌ست پیکی ل ئاستیڻ جیاوازا به‌رچاڤ دکه‌قیتن:

((... یه‌که‌م: بریتیه له‌ ئه‌و میزگه‌رده‌ی که‌ گوڤاری (رامان) له‌ ژماره‌ی (٢١) دا له‌ ژیر ناویشانی (بونیادگه‌ری و شیوازه نوییه‌کانی نوسین و کاریگه‌رییاڻ به‌سه‌ر ره‌وشه‌نبیری کوردیه‌وه))^(٥٥).

هه‌ر چه‌نده به‌شداربوویڻ ئه‌قی میزگه‌ردی ل ده‌می ئاخشتنیڻ خۆدا بزاقا کری - تشته‌کی ده‌ریاره‌ی ئاماده‌بوونا بونیادگه‌ریی د ناڤ ره‌وشه‌نبیرییا کوردیدا ده‌ریڻ، به‌لی ئاخشتنیڻ ئه‌وان زیده‌تر چه‌ند سه‌رنجیڻ گشتینه ل سه‌ر خودی گوتارا بونیادگه‌ریی ب خۆ زۆر کیم به‌حس ل چه‌ندا‌یه‌تی و چه‌وا‌ییا ئه‌وی کرییه د ناڤ ره‌وشه‌نبیرییا کوردیدا و به‌شدار بوویڻ ئه‌قی میزگه‌ردی نه‌ دویر نه‌ نیژیکی خۆ نیژیکی ره‌نگه‌دانا بونیادگه‌ریی د ناڤ ئه‌ده‌ب و ره‌خنا کوردیدا نه‌کرییه.

((دووه‌م: ماسته‌ر نامه‌ی (بونیادگه‌ریی د ناڤ ره‌خنا کوردیدا - ژ ده‌ستپیکی (٢٠٠٣) کو له‌ لایه‌ن (هه‌قال سه‌لیم) هوه‌ پیشکه‌شی کولیژی ئادابی زانکوی ده‌وک کراوه))^(٥٦).

لهوما دەمی بونیادگەری گەهشتییە د ناڤ کورد و رموشەنبیریا کوردیدا
 ب شیۆهیهکی بەر بە لاق و ئالۆز هەبوونا خو ل ناڤ ھندەک رموشەنبیر و نشیسەرا کر
 کو ئەوان ب شیۆهیهکی راستەوخو ئەڤ ریبازە وەرگرتییە و وەرگیران کرە پرەک
 بو تیگەهشتن ل ئەڤی ریبازی. کو ئەو ھەمی ب شیۆهیهکی تیوری بوون و ئەڤ
 ئاستی تیوری ی ھەر وەکی ھاتیە دیارکرن ب ریکا وەرگیرانی بوو، ژ زمانی
 ئینگیزی و ڤەرەنسی و چەند گوتارین کیم ب زمانی فارسی و پیرانیەکا گشتی ب
 زمانی عەرەبی بوون کو ئەڤ وەرگیرانین ژ زمانی عەرەبی و ل گوتار و پەرتوکا و
 کونگرین ئەدەبی ئەوین دەھاتنە گریدان ل وەلاتین عەرەبی ب دەستی ئەوان
 نشیسەران گەهشتینە.

د پەرتوکا (بونیادگەری د ناڤ رەخنا کوردیدا) یا (ھەڤال سەلیم)ی
 ھندەک بەحسی بونیادگەریا پیکھاتەیی ژلای تیوری و پراکتیکشە ھاتیەکرن،
 کو ل پشکا ئیکێ بەحسی ھندەک بابەتین بونیادگەریی کرییە لی ئەو بابەتین
 گریدای ب بونیادگەریا پیکھاتەیی ل ریبازا بونیادگەریا پیکھاتەیی وەک زاراق و
 زمان و دەرکەفتنا ریبازی ب شیۆهیهکی پوخت و کیم و پشتی ھینگێ بەحسی
 بنەمایین بونیادگەریا پیکھاتەیی یا کری (بنەمایین گشتی یا کری) و پشتی
 ھینگێ بەحسی بونیادگەریا پیکھاتەیی یا کری ژلای بنەمایین تاییەتیڤە وەک
 (جیھانبین، تیگەهشتن، شلۆڤەکرن، ھوشیاریا بە لاق، ھوشیاریا چالاک، بونیادی
 دەلالی (واتایی). ل گەل پەییوھندیا ریبازا بونیادگەریا پیکھاتەیی و پەییوھندیا وی
 ب کاری ئەدەبیڤە بەحسکرییە.

پشتی ھینگێ د پشکا سییدا ژ ناما خو یا ئەکادیمی تیکستەکی شیعرا
 نوێخازی و بنەمایین بونیادگەریا پیکھاتەیی یی ل سەر پراکتیک
 کری و د بیژیت: "لهوما د ڤیرییدا دی چەند پرسیارەکا بو پراکتیزەکرن ئەڤی
 ریبازا رەخنەیی ل ناڤ ڤەکوئینین کوردیدا کەم و ب تاییەتی تا چ رادەییەک دی ئەڤ
 ریبازە ھیتە پراکتیککرن ل ناڤ شعرا نوێخازا کوردیدا؟ یان دی رەخنەگری چ
 جۆرە ئازادیەک ھەبیت بو پراکتیزەکرن ئەڤی ریبازی ل دویش گەشەسەندن

چیت یان بههرمه‌ندیی؟^(۵۷) . لی گرنگ د قیریدا ئەوه پراکتیزه‌کرنا بنه‌مایین ئەهقی ریبازا ره‌خه‌ینه ل سهر تیکستا ئەدهبی نوێخازیی کوردی چونکی ئەه ریبازه دیارکرنا بونیادین هی‌مایینه و گری‌دانا بونیادین ناخۆیی‌نه ل سهر تیکستا ئەدهبی له‌وما دیار دکهت "کو بونیادگه‌رییا پیکهاته‌یی دی دوو بونیادین مه‌زن و به‌رفره ئاشکرا کهت کو ئەه‌وژی ره‌وشه‌نبیری و جفاکیه و تیکستی نوێخازی دی بیهته پره‌ک بو تیکه‌هشتنا دوو ره‌وشه‌نبیریین ژیکجودا کو بو بونیادگه‌رییا پیکهاته‌یی ئەهقی پرسى ئاشکرا دکهت"^(۵۸) .

هه‌روه‌سا د کارى پراکتیزه‌کرنیدا خودانى نامى هۆزانه‌کا نوێخازی یا وه‌رگرتى یا هۆزانقان (محسن قوچان) ل ژیر ناخى (گرى ل سهر مریه‌کى هیشتا نه‌بووى). کو هنده‌ک بابه‌ت شلۆقه‌کرینه کو ل دویف بنه‌مایین بونیادگه‌رییا پیکهاته‌یی چووین وه‌ک دیارکرنا بونیادی ده‌می پشتی هینگی پیکهاتا تیکستی دیار کرینه کو سى ته‌وه‌رین سهره‌کی ب خۆقه گرتبوون (رسته‌یین هه‌فته‌ریب و رسته‌یین هه‌فدژ و رسته‌یین هه‌ف هزر).

پشتی هینگی بونیادی جهی یی دیارکری کو ئەه‌ه‌ژی لایه‌نى هزری و دیتنییه، دیسان به‌حسى ره‌وانبیزییا فه‌شارتی کرینه د ناخ هوزانا ناخبریدا .

لی بابه‌تى گرنگ کو مه‌ قیایه سهر راوه‌ستین ل ئەه‌وی پراکتیزه‌کرنیدا (بونیادی ژ ناخدايه). کو ئەه‌ه‌ژی یی گری‌داییه ب بابه‌تى هوزانیفه، کو بابه‌تى هوزانا نوێخاز ل سهر دچیت کو به‌هرا پتر (شکاندنا داب و نه‌ریتایه ئه‌لقینا میژوووی، ترس ژ پاشه‌روژی). پشتی هینگی به‌حسى بابه‌تى بونیادی ره‌وسه‌نبیری کرینه کو ئەه‌ف بونیاده پیکهاتیییه ژ خواندنه‌کا ده‌رفه‌یی یا تیکستی هوزانى. ب ریکا خواندنا هوزانا نوێخازا کوردی کو هوزانقانى مفا ژ سى ژیده‌رین هزری و روخساری هه‌بووینه به‌رامبه ره‌وشه‌نبیریا شعری کو ئەه‌وژی (فولکلورى کوردی پتر وه‌ک روخسار، ئەدهبی ئەه‌ورپی، فه‌یله‌سوفییا ئەه‌وروی، ره‌سه‌نیاتییا کوردی د زانستین دییین نویدا)^(۵۹) .

هەر د ئەفی نامیدا و ب تایبەت ل پشکا سیی و دوماهیکی بەحسی بونیادی جفاکی و میژوویی یی هوزانا (گری ل سەر مریهکی هیشتا نه بویی) کریه. وهك هوشیاریا چینایهتی و هوشیاریا میژوویی و ل دوماهیکی بونیادهکی گشتی و جیهانبینییهکا جیگیر بو خودانی نامی دیار دبیت دەمی دبیزیت: "ل دوماهیکی دیاردا هوزانا نوپخازل دهفەرا بههدینان (گروپی نوپکرن ههروهەر) بهرجهستهکرنا هوشیاریا میژوویی دهیته هژمارتن ل دهف ئەوان گهلهك یا پيشكهفتی بو قوناغا میژوویا نوکه یان ئەوا تیدا پهیدا بووین هوشیاریا چینایهتی کو (خهما) ئاریشهیین جفاکهکی دیارگری دکهن و چارهسەریا ئەوی ژلای میژووییقه هەر تشتهکی د ژيانا مروڤیدا لق و بزاقین ههین چونکی شورەش و ئەدەب دیارترین بیاقین زیندینه ل ناف ئارمانجین ئەفی گروپیدا ئەفهژی دستکهفتهکه کو ئیکه ژ ئەوان هندەك ئەرکین خویی بجههینای و ریک بو قوناغهکا دی خوشکریه))^(٦٠).

ههروهسا سی ژمارهیین گوڤارا (رامان) ژماره (٢١، ٢٣، ٢٤)، لاپهڕین (٤٣-٤٨) ژمارا (٢١) لاپهڕه (٢٢-٢٩) ژماره (٢٣) و لاپهڕین (٤٩-٥٥) ژماره (٢٤) هاتبوونه تهرخانکرن بو گو٤تارین (عوسمان یاسین) ل ژیر ناڤی (گۆلدمان و بونیادگهریا پیکهاتهیی) ل سالا ١٩٩٨ی، ل دویشدا ئەف گو٤تاره هاتنه کومکرن بو نامیلکهیهکی ل ژیر ناڤی (بونیادگهریا پیکهاتهیی - میتودی لوسیان گۆلدمان) یا نڤیسەر (عوسمان یاسین) ئەوا ژ کۆمهکا گو٤تارا ئەوین هاتینه وهشاندن ل گوڤارا (رامان) ژماره (٢١، ٢٣، ٢٤) ل سالا ١٩٩٨ی چەند دەستکاریهك هاتینه کرن ل سەر ئەقان گو٤تاران د هاتنه کۆمکرن ب شیوهیی پەرتوکهکا بچویک، کو ژمارا لاپهڕین پەرتوکی (٤٨) بوون پوختا ئەوی بەحسی ژيانا گۆلدمانی و بونیادگهریا گۆلدمانی و ههروهسا چ پهيوهندی ههبوو د ناقبەرا گۆلدمانی و لوکاشی د بونیادی رامانا ئەویدا؟ و چ پله بو هاتییه دانان و ههروهسا چ پهيوهندیهك ههیه یان جیاوازیهك د ناقبەرا بونیادگهریا پیکهاتهیی و بونیادگهریا زمانهوانی و بونیادگهریا فۆرمالیستیدا؟ لی بابەتین گرنگ د ئەفی پەرتوکیدا ئەو بوو کو بەحسی جیهانبینییی کری و ههروهسا هوشیاریا باو هوشیاریا چالاک و تیگههشتن و شلوڤهکرنی. ههروهسا بابەتی بەحسی ههلسهنگاندنا میتودا گۆلدمانی کری

کا چ گرنگی بۆ هاتییه دانان ئەفهژی بۆ بیرو بۆچوونین نخیسهری دزقریت، لی ئەف پەرتوکه گەلهک لایهنین تیوری بخوفه دگریت پتر ژ لایهنین پراکتیکی چ گریدان نه کرییه د ناقبهرا ریازا بونیادگهریا پیکهاتهیی و رهخنا کوردی لی سههرای ئەفی چەندی ب پینگافهکا باش دهیته هژمارتن سهبارت ب رهخنا کوردی یا نوی.

ل دوماهیکی رهخنهگرین کورد د بیاقهکی رهوشهنبیریی ئالوزدا ژیان کو ئەوژی ژ ئەنجامی دوو تهوهرای سهرهلدای یا ئیکی گرنگیدان و شایستهپیکرن ب دهستکهفتین رهخنا رۆژئاقایی یا دووی سشکرنا دهستکهفتیین رهخنا ئەدهبیاتا کوردی. ژبهه ئەفی چەندی رهخنا ههچهرخا کوردی ئەنجامهک بوو بۆ ئەوی گرنگیدانی ب دهستکهفتین رهخنا رۆژئاقایی. ئەفهژی بۆ ئەگههک کو رهخنهگرین کورد ژ کارتیکهریی ب ئەوی دی بهیته گوهورین ههفکیشی کو بگونجیت و بچنه د ناخ بیروباوهرین ئەواندا بۆ شاییهکا مهزن د ناخ رهخنهگرین مهدا ههبوو کو چ ریازین تاییهت ب ئەوانقه نهبوون کو خودانین ئەوان ریازان بن. لهوما ئەف بوشاییه هاته پرکرن ئەوا رهخنهگری، کورد تییدا دژیان.

ئەو بنهمایین رهخنا رۆژئاقایی و نویخازیا ئەوی ژ ئەنجامی ژینگهه و بارۆدۆخین ئەوان دهرکهفتین بوویه ژ ئەنجامی بیروهرین رهوشهنبیریی ئەوان بوو، هاریکاریا ئەوان کرییه ههتاکو ئەف جوهره رهخنهیه دهرکهفتییه.

لهوما ئەف هزره و فهسهفهیه نا گونجیت ل گهل تیکستین کوردی و رهخنا ئەهبی یا کوردی. و ئەو ریازین رهخنا ئەدهبی ئەوین ل رۆژئاقایی سهرهلداین لایهنگههین ئەوی ناخهروکا ئەوان سیستهمین شارستانییهتا ئەوین لی سهرهلداین و رهخنهگرین کورد دوو ریکین گرتینه بهر پیدقییه بهرچاق وهریگرین:

ئیک: پراکتیزهکرنا ناخی رهخنی ب ههمی بنهمایین ئەوی و بناغین ئەویقه کو تهوهری هزری و مهعریفی ب خوفه دگریت.

دوو: گوهورینا هندهک گۆرانکاریا ل سهه ئەفی رهخنی ژلایی ناخهروکیقه و د ئەنجامدا دویرکهفتن ژ رهخنا رهسهن.

خاله‌کا گرنه‌گ کو نشیسه‌ر و ره‌خنه‌گرین مه‌گه‌له‌ک ئامازه‌ پی‌ دایه
ئه‌وژی فه‌سه‌فه‌یه‌ چونه‌کی هه‌ر بابه‌ته‌کی مرۆف (بخونیت، بنشیسیت یان سه‌ر
راوه‌ستیت) پیدقییه‌ ده‌سپیکه‌که‌کا فه‌سه‌فه‌ ل سه‌ر ئه‌وی بابه‌تی بده‌ت له‌وما هه‌می
ئه‌و نشیسینن تیوری ئه‌وین هاتینه‌ به‌لا‌فکرن گه‌له‌ک ژ فه‌سه‌فه‌ ئه‌وی بابه‌تی ئه‌م
نه‌و فه‌کو‌لینن ل سه‌ر ده‌کین چ گوته‌ر نه‌هاتینه‌ ئاشکه‌را کرن کو تابه‌ت بن ب
(فه‌سه‌فه‌ بونیاده‌گه‌رییا پیکه‌ته‌یه‌)فه‌.

دیاریبو د ئه‌فان بابه‌تین هاتینه‌ وه‌شاندن چ تیوری یان پراکتیکی ل سه‌ر
بونیاده‌گه‌رییا پیکه‌ته‌یه‌ د نا‌ف ئه‌ده‌ب و ره‌خنه‌یا کوردیدا گه‌له‌ک بابه‌ت هاتینه
به‌حسکرن کو جه‌ی ده‌ست خوشیییه‌ بو ئه‌وان نشیسه‌ران و ب پینگافین باش ده‌ینه
ه‌ژمارتن هه‌ر چه‌نده‌ ئه‌ف کارین پراکتیک هنده‌ک جاران یا خو نیژیکی ره‌خنا
بونیاده‌گه‌ریی کری هنده‌ک جاران لی دویر که‌فتینه‌، لی هه‌ر چه‌وا بیت ئه‌گه‌ر
فه‌کو‌لینن پراکتیکی به‌یته‌ ئه‌نجامدان و ریژه‌یا کیم ئه‌نجامین ئه‌وی ژ
ده‌رکه‌فن دی خزمه‌تا ره‌خنه‌یا کوردی که‌ن لی دویر نه‌که‌فتن ژ بنه‌مایین ئه‌فی
ره‌خنا بونیاده‌گه‌رییا پیکه‌ته‌یه‌ و هه‌روه‌سا بگونجیت ل که‌ل ئه‌و بارودوخین ره‌خنا
کوردی تیدا دژیت. له‌وما بونیاده‌گه‌رییا پیکه‌ته‌یه‌ د ره‌خنا کوردیدا ل ئاستی
تیوریدا پتر ل ئاستی پراکتیکیدا یا هاتییه‌ به‌حسکرن و ئاستی پراکتیکی ژلای
ه‌زریقه‌ یی‌ ناوه‌نده‌.

له‌وما بونیاده‌گه‌رییا پیکه‌ته‌یه‌ د نا‌ف ره‌خنا نوی نه‌شیایه‌ ب پانتاییه‌کا
به‌رفره‌ ل ره‌وشه‌نبیریا کوردی ب خو‌فه‌ بگریت ژلی ئه‌وی چه‌ندی ئه‌ف کاره‌ ژ
لایئ چه‌ند که‌سین دیارکریشه‌ کو گه‌له‌ک ده‌کیم یا هاتییه‌ ئه‌نجامدان و
ره‌وشه‌نبیریا کوردی ب خو‌ل هۆکارا خودی و بابه‌تی ئاماده‌ییا خو‌ دیار نه‌کرییه‌
هه‌تا‌کو بشییت ب به‌رفره‌ی پيش‌وازییا ئه‌فی تیوری بکه‌ت و بیخیته‌ به‌ر سینگ‌ خو‌
ب دروستی و باشی بنه‌مایین ئه‌وی وه‌ریگریت و داهینانین نوی لی به‌ره‌م بینیت کو
گریداینه‌ ب ره‌وشه‌نبیریا ئه‌ویشه‌.

١ - ٩: كورتیهك ل سهر رۆمانا دهقرا بههدینان و گوهورینین

ئهوئی یین چقاکی و هونهری:

راسته رۆمانا کوردی یا دهستیکی ل دووماهیا سالیڤ ههشتیڤان ژ سهدی بوری ل دهقرا دهوکی چاپ بوویه لی چهرخی زیرینی رۆمانا دهقرا بادینان " دزقریته سالیڤ دهستیکا سهدی بیست و ئیکی ب تایبهتی پشتی ٢٠٠٣ و كهفتنا پهیکهری دکتاتوری ل بهغدا هیڤگی وهك سهرهلدانهکی هژمارهکا رۆمانان ل دهقرا دهوکی پتر ب فاكتهری پهیدابوونا ئارامیی نهمانا ترسی ژلایی دکتاتوریشه سهرهلدا.." (٦١) ئیدی نقیسهری ههستیگر دی د باژیریدا مینیت و چهرخی قركرنا ب کۆمی و مشهختبوونا ملیونی و دهریهدهریی چوو و ژیههندی تیگستی ناسیار ب کچا باژیران وهك ژانرهکی تهدهبی یی گهوههری پیناسا تایبهتا ئهقی توخمی تیگستی تا نوکه ژلایی خواندهقانیقه بهیته دهستیڤانکر.

د ئهقی قوناغیدا ژ نقیسینا تیگستین شعری بهرهق نقیسینا رۆمانی چووینه ئهق وهرچهرخانا نقیسینا تیگستی نوو، ل باژیری دهوکی پتر ل دهق (ناجی تهها بهرواری، هزرقان، تحسین ناقشکی، بلند محهمهد) و (سهبری سلیمانیهی) ل دهووبهری و هندهکین دی پهیدابوویه ههلبهت ئهق رولی رۆماننقیسین بادینان وهك: (ئهنومر محمد تاهر و محمد سلیم سواری، حهسهن سلیمانیهی، محسن عبدالرحمن، حهسهن ئیبراهیم، سدقی هروری) کو وان مل ب مل رۆمانا دهقهری نقیسیه تاکو ٤٠ هژماران بوراندین.

رامان ژ ئهوا ل سهری ئهو نینه تهنیا پهیدابوونا رۆمانا دهقرا بادینان ب ناشتییی بوینه رۆماننقیس ل سهر دهستی ئهقان ناقین هاتینه ریزکرن ب تنی بوویه لی ژبیر نهکهین ل دویش پیژانین ههیی، ههر ژ دهستیکی نقیسهر (نافع ئاکرهیی) دهیت خودانی رۆمانا (بوهورین) وهك رۆمانا دووی ل دهقرا مه پشتی رۆمانا (دهراقهك تهنگ) یا کهریمی بیانی چاپ بویه پشتی هیڤگی رۆمانین (سهبری سلیمانیهی) دهین.

ل سەر ئەقی بۆچوونا سەری هاتییه دیارکرن، کو سروشت و رهوشهنبیریا ئەدهبی ل دهق چیرۆکی رۆمانین کوردی بهرپرسن ژ ئامادهنبوونا کارتیکرنا گوهورینین جفاکی ل سەر ژیرخانا کارێ رۆمانی کو لایهنگی مهزن ژ ئەوی یی مایي رهوشهنبیریا پاشکەفتی ژ کەلتوری کەفن و پاشماوی سەرھاتیین مللی ئەوژی د سنوورەکی دیارکریدا ل سەر بهرھەمەین ئەدهبی یین نوی یان مەملانی د ناڤهرا کەلتور و سەردەمیادیه، لەورا جفاکی کوردی ژي وهکو پشکەک ژ ئەقی جیهانی به ب تاییهتی پشتی (به لاقبوونا نهریتیین ئەوورپی د ناڤ جفاکیدا، کاریگهریهکا مهزن یا ل سەر گوهورینا جفاکی هە ی گوهورینین هەمه لایه ن تیدا رویدەن کو د ئەنجامدا یان مەبەستەکا خراب یان باش دی هەبیت)^(٦٢). هەرۆسا هۆکارهکی دییی گوهورینن کو ب گوهورینا جفاکیه گریدایه ئەوژی پیدقییین داگیرکەرینه، (ژیا نا خو ریک نا ئیخیت ب تنی ئەو نەبیت و چ شەرمی ژي ناکەت، بە لکو ئەقە ل دهق پەیسەکی نازادیا کەسینه داخوازیین سروشتی و مرۆڤایهتینه و پیدقیاتییا بارودۆخین ئابورینه و یاسا ریکا ب تنییه بۆ ئەقی چەندی)^(٦٣) ژ هەژی گوتنییه کو یاسا ئەوان پەيوهندییا د ناڤهرا مرۆڤاندا دروست دکەت ئەو بهرپرسی ئیکەمینە ل سەر دروستکرنا نهریتان و ژناڤبرنا ئەوان.

رۆمانین دهقەرا بههیدیان تا رادهیهکا زۆر یین شیاین پلهیهکا بلند یا هەقسەنگیی د ناڤهرا پیدقیاتیین گوهورینا جفاکی و تیگههشتنا نوی بۆ کارێ چیرۆکی و نامیری ب دەستقەبینن، کو ئەوژی ب رهنگقەدانا بارودۆخین واقعی ل گەل مەرجین هونەری و نهریتیین ناڤ جفاکی شلوڤه‌بکه‌ین، ئەق چەنده هەمی دی ل بن تیورا رهنگقەدانی هیته شلوڤه‌کرن کو تیگست خودیکه‌که رهنگقەدانا لایه‌نین جفاکیه جفاک ژي کیشه‌یه‌کا تیگستییه و تیگست خودیکه‌که دزقريت ل سەر خوینده‌فانی رهنگقە د دەت و کارتیکرنی لیدکەت.

(۱) جابر عصفور (د.)، نظریات معاصرة، دار المعرفة للثقافة والنشر، ط۱، دمشق، ۱۹۹۸، ص ۱۰۸.

(۲) Lucien Goldman: Pour une Sociologie du roman Gallimard, paris 1965, pag 25

❖ لوسیان گولدمان ل ساللا ۱۹۱۳ئى ل بوخارستى پهیدا بوویه، زاروکینییا خو ل باژیرى (بتوزالن) ل رومانیا دمریاز کرییه و خواندنا خو یا نامادهیی ل ویرى ته مام کرییه و پشتی هینگی موله تا ماف پهرومیری ل بوخارست و مرگرییه. کو ئه و ئیکه م جاربوو تیکه لی هزرا مارکس بییت. ل ساللا ۱۹۳۴ئى چوو یه پاریس بو خواندنا دکتورایی ل بیاف و بسپوریا (تابووریا سیاسی) و ل ساللا (۱۹۴۰ئى) و پشتی هیرشین ئەلمانیا بو سهر باژیری (تولسوز) یا فهره نسی، ب مشهختی چوو باژیری سویسرا و ل که مپین په نابهره هتا ساللا (۱۹۴۳) ئاکنجی بوو. و ب هاریکاریا (جان بیاجه) ی هاته رزگار کرن و موله تا خواندنئ دایی تا کو ناما دکتورایی ل فه لسه سه ناماده بکته ل زانکویا زیورخ ل ژیر ناڤی (مرؤفایه تی و کهون لده ف عه مانویل کانتی). پشتی هینگی هاته دامه زانندن وهک هاریکاره ک بو جان بیاجی ل زانکویا جنیف، کو که له ک کاریگه ریوو ب هزرین نهوی ل سهر بونیاد گه رییا پیکهاته یی.

پشتی نازاد کرنا فهره نسا، جاره کا دی فه زفریه فه پاریسی و پوسته کی زانستی و مرگرت، کو نهوژی پاشکویئ سه نته ری نیشتیمانی بو فه کۆلینین زانستیوو و ل قی ده میدا نامه یه کا دکتورایی ل سهر نه ده بی ل ژیر ناڤ و نیشانی (خوداوه ندا بهرزه) کو فه کۆلینه ک بوو ل سهر دیتنا خه مبارانه بوو. بو هزرین (باسکال) ی و شانویا راسین، کو فه کۆلینه کا شلوقه کاری مارکسییه بو نه ده به بی ب ده لاله تین بونیادیین میشکی یین کومی، کو هاتبوونه دروست کرن ژلایئ گروپین جفاکی، و پشتی هینگی (گولدمان) ی ب ناڤی "العلوم مرؤفایه تیئی و فه لسه فه" ل ساللا ۱۹۵۲ئى دمرکه فته.

(گولدمان) ی ل ساللا ۱۹۵۹ئى هنده ک (فه کۆلینین که نکه شه یی) کو کومه کا فه کۆلینا بوو ل دور زانستی کومه لناس و نه ده بی و فه لسه سه. و ل ساللا (۱۹۶۴ئى)

بوو ريشه بهرئى پشكا كومه لناس يا ئهدهبى. ب دهمزگههئى كومه لناس ل زانكوييا بروكسيل يا نازاد. و پشتى هينگى بهرهمه كى دى ب ناغى (ژ پيخه مهت سؤسيؤلؤزيا رومانى) و ل ئهغى دوماهيكي همموو شيان و كارى خويى ئهدهبى و ئهكاديمى ئيخسته سهر ئهوان بهلگانه ل سهر ئاخفتنا مه. كو ل سهر (بونيادين ميشكى و داهينانين روشه نبيرى) و (ماركسيهت و زانستين مرؤفايه تى)، كو ئهغى ههر دوو بهرهمه گرنگيه كا تيورييه ل سهر ئهوان هؤكاران كو دهليشى د دهنه جفاكى رؤژئاغايى، كو بهرهغى ئاراستا سؤشيا ليستى بجن، بو پتر پيزانينا ل سهر ئهغى بابته تى بنيره: (لوسيان غولدمان و جاك دوبا و آخرون: البنيوية التكوينية والنقد الادبي، راجع الترجمة: محمد سبيلا، مؤسسة الابحاث العربية، بيروت - لبنان، ١٩٨٤، ص ٧ - ٨.

(٣) عمر محمد الطالب (د.): المذاهب النقدية (دراسة و تطبيق)، دار الكتب للطباعة والنشر، الموصل - العراق، ١٩٩٣، ص ٢١٥.

(٤) ههغال سهليم تهيب (د.): بؤنيادگهري دناغ رهخنا كورديدا ژ دهستپيكي ههتا سالا ٢٠٠٣ئى، ص ٧٨.

(٥) ليوناردو جاكسون: بؤس البنيوية (الادب والنظرية البنيوية)، ترجمة: ثائر ديب، سلسلة دراسات فكرية (٦٨)، منشورات وزارة الثقافة، دمشق، ٢٠٠١، ص ٣٣.

❖ ك . ف . هيجل G.W.HEGEL: ژدايك بوويى سالا ١٧٧٠زل شتوتكارتا ئهلمانى و ل سالا ١٨٣١زل بهرلينى مرييه، ماركسى و ئينگليزى ب جه مسهره كى سهره كى ژ جه مسهرين ئايدؤلؤزيا ئهلمانى، فهيله سوفه كى سوفيه گره ژ پيشهنگين بزاغا ئايدىالى نه و ژ بهر هه مين ئهوى: لؤزيك، فينومؤلؤزيا كيانى، شعريهت.

(٦) ليوناردو جاكسون: بؤس البنيوية (الادب والنظرية البنيوية)، ص ٣٨.

(٧) مجموعة من النقاد الفرنسيين: البنيوية والنقد الادبي - ملحق بكتاب البنيوية التكوينية والنقد الادبي، ترجمة: ابراهيم الخطيب، مؤسسة الابحاث الغربية، بيروت، ١٩٨٤، ص ١٣٦.

(٨) هه مان ژيدير: هه مان لاپهر.

(٩) تيري ايجلتون: الماركسية والنقد الادبي، ص ١٧٥.

- (١٠) ژیدهری بهری: هه مان لاپهر.
- (١١) رمضان بسطا ديب محمد ناظم: فلسفة هيجل الجمالية، المؤسسة الجامعية للدراسات والنشر والتوزيع، بيروت، لبنان، ١٩٩٦، ص ١١٦.
- (١٢) محمد الامين بحري: البنيوية التكوينية (من الاصول الفلسفية الى الفصول المنهجية)، كسلة للنشر والتوزيع، تونس، ٢٠١٥، ص ٢٨.
- (١٣) لوسيان غولدمان و آخرون: البنيوية التكوينية والنقد الادبي، ص ١٧١.
- (١٤) هه مان ژیدهر، ص ١٧٣.
- ❖ پهرتوكين ئهويين بهري ب زمانئ مهجهرى (هنگارى) به لاف بووين ول بهر دهستئ خواندهفانى رۇژئاقايينه.
- (١٥) يوسف الانطاكي: سوسيولوجيا الادب – الاليات الخلفية، يستمولوجية – تقديم: د. محمد حافظ دياب، رؤية للنشر والتوزيع، القاهرة، ٢٠٠٩، ص ١٥٨.
- (١٦) هه مان ژیدهر، ل ١٦٣.
- (١٧) يوسف الانطاكي: سوسيولوجيا الادب، ص ١٦٣.
- (١٨) لوسيان غولدمان و آخرون: البنيوية التكوينية والنقد الادبي، ص ١٧٣.
- (١٩) السعيد عموري، الكتابة والتشكيل الايدولوجي في الرواية العربية المعاصرة – دراسة نقدية ايدولوجية، اطروحة دكتورا، جامعة الحاج لخضر، كلية الاداب، قسم اللغة العربية، ص ٤٠.
- (٢٠) الكسندر ياكسون: المنحى السوسيولوجي في النقد الادبي، ترجمة، نوفل نيوف، مجلة الاداب الاجنبية، اتحاد كتاب العرب، دمشق، عدد ١، ١٩٧٨، ص ٧٣.
- (٢١) مرشد الزبيدي: اتجاهات الشعر العربي في العراق، منشورات اتحاد كتاب العرب، دمشق – سوريا، د. ت، ص ٨.
- (٢٢) بهنطين ابراهيم حامي، رةخنةيا جطاكي د رؤمانين حةسنةني مةتي دا، ناما ماستهري زانكوي ماردن ئارتوتولو – توركييا، ٢٠١٤، بث ١٢.
- (٢٣) روبيرت اسكاربيت، سوسيولوجيا الادب، ت: آمال انطوان عرموني، ط١، بيروت، ١٩٨٧، ص ٢٨.

(٢٤) د. قصي الحسين، سوسيوولوجية الادب، دار ومكتبة الهلال، بيروت، لبنان، ٢٠٠٩، ص ٢٥١.

(٢٥) محمد الامين بحري: البنيوية التكوينية (من الاصول الفلسفية الى الفصول المنهجية)، كسلة للنشر والتوزيع، تونس، ٢٠١٥، ص ٢٨.

(٢٦) بهنگين ابراهيم حه‌مى، ره‌خنه‌يا جفاكى د رۆمانين حه‌سه‌نى مه‌تى دا، بپ ٣٢.

(٢٧) لوسيان غولدمان و آخرون: البنيوية التكوينية والنقد الادبي، ص ١٠١ - ١٠٢.

(٢٨) جمال شحيد: في البنيوية التكوينية، دراسة في منهج لوسيان غولدمان، دار ابن رشد، بيروت، ١٩٨٢، ص ١٢٦.

❖ قه‌هره‌مانى نوى و په‌يوه‌ندييا ئه‌وى دگه‌ل جفاكيه‌، په‌يوه‌ندييه‌كا مي‌ژوويى يا هه‌يى لى ئه‌ف چهنده و ئه‌ف جفاكه يى هاتيه‌ گوه‌ورين و بهايين ئه‌وى بين هاتينه‌ خار، چونكى ديتنا قه‌هره‌مانى رۆمانى دژى ديتنا كه‌سايه‌تايين ده‌ورۆبه‌رى ئه‌وينه‌، چونكى رمودا بهايين ده‌ستگرد كه‌ت، كو جيهانا ئه‌وان ب ريشه‌دبه‌ن، كو ژ ئه‌وان ده‌يت دابرا و دى ل ريكه‌كا نوى گه‌ريت يا تاييه‌ت ب ئه‌ويشه‌ و دى چيته د ناف ئه‌فى جيهانا نويدا، ئه‌وا ده‌ستگرد و ل سه‌ر هنده‌ك خه‌وان دژيت. ژيه‌ر ئه‌فى چهندي دبته‌ كه‌سه‌كى سه‌رنه‌كه‌فتى و شكه‌ستى و شه‌يتانى ژ هه‌مى لايه‌كيه‌، وقه‌هره‌مان دزانيت لى هه‌ر به‌رده‌وام دبته‌ ل سه‌ر كاروانى خو. چونكى د قي‌ريدا كه‌توراي مه‌يى فره‌رويه‌ و سه‌رنه‌كه‌فتنا قه‌هره‌مانى ل دويش ئيك ئه‌وه كو يى رژه سه‌ر ئيك لايه‌نى، له‌وما ل دويش ديتنا لوكاشى رۆمان (هه‌فكيه‌يا ديالكتيه‌) : يان (به‌لى) يان (نه‌خير) و چ شيانين دى نينه‌ و رۆمانى چ ريكيين دى نينه‌ ژبلى ئه‌فان هه‌ردوو ريكان، چونكى قه‌هره‌مان د ناخى خو‌دا دململانيه‌كا نافخوييا دژوار دا دژيت،(يلان) دى بيژيت (نه‌خير) بو خه‌لكى خو دى ب تنى بو خو ژيت و چى دبته‌ ژيانا خو ژ ده‌ست به‌ت. يان دى بيژيت (به‌لى) كو د قي‌ريدا دى كه‌سايه‌تى و هيشى و خواستين خو ژ ده‌ست ده‌ت و دى بو ژيت د ناف گروبيدا. بو پتر پيزانينان ل سه‌ر ئه‌فى بابته‌ بنيره‌: (جمال شحيد: في البنيوية التكوينية، دراسة في منهج لوسيان غولدمان، ص ١٢٧).

(٢٩) رشيد بنحدو (د.): الرواية والوقائع، الموسوعة الصغيرة، (٣٥١)، دار الشؤون الثقافية العامة - بغداد، ١٩٩٠، ص ٧٦.

- (٣٠) هه‌مان ژێدەر، ل ٧٩.
- (٣١) ميشيل زيرافا: سوسيولوجيا الرواية، ترجمة: جمال شحيد، مجلة الاداب الاجنبية، العدد ٤، نيسان ١٩٧٥، ١٨٣.
- (٣٢) سلمان كاصد (د.): الموضوع و السرد، دار الكندي للنشر والتوزيع، اربد - الاردن، ٢٠٠٣، ص ١٨.
- (٣٣) جمال شحيد: في البنيوية التكوينية، دراسة في منهج لوسيان غولدمان، ص ١٣٤.
- (٣٤) ژێدەرئ بهرئ، ص ١٣٤ - ١٣٥.
- (٣٥) احمد الجرطي (د.): تمثلات النظرية الادبية الحديثة في النقد الروائي المعاصر، الطبعة الاولى، دار النايا، دمشق - سوريا، ٢٠١٤، ص ٢٧.
- (٣٦) ميخائيل باختين: الملحة والرواية، ترجمة: جمال شحيد، مؤسسة الابحاث العربية، الطبعة الاولى، بيروت، ١٩٨٢، ص ٨٣.
- (٣٧) ژێدەرئ بهرئ، ل ٧٧.
- (٣٨) احمد الجرطي (د.): تمثلات النظرية الادبية الحديثة في النقد الروائي المعاصر، ص ٣٥.
- (٣٩) رمان سلدن: النظرية الادبية المعاصرة، ترجمة: جابر عصفور، دار الفكر للدراسات والنشر والتوزيع، القاهرة، ١٩٩١، ص ٦٥.
- ❖ بو پتر پيزانينان ل پشكا سيب بابهت ب تير و تهسهلى هاتيه بهحسكرن.
- (٤٠) رمان سلدن: النظرية الادبية المعاصرة، ص ٦٦، بو پتر پيزانينان بنيره: محمد خرياش: اشكالية المناهج والنقد الادبي المعاصر (البنيوية التكوينية بين نظرية والتطبيق)، مطبعة انضوبرانت، فاس، ٢٠٠١، ص ٢٨.
- (٤١) جمال شحيد: في البنيوية التكوينية، دراسة في منهج لوسيان غولدمان، ص ٦١.
- (٤٢) عمر عيلان: النقد الجديد والنص الروائي العربي، ص ١٩٤.
- (٤٣) عمر عيلان: النقد الجديد والنص الروائي العربي، ص ١٩٤.
- (٤٤) سلمان كاصد (د.): الموضوع و السرد، ص ٦١.
- (٤٥) هه‌مان ژێدەر، ل ٦٢.

- (٤٦) جمال شحيد: في البنيوية التكوينية، دراسة في منهج لوسيان غولدمان، ص ٦٣.
- (٤٧) عمر عيلان: النقد الجديد والنص الروائي العربي، ص ١٩٦.
- (٤٨) جان ريكاردوو: قضايا الرواية الحديثة، ت: صلاح الجهينم، وزارة الثقافة، دمشق، ١٩٧٧، ص ١٦٨.
- (٤٩) محمد عزام: فضاء النص الروائي، مقارنة بنيوية تكوينية في ادب نبيل سليمان، دار الفكر، لبنان، ١٩٩١، ص ٨٩.
- (٥٠) ميحان الرويلي و سعد البازغي: دليل الناقد الادبي، المركز الثقافي العربي، ط٢، الدار البيضاء، مغرب، ١٩٨٦، ص ٧٨.
- (٥١) محمد عزام: فضاء النص الروائي، مقارنة بنيوية تكوينية في ادب نبيل سليمان، ص ٩٩.
- (٥٢) هه مان ژيدير، ل ١٠١.
- (٥٣) نديم محمد خشته: تأميل النص في المنهج البنيوي لدي لوسيان غولدمان، مركز الانماء الاحضاري، حلب، ١٩٩٧، ص ٥٩.
- (٥٤) فوئاد رهشيد (د.): بونيدگهري له رموشه نبيري و رهخهني تهدهبي كورديدا، به لاوكرهه كاني يه كييتي نوسه راني كورد - لقي كهركوك، ژماره (٩٠)، چاپخانهي، نارابخا - كهركوك، ل ٣٠.
- (٥٥) ژيدير بهري: ل ٣١.
- (٥٦) فوئاد رهشيد (د.): بونيدگهري له رموشه نبيري و رهخهني تهدهبي كورديدا، ل ٣١.
- (٥٧) هه قال سهليم تهيب (د.): بونيدگهري دناڤ رهخا كورديدا ژ دهستيكي هه تا سال ٢٠٠٣، ص ١٦٣.
- (٥٨) هه مان ژيدير: ل ١٦٥.
- (٥٩) ژيدير بهري، ل ١٨١.
- (٦٠) هه مان ژيدير: ل ١٨٢.
- (٦١) ديداري روماني كوردي، ناماده كردني: لژنه ي رموشه نبيري يه كييتي نوسه راني كورد، چاپي يه كهه، چاپخانه ي شه هاب، ههوليير، ٢٠٠٣، ل ٢١.
- (٦٢) عبد الجبار عباس: في النقد القصصي، دار الرشيد للنشر، بغداد، ١٩٨٠ / ص ٣٣.
- (٦٣) عبدالله ابو حسين (د.) اتجاهات النقد الدرامي في سورية، منشورات اتحاد كتاب العرب، دمشق، ٢٠٠٦، ص ١٩٨.

پشکا دووی

تیورا رهخنا بونیادگه‌رییا پیکهاته‌یی

- تیگه‌ه و زاراڤی بونیادگه‌ریی
- تیگه‌هی زمانی
- تیگه‌هی زاراڤی
- بنه‌مایین سه‌ره‌کی یین بونیادگه‌رییا پیکهاته‌یی
- بونیادی ده‌لالی
- تیگه‌هشتن و شلوڤه‌کرن
- تیگه‌هشتن
- شلوڤه‌کرن
- ئاستین ئاگه‌هیی
- ئاگه‌هیا واقعی (که‌تواری)
- ئاگه‌هییا د شیاندا
- ئاگه‌هیا واقعی (ل سه‌رریککه‌فتی)
- دیتنا جیهانی (جیهانبینی)
- لایه‌نی هه‌قبه‌رکرنی د ناقبه‌را تشتی واقعی و فه‌گی‌رانی (بونیادی ژیری و سه‌ری)
- هه‌قبه‌رکرن د ناقبه‌را بونیادین جشاک و هزریدا
- هنده‌ک بنه‌مایین گشتییین تیورا بونیادگه‌رییا پیکهاته‌یی

تیورا رهخنا بونیادگه‌رییا پیکهاته‌یی

تشته‌کی خویایه به‌ری بچینه د ناڤ هه‌ر ڤه‌کۆلینه‌کا ل سهر بونیادگه‌رییا پیکهاته‌ییدا پیدڤییه ئه‌وی چهنڤی بینینه به‌رچاڤ کو هه‌ر به‌حسکرنه‌ک ل سهر بونیادگه‌رییا پیکهاته‌یی ناهیته‌کرن ئه‌گه‌ر نه‌زڤرینه‌ڤه بو ریره‌وی (میژوویی، ره‌وشه‌نبیری، و جڤاکی) ئه‌وی ل گه‌ل ئه‌وی په‌یدا‌بووی ل دویش قوناغین جودا جودا ل قوناغین پیکهاتنا ئه‌وی چونکی هه‌ر کاره‌کی تاکه‌که‌س ژێ هاتی دهریره‌نی ژ گشتگیری و هه‌مه‌لایه‌نیا جڤاکی دکه‌ت ئه‌وی دیارکری ل قوناغ و سه‌رده‌مه‌کی میژوویی یی دیارکری چونکی تیگه‌هشتن ل میژوویی ژ خواندنه‌کا داهینانی یا هاتی و ئه‌و گه‌شه‌سه‌ندنین ئه‌وان رویدانین میژوویی ژێ چیبووی و دهرکه‌فتین ئه‌وی ئه‌و رۆله کو پیتڤییه هنده‌ک که‌سانین داهینه‌ر د ناڤ جڤاکی خۆدا بگیرن.

هه‌تا‌کو ل میژوویا هه‌مه‌لایه‌ن یا جڤاکی تیگه‌هه‌ین ڤه‌ره ل سهر ئه‌وی ژ پارچین بچویک د ناڤ واقعی ژیانیدا تیگه‌هه‌ین چونکی تیگه‌هشتن ل گشت روهن نابیت تنی ب ریکا ڤه‌دیتنا شلۆڤه‌کرنین پارچه‌یی.

هه‌تا نوکه بوچی مارکسیه‌ت یا د گه‌ل مه‌دا هه‌تا ئه‌ڤی قوناغی و گه‌له‌ک پرسیار ل سهر سروشتی و باگراوه‌ندا ئه‌ڤی یا پیکهاته‌یی و چه‌ندا‌یه‌تی کو گولدمانی وه‌سفا بونیادگه‌رییا خۆ کری ل سهر نه‌ژادی ئه‌وی ل ده‌لاله‌تا ئه‌وی یا زمانی و میکانیزما ئه‌رکی ئه‌وی ل سهر بنه‌مایه‌کی تیوری و پراکتیکی هاتییه‌کرن ل سهر ئه‌ڤی خالی دی ل ده‌ڤ بکارهینانا ئه‌ڤان هه‌ر دوو زاراڤان چین، کا بوچی هاتینه بکارهینان؟ و بوچ مه‌ره‌مه‌ک هاتینه گوتن؟ یان ب رامانه‌کا دی دی

فهكۆلین و لیكههریانى كهین ل سهر ههر دوو تیگههان كو ب شیوهیهكى ئیكگرتى
ئهف تیوره یا پیکهینایی هندهك جارن دبیرتی (پهیدابووی) و هندهك جارن دبیرتی
پیکهاتهیی. لهوما کیژ باشت و نیزیكتره بو تیوری؟

۲ - ۱: تیگهه و زاراقی بونیادگهیری:

۲ - ۱ - ۱: ژلایی زمانیشه:

ژ رویی زمانیشه دهریرینا " بونیادگهیریا پیکهاتهیی " ژ وهرگیرانهكا
زانستی یا زمانى فهرهنسی هاتییه وهرگرتن: Le Structuralisme Genetique^(۱).
دقیریدا ئهگهه پهیفا Stractaralisme یا داریژراو بیت ژ پهیفا Structare ب راما
بونیاد هاتبیت. دقیریدا پهیفا Genetuque بوو یه جهی گهنگهشی د ناقبهرا
وهرگیرانین جودا جودا هاتبیت، كو هندهك جارن دبیته ژدایك بووی هندهك
جارن دبیته راما پیکهاتهیی^(۲).

ل سهر ئهقی یهكى ههر تیمهك ب شیوهیهكى زاراقی خو جیگیر دكهت
ئهو تشتی دهیته دیتن د ناقبهرا رۆژنامه و گوغار و فهكۆلینین رهخنهییدا، ئهف
زاراقه جوداجودایی هاتییه بكارئینان كو دقیریدا دی بزاقی كهین زاراقی
جیگیربكهین كو بگونجیت ل گهل فهكۆلینا مه و ل جهی ئهوی یی زانستی بهیته
بكارهینان و کیژ ژ ئهقان ههر دوو زاراقان دگونجیت ل گهل واقعی رهخنهیی و
فهكۆلینین ئهكادیمی. تاكو ب بیته زاراقهكى جیگیر د ئهقی فهكۆلینیدا.

ئیکهه راما پهیفا Genetique ئهوه كو راما لایهنی بایولۆژی و
بوماوهیی د دعت د بیاقی پزیشکی و زانستی جیناتادا، و پهیقهكا داریژتییه ژ نهژادی
(gene) یان جیناتا بو ماوهیی كو پهیشین Genealogie یان رهگهز و رهچهك و
پهیفا genre یان جوړ و نقش كو د ناڤ پهیفا (Generation) ب راما نقش یی
هاتییه داریژتن^(۳).

ئەفەیه رامانا زاراقی (تولیدیە) کو لایەنگەرین ئەوی بۆ واتایا دروست دجن و دژی پەیشا پیکهاتەیینە و ئەو تشتی ئەو بەلگا بۆ دەرئەخن ئەووە کو یا نیزیکی پەیشا ژدایک بوونی و بۆماوەییە دقیریدا بابەتی ئەوان دی بیتە دویشچوون و لیگەریان ل سەر چەوانیا هاتنا ئەوان بۆ جیهانی کو ب قوناغین جیناتا و ئەو نەژادی ژێ دەرکەتین دەرپاز دبیت هەتاکو ب بیتە بەلگە بۆ هەبوونا ئەوی ل قوناغین کو ئەم گەهشتینی.

لی هەندەك جارن پەیشا بەرەهەمەینانی دویر دکەفیت ژ ئەوی یەکی کو ب بیتە واتایەکا جیگیر بۆ ئەدەبیاتی و رەخنی چونکی نەژادی پەیشا (gene) و داریژتین ئەوی کو مە بەحسکرین ئاراستەیین ئەوی بۆ بیاقی پزیشکی و بۆماوەیی و زانستی جیناتا و (سلالات) دجیت. لەوما زاراقی بەرەهەمەینانی یی تاییبەتمەندە ب زانستین بایۆلۆژی و ئەنترپۆلۆژیاییشە. پتر ژ ئەوی چەندی ب رەخنی و قەکۆلینین ئەدەبیشە چونکی هەر وەکی هاتیبە دیارکرن یی گریدایە ب قەکۆلینین جیناتا کو پەیشا Genetique یان بەرەهەمەینانی.

ل سەر ئەفی حالەتی پەیشا بەرەهەمەینانی ناهیتە جەئ پەیشا Genetique⁽⁴⁾ کو ئەف چەندەژی یا هاتیبە دیتن ل ناڤ ژمارەکا زۆریا فەرەنگا کو وەرگیڕانا ئیکی یا پەیشا بەرەهەمەینانییە ب رامانا پەیشا (جینی) دەیت کو یا تاییبەتە ب جیناتاقە.

لەوما پەیشا پیکهاتەیی گەلەکا نیزیکی پەیشا (Genetique) ه کو ئەفە یا دوماهیکی خودان ژیدەرەکی دارشتنی و ئەرکەکیبە گەلەك یا جودایە ژ پەیشا بەرەهەمەینانی.

پەیشا Genetique ئەگەر هاتە وەرگیڕان بۆ پەیشا پیکهاتەیی یا زمانی کوردی وەك زاراقەکی رەخنەیی کو ب رامانا (التکوین) دەیت ب زمانی عەرەبی یان (التکوین). لەوما رامانا ئیکی یا ئەفی پەیشی قوناغین پیکهاتا رۆمانی و

فەكۆلینا ئەوی، لەوما زاراقی بونیادگەرییا پیکهاتەیی ل جهی خو هاته دانان و بیاقی وی یی دروست کو ئەوژی رهخهیا ئەدهبی یه ب گشتی و رۆمانه ب تایبهتی.

۲- ۱- ۲: ژلای زاراقیه:

پشتی ئەو رونکرن و دیشچوون هاتینه کرن ل سەر پهیقا بونیادگەرییا پیکهاتەیی ژلای زاراقی فە ههتاكو ل رپرەوی خوئی رهوشهنبیری کاریکهت ل قوناغین زنجیرهیین جودا جودا نهك ل واتایا خو یا دیارکرنی بو پهیقی.

دقییدا پیدقییه ئاماژه ب ئەوی یهکی بهیته دان کو بکارهینانا پهیقا (بنیات) خودان سروشتهکی ههلوهشانندی و پیکهاتەیییه ههروهکی گولدمانی بو وهسفری، چونکی نهکارهکی ب سهناهییه چونکی پهیقا بونیاد ل گهل یا هاتییه بکارهینان و فەكۆلین ل سەر هاتینه ئەنجامدان وهك بزاقا زمانقانی یا فۆرمالیستا.

مهبهستا مه ئەف پهیقا بونیاد و زۆربوونا بکارهینانا ئەوی گهلهك ژ واتایان وهك سهربهخویی و بی دهنگی و فقههتیان ژ رپرەوین دهوربهری خویی لەوما گولدمان ئامازی ب ئەقی چهندی د دهت کول ئیک ژ گوتارین خو نهپهسهندییا خو بهرامبهر پهیقا بونیاد دیاردکهت چونکی گهلهك تایبهتمهندی نینه دهمی دبیریت: "پهیقا بونیاد ب لیبورینه خودان راههستیانه و لشین د ناقدان نینه لەوما ئەو یا دروست نینه ب شیوهیهکی تهمام لەوما پیدقی ناکهت ئەم بهحسی بونیادا بکهین چونکی ئەو د ناف ژيانا جشاکییا ریالسیتیدا نینه هندهك جارن ئەوژی بو دهمهکی کیم..."^(۵). و ل سەر ئەقی چهندی بونیاد ل دویف دیتنا گولدمانی پابهنده ب رهفترین مرؤفایهتی کو پرؤسا تیگههشتنا دهرپرینییه ژ بارودوخی مرؤفایهتی کو ژ تاکهکەسی دهست پیدکهت کاری ئەوی رهنگشه دان و رهههندهکی جشاکی د دهت و واتایهکا ههملهلایهنی د دهت کو رهنگشه دانان دیتنا ههستی و میشکی یا کۆمییه.

لهوما سیفهتا پیکهاتهیی ل سهر بنه‌مایئ ئاماژه‌کرنا کاری یا هاتییه دروستکرن ل دویش ریڤهوی پیکهاتهیی تیڤستی ئەدهبی بچیت و دووباره پیکهاتهیا ئەوی بکەت ل دویش دەلاله‌تا جڤاکی کو به‌ره‌ف ئارستا ئەوی دچیت بیئ ئەوی یه‌کی کو چاقدیریا په‌یدا‌بوونا نڤیسهری بکەت یان کاری ئەوی بو ئەوان دیتنن سیاسی و ژیاړی و هه‌بوونگه‌ریا واقعی نینه چونکی شلوفه‌کرنا ههر کاره‌کی پیدقییه ل ئەوی کاری دەست پی بکەت نه‌ک بو هۆکاره‌کی دی لی پیدقییه ل دویش ئەوان ریڤه‌وان بچین کو ئەو تیڤست ژئ هاتییه به‌ره‌مه‌هینان و هاتییه هه‌بوونی چونکی ئەو ئیکسه‌ر یا گریداییه ب پیکهاتهیی، ئایدۆلۆژییه‌ت، و بنیاتی ئەوی بی کویرفه لهوما بونیادگه‌رییا پیکهاتهیی ههر ژ ده‌ستپیکا وی ب ریبازه‌کا ریڤه‌وی هاته وه‌سفکرن به‌رامبه‌ر ئەوان تیورا کو دبیزنی تیورین ده‌سته‌لاتا تیڤستی.

دڤیریدا گولدمانی دڤیت هاوکی‌شا خو یا تیوری ل سهر دوو لایه‌نین هه‌فسه‌نگ دروست بکەت"یا ئیکی ل سهر بونیادی ناڤخویی، کو به‌رجه‌سته‌بوونا خودیه‌تا مرو‌فایه‌تییه‌ کو ل پشت ئەوی گروپین جڤاکیه‌ بی لئینا ههر دو‌خه‌کی دکهن چ ل گهل دابن یان پیگیربن یان ئەوی بارودو‌خی هه‌ی ل ناڤ جیهانیدا ره‌تبه‌کن"^(٦) ئەڤه‌ژی یا گریدایه ب دیتنا کۆمی د ناڤ جڤاکیدا و لایه‌نی دووی د هاوکی‌شا گولدمانیدا: "ژینگه‌ی ده‌رڤه‌یه یان ئەو جیهانا ل ده‌وربه‌ری مرو‌فی کو دبیته ژیدهری نه‌خوشی و ئاریشه و هه‌لو‌یستین ئەویین به‌ریه‌لاڤ و ریکنه‌خستی ل هه‌می دیارده‌یین ده‌ریرینین جیاوازل ده‌ڤ ئەوی"^(٧).

جهی ئاماژه‌پیکرنییه کو زاراقی بونیادگه‌رییا پیکهاتهیی د بنه‌ره‌تدا گولدمانی نه‌دانایه به‌لکو زانایی ده‌رووناسی و بونیادگه‌رییی فه‌ره‌نسی (جان بیاجه)دانایه ئەڤی چه‌ندی گولدمان بخو دانپیدانی دکەت ده‌می دبیزیت: "مه ئەڤ تیورا ئه‌رینی دانا د ناڤ زانستی مرو‌فایه‌تییه‌دا و ب شیوه‌یه‌کی گه‌له‌ک سنووردارتر ژ ریبازا مارکسی ب هاریکاریا زاراقه‌کی، کو بی نیژیکی زاراقی بونیادگه‌رییا پیکهاته‌یییه کو مه ژ زاراقه‌کی خواست جان بیاجه‌ی بکاره‌ینابوو"^(٨)

٢ - ٢: بنه مایین سهره کیین بونیاد گهریا پیکهاتهیی:

ئهف تیوره وهکی ههمی تیورین دییین رهخهیی ل سهر هندهك بنه ما و یاسایین دهستیکی رادبیت کو ژلای گولدمانیفه ب شیوهیی کومه کا گوتارا تشتهکی نوی وتیگهههکی نوی یین رهخهیی دهریخن کو بیهه چهقهك ژ چهقین فهلسهفا مارکسی کو هیلین بنه رتهییین بونیاد گهریا پیکهاتهیی ل واقعی خودا بهردهوامیا مهعریضا لایهئی هزری و رهخهیی یا مارکسییه لی ئهقی جاری ب کیان و دسپلین و روونکر و ریکخستی تر هاتییه، وهکی بهری هینگئ نینه ل سهر ئهقی چهندی دبیزن کو گولدمانی وهارا هزرا مارکسیهتی یا کری بهلکو نویکر و زیندیوون و ب فورم و ستایلهکی نوی تاکو ب بیهه بهردهوامی بو ئهقی فهلسهفی.

گولدمانی دیتین خو ب ریباز گهریه کا ریکخستی د ناڤ فورمین دروستکری کو ههر ئیک ژ ئهقان فورمان ته مامکهری یی دی بیت هه تاکو بگه هه شیوهیهکی دیتنا جیهانی^(٩)، کو ئیکگرتنا کومه کا رهگه زین پیدقی بکه ن هه تاکو جیهه جی بن. وهك تیگههین گشتگیر و ته مام هه ماههنگی و ریکخستن، کو ئهقهژی ئه و سیفاتین ئهفراندینه بو ههر دیتنهکی ل هه بوونی.

ئه و دیتنا گولدمانی ژ به رهه مین (راسین و باسکالی) دهرئیکخستین. دهیته وهسفرن ب گونجاندنی ب شیوهیی هزرکرنی و هه بوونی ل دهف ته خا (جانسینیا) کو ژ ئهقی ژینگههی هندهك دیمه نی تراییدی داخازا ئهوی چهندی دکهن: "ههمی تشت یان چ تشت نه"^(١٠). مه ره م پی ئه وه کو یان دی ئه و دیتن یا ته مام بیت یان چ دیتن نابن ئهقهژی دیتنه کا تراییدی یه و خودان فورمه کی داستانییه، نه کو ل دهف گه لهك ژ قه ره مانی ئه وان داستانا یین ههین، کو هیگل و پشتی هینگئ جورج لوکاشی پیناسا هونه ریا رومانی ژ ئهوی چهندی وهرگرت: "داستانه کا بوجوازییه"^(١١). و ل سهر بنه مایی تراییدی بو داستانی. کو ئهف چهنده بهرجهسته دبوو د ناڤ قه ره مانی رومانی د ناڤ بارودوخین جودا جودادا. کو ئهف چهندهژی

گهلهك د ناڤ وینهیڤن خوداوهندین یونانیاندا دهاته بکارهینان پینگاقین مرۆقی ئەو دهاقیژیت و تەمامدکەت. ئەڤ چەندەژى بۆ ئەگەر کو گولدمان پەرتوکا خۆ یا ب ناڤ و دەنگ ل سەر دیتنا تراژیدی د ناڤ شانوگەر یا راسینی و هزرین باسکالیدا ب ناڤی (خوداوهندی ڤهشارتی). ئیکەم پینگاقین دیڤین ریبازگەری ل سەر بونیادی دەلالی بوو.

۲-۲-۱: بونیادی دەلالی:

ئەڤ بونیاده بنەمایى ئیکییە د ناڤ پرۆسیسا شلوڤه کرنا بونیادگەر یا پیکهاتهیدا کو ژ بەرفرهترین پینگاقین ئەڤی تیورینه ب تایبەتی بۆ ڤهکولینا بەرهڤ ڤه دیتنا جیهانی چونکی (ئەڤ بونیاده ژ هزرا کۆمی و تەڤگر بۆ تیگهه دیتنی پینگاقا خۆ دەستپدکەت، کو ژ هەر دوو رههەندیڤ تاکی و کۆمی و تینا خۆ بەرههەم دئینیت)^(۱۲). دڤیریدا دیتنا کۆمی خۆ لیک د دەت ب ئەوی چەندی کو کۆمهکا کەسانه و یین دمر باز بووین ژ تاکهکەسیا خۆ و دمر برینا "دەریازبوون ژ تاکهکەسیا خۆ"^(۱۳). مەبهست پی ئەوه کو دەست ژى بەردانا تاکهکەسی بۆ بەرژوهەندییا کۆمی ب ئەگەری ئەوی چەندی کو "دیتنا کۆمی بۆ جیهانا ئەو کۆم تیدا دژیت ب شیوهیهکی سروشتی و نه ئیکسەر کارتیکرنی ل سەر نڤیسەری داھینەر دکەت کو ئەو بخۆ پشتی هینگی د زڤرینیتەڤه بۆ کۆمی"^(۱۴).

لی پرۆسیسا ئەدەبی نه ب ئەڤی شیوهی سەرڤهیه کو مرۆڤ ژ ئەوان بیروبوچوونین مە بەری نوکه و مرگرتین بەلکو گهلهك ئالوزتره ئەگەر مە کارى ئەدەبی ب بوشاییهکا دمر برینی ژ جیهانبینی هژمارد نابیتە راما نا ئەوی چەندی کو نڤیسەر هەمی هەلوپستین ئەوی یین جودا جودا بەرجهسته بکەت د ناڤ تیگستیدا. و یین ئاگهەن ب شیوهیهکی ئیکسەر و هەمی پرۆزه و روتین و هزرین خۆ ب شیوهیهکی راست و بابەتی بەحس بکەت. "هەر سەرکەڤتنهك بۆ نیازا نڤیسەری دی بیتە مرنهك بۆ بەرههەمی ئەدەبی کو بهایی ئەوی یی ئیستاتیکی ل

سەر پيشهري دهربريني راودهستيت – ههر چهنده دژي نيته و ديتنين ئاگهه
 نئيسهري بن – كو دقيريديا چهوانيا هستكرنا نئيسهري و ب ريكا ئهوي سهكهنه
 كهسايهتيني ئهوي"⁽¹⁰⁾. ئهف تيكسته ب ئاشكهرايي جهوههري بونيا دگهرييا
 پيكهاتهيي و بونيا دي دهلالى ديار دكهت ئهوين بهري گولدماني و بهري
 سؤسيؤلؤزيا پيكهاتهيي زلايي دهرنناسيئه هاتيه بهسكرن، كو گولدماني
 بخو بهحسي ئهفي چهندي كريبه (سهبارت شلؤقه كرنا دهروني كو سؤسيؤلؤزيا
 يان بونيا دگهرييا پيكهاتهيي هندهك ژ هزرين خو يين سهرهكي ژ بهري فرويدي
 وهرگرتينه كو ئهوژي:

1. ههر كارهكي مرؤفايهتي دهلالهتهك يا هه.
2. ئهنجامي ئهفي دهلالهتي شيوازهكي ههمهلايهن يي ريژهيي ژي دهر
 دكهفيت و نهشيت مهزن بيت و روون بيت بتي ب ريكا چوونا ئهوي بو
 بونيا دهكي كو پارچهك بيت ژ ئهوي يان ل گهل تيكهل بيت.
3. بونيا دين دهلالى زدايك بوونهكي پهيدادبن و ژ دهرقهيي ئهفي دايك بووني
 ناهينه شلؤقه كرن و تيگههشتن بو نينه..⁽¹¹⁾.

دقيريديا شلؤقه كرن ژ بونيا دهكي ساده ژ تيكستي دهستپيدكهت. ئي
 سروشتي ئهفي بونيا دي چي يه؟ و مهرجين ئهوي؟ و چهوا بوويه يا كاريگهري بهري
 دهست ب ههر شلؤقه كرنهكي بكهين پيدقيبه ديتن و مهرجين گولدماني
 دياريكهين ل سهر بونيا دي و دهربخستنا بابتهي خو ژتيكستي – وهك خواندنهكا
 سهرفهيي – كو دبته بونيا دهكي دهلالى و بهردهواميه بو تهمام بوونا تيكستي
 دقيريديا مهبهست پي شلؤقه كرن و ههلوهشاندن و ئافاكرن نينه.

ئهف ديتنه دچيته د ناه جهرگي تيكستي دهيته هژمارتن وهك ديتنهك كو
 تيكست دروست دكهت ب شيوهيهكي دياليكتيكي ئهو بونيا ده ل دهستپيكي نئيسهري
 ل سهر ههل دبته و پاش شيوازهكي گشتگير و تيگههشتنهكا كوهر بو

باگروهندی ئایدۆلۆژی و هزری بۆ جفاکی یان تهخهکا جفاکی کو دهربرینی
ژی دکهت دروست دبیت.

پوختهیا ئەفان بۆچوونان ئەوه کو بونیادی دەلالی خودان دوو تایبەتمەندیین
سەرەکینه کو پیدقییه بهینه جیبهجیکن:

یا ئیگی: ههمه لایهنی کو نشیسهری و جفاکی ئەوی و سهردهمی ئەوی یی
میژوویی پیکشه کۆم دکهت.

یا دووی: ئەو پیکشهگریدانه ئەوا دبیته سهدمهک بۆ جیبهجیکرنا دیتنا
ههمه لایهن و تهمام بۆ ئەوی بارودۆخی کو فهکۆلین ل سهر
دهیته کرن^(۱۷).

ب فی شیوهی بونیادین دەلالی خو ئافادکهن و ل دویش ئەوان گورانکاریین
بهردهوام ل سهر ئاستی رهگهزین خو خو دگونجینن ، ههروهکو جان پیاچه بخو
پیناسا بونیادی دکهت: (بونیاد ریروهکه ژ کۆمهکا گورانکاریا کو خودان
یاسایین تایبەتن بۆ زانین ئەف ریروهه دشیت ههمی دهمهکی یی جیگیر بیت و ههر
گاف بهرفرهتر لی بهیت ب ئەگهری ئەوان گورانکاریا بخو بیی ئەوی چهندی
کو ئەف گورانکارییه ژ سنووری ئەوان ریروان دمرکهفن. پوختهیا ئاخشتی: ههر
بونیادهک پیدقییه خودان ئەف سی تایبەتمەندیه بیت: (سهرتاسهری، گورانکاری،
ریکخستنا خودی)^(۱۸).

دقییدا پیدقییه ل سهر رهخنهگری ئەوی پهیوهندییا زیندی دیاریکهت ئەوا
د ناقبهرا بونیادین دەلالی کو ئەوی بگههینته جیهانبینی ئەوی تیکستی ئەدهبی
دقیت دهربرینی ژی بکهت و ژبهه ئەفی چهندی گههشتن ب بونیادی دەلالی یی
گشتی پیدقی ب تیگههشتن و دیتنهکا کویر بۆ ئەوان رویدانین واقعی ژلایهکیشه
و ژلایهکی دیشه زانینا ئەوان بهایین هزری ئەوین کو ژ ئەوان دمرکهفن کو ب
ریکا سی رههندا ل گهل کیانی جفاکی ئەکتیف دبن گولدمان بهحسی ئەوان
سی رههندا دکهت ل سهر ئاستی دمرقه د ناف: (ژیانا هزری و دموونی و سوزداری و

ژيانا ئابوورى و ژيانا جفاكى كو ئەو گروپ تىدا دژيت كو تىكىستى رۆمانى دەربىرىنى ژى دكەت)^(١٩).

دقىرىدا ژيانا وژدانى ژ هزر و دموون و هەستى پىك دەيت كو ژيانا ئابوورى و جفاكى ل سەر زىدەدكەت دبنە سى رەهەند بو ژيانا مروقى دەمى گونجاندن و ئەكتىشبوون چىدبىت بو دروستكرنا كيانەكى زىندى كو ئەقە: "ئەو سى رەهەند بخو بوون كو گولدمان گەهشتىي بو زانينا ژىنگەهى پىكەتەههى بو دىتتا تراژىدى بو شانوكەرىيىن راسين و پەرتوكا (هزرا) يا باسكالى هەر ئەق چەندە بوو بوويه ئەگەر بو قەژاندنا باگراوەندى ئايدۆلۆژى كو پۆختەيا جىهانىنى يا تەخا بورجوازا كو هەردوو نقىسەر دەربىرىنى ژى دكەن ئەو بخو ئەندامەكن ژ ئەوى تەخى"^(٢٠).

ئەقە ئەو هزر بوو كو د ناڤ پەرتوكا (خوداوەندى قەشارتى) دا هاتى كو جارەكا دى گولدمان نوى بكەتەقە د ناڤ پەرتوكا (ژ پىخەمەت سۆسىۆلۆژيا رۆمانى)دا دەمى شىاي هەقسەنگىەكى بكەت د ناڤبەرا ومارا جفاكى بورجوازي و ومارا تىگەهى قەهرەمانى سەرنەكەفتى د ناڤ بەرەمىن ئەندرىه مارلويدا كو ل گەل دەستەلاتداریا جفاكىن هەمەلايەنى يا بورجوازي بچىت)^(٢١).

دقىرىدا بو مە ديار دبىت كو رەگەزى بونىادى دەلالى كو ژ لایى فۆرم و ناڤەرۆكىقە پەيوەندى ب رۆمانىقە يا هەى ل دويف گورانكارى و بارودۆخى جفاكى دچىت گولدمان دەمى بەرەق قەدىتتا جىهانى دچىت پالپشتىهك بو بونىادى جەوهەرى د ناڤ تىورا خۇدا. پشتى ئەقى بونىادا دەلالى و بو پالپشتىا هزرا هونەرى و ئايدۆلۆژى پىدقىيه د ناڤ بونىادگەرىيا پىكەتەهههه پىنگاڤا دووى كو تىگەهشتن و شلوقەكرنە بهيت.

٢ - ٢ - ٢: تىگەهشتن و شلوقەكرن:

شلوقەكرن و تىگەهشتن د ناڤ تىك بابەتىدا پىكقە د گرىداينه، كو يى تىكى ل سەر ئاستى ناڤخويى كار دكەت ويى دووى ل سەر ئاستى دەرڤە و ئەو بونىادىن كارتىكرنى لى دكەن لەوما ئەو گەلەك يا پىدقىيه ل ناڤ راقەكرنى و شلوقەكرنىدا.

٢-٢-١: تیگههشتن:

گولدمان د ناخفتنا خودا دبیزیت: (پیدقییه هر ژ بونیادهکی ساده ئەم تیگستی شلوڤه بکەین و ئەڤ پرۆسهیا شلوڤه کرن و تیگههشتن بهیته کرن چونکی دی هەمی تیگست هیته وەرگرتن بیی ئەوی چەندی تشتەکی ل سەر زیدەکەت)^(٢٢). ئەڤ چەندە پرۆسهیه کا هزرییه ل سەر وەسفرنەکا تیروتهسەل و هویر و بابەتی بو ئەوان دەلالەتین ژ تیگستی دەرکەڤن کو ئەم ڤه کۆلین ل سەر دکەین بیی ئەوی چەندی کو خو پینگافه کی ئەم ژ ئەوی تیگستی ئەدەبی دویر بکەڤین. چونکی گولدمان چارچۆڤه کی دیارکری بو تیگههشتن دادنیت د ناڤ تیگستی ئەدەبیدا و ژێ دەرپاز نابیت. یان ڤه کۆلەر پیدقییه رهفتاری ل گەل رهگەزی تیگههشتن د ناڤ تیگستیدا ب تنی بکەت بیی هیچ تشتەکی دی واتە (تیگههشتن بابەته که یی گریدایه ب گونجاندا ناڤخوییا تیگستی لهوما پیدقییه رهفتاره کا دروست ل گەل تیگستیدا د دور بونیادی دهلالی یی هەمه لایەن بهیته کرن)^(٢٣). کو مه بهست ژ ناخفتنا گولدمانی ئەوه پیگیربوونه کا تەمام ب تیگستی بیی کو ژێ دەرکەڤین، یان ل سەر دەرپازین لهوما تیگههشتن پرۆسهیه کا (هزرییه سالو خدانەکا هویره بو بنیادی ئەوا ژ به رهه می ئەدەبی ب تنی دەرکەڤیت کو ڤه کۆلین ل سەر دهیته کرن ل سەر ئەڤی چەندی ڤه کۆلەر دی بونیادهکی ساده کو پیک دهیت ژ هندهک رهگەز و په یوه ندیین دیارکری بو دەرئێخیتن وینه کی ئستاتیکی ل هەر تیگسته کی ب مه رجه کی کو تیگستی ب تنی وەرگرت بیی هەر زیدەهیه کا ژ دەرڤه بیت)^(٢٤). ئەڤ چەندهژی دی ب ریکا سی هزریین سەرەکی هیته کرن:

١. ڤه دیتنا کۆمه کا فۆرمین بونیادین تیگستی کو ریکی بدن وینهیه کی ئیستاتیکی دەرپێخن پستی هینگی په یوه ندییه کا هەمه لایەنی بو هەمی تیگستی ل گەل ئەوان فۆرمین بونیادا کو ژێ دەرکەڤیت دروست دکەت.

٢. جى نابيت قهكۆلەر لايهنگهريا هندهك رهگهزا بكهت و كهرب ژ هندهك رهگهزىن دى قهبن بهلكو چارهسهرىيا ههميان پىكشه بكهت ئەگەر گرنگىيا هندهكا دهركهفت پتر ژ يىن دى ول سهر كىستى هندهك فۆرمىن دى.

٣. خو دوير ئىخستن ژ هندهك رهگهزان و زىدهكرنا هندهك رهگهزىن بيانى پىدقى ناكهت نهخاسمه بكارهينانا رىكا چهقهنگى بهرى دياركرنا بونىادى دهلالى تاكو بونىادى دهلالى يى تىكىستى يى جياواز نهبيت ژ دىتن و بۆچوونىن ئەوى. دشىت چهقهنگى بكارىينىت پشتى فۆرمى نموونهى بۆ بونىادى دهلالى دانىت.

ئەقجا پىنگاقا تىگههشتنى چارچوقى نافخويى تىكىستى دياردكهت بىى ئەوى چهندى كو ژى دهرىاز بيت چونكى كارى قهكۆلهرى دقىرىدا قهدىتنا شىوازىن دروسته بۆ بونىادى دهلالى و پشتى هىنگى وهرارا ئەوان دكهت د ناڤ قهكۆلىنا خوڤا وهك بهشهك ژ جيهانا ئەدهبى يان ئەو بزاقا ئەو دگههيتى.

٢-٢-٢-٢: شلوقهكرن:

پشتى دوماهىك هاتنا قوناغا ئىكى دى چينه قوناغا دووى ژ قهكۆلىنا رهخنهىي كو ئەوژى شلوقهكرنا بونىادى واتايى يى تىكىستىيه بزاقكرن بۆ شلوقهكرنا بونىادى تىكىستى كو خودان رهههندهكى هزرىيه و گرىدانا ئەوى ب فۆرمهكى هزرىيى تايبهتفه د ناڤ ژىنگههى جشاكىدا كو تهخا جشاكى يا تايبهت خو لى بكهته خودان و ئەگەر ئەم ل ئەقى قوناغى چووينه قوناغا دووى دى ئىكسهر چينه لايهنى دووى يى بونىادگهرىيا پىكهاتهىي كو ئەوژى لىگهريانا ئەوى ژىنگههىيه ئەو تىكىستى رۆمانى ژى پىكهاتى و رۆمانقىس ژى دهركهفتىيه. (پىنگاقىن تىگههشتن و شلوقهكرن د بونىادگهرىيا پىكهاتهىيدا ههر چهنده ژلايى ئەركىشه د جياوازن كو ههر ئىك ژ ئەوان رۆلى خو دگىرىت بۆ شلوقهكرنا تىكىستى لى ئىك گوتاره د ناڤ ئەقى تىورىدا)^(٢٥). يان ئەو ههر دوو ئىك و دوو تهمام دكهن ل دوىف تىورا گولدمانى چونكى گولدمان ئەنجامىن پىنگاقا ئىكى گرىد

دهت ب پینگاڤا دوویڤه. (ئهگهر تیگههشتن پرۆسهیهك بیت یا گریڤدای ب ناڤخویا تیگههشتن لئ پرۆسهیا شلۆڤه کرنئ ئهوه كو تیگههشتن گریڤد دهت ب واقعی ژ دهرڤهیی ئهویڤه) (٢٦).

گولدمان وهسا پیناسا شلۆڤه کرنئ دكهت كو پرۆسهیا" بونیادهکی واتایی بکهیە د ناڤ بونیادهکی دی کو بهرفرهتر بیت یئ ئیکی بیته پارچهك ژ شهنگستین ئهوی) (٢٧). دڤیریڤا ئهوه چهند دیاردبیت کو پینگاڤا تیگههشتن نهشیته تهمام بیت ئهگهر پینگاڤا شلۆڤه کرنئ ل گهلدا نهبیت ههر چهنده ههر دوو وهکی ئیک نینه. و ئهقی چهندی گولدمان دیاردکته: "تیگههشتن و شلۆڤه کرن نهك دوو ریگین ژیکجودانه چونکی تیگههشتن دیاردبیت وهك تیورهکا هزری یا ژیگرتی ل سههر بونیادی وهسفرنا بی سنوور و هویربین بۆ بونیادی سههرکی لئ شلۆڤه کرن کو ب تنئ تهمامکهره و ئیگرتنه بۆ ئهوان بونیادا" (٢٨).

دڤیریڤا گولدمان ئهقی پهیوهندی ب هندهك دیتین دی دیاردکته (مه گوتی تیگههشتن ئهوه کو بونیادی کاری ئهدهبی ل ژیر فهکولینیدا بیت و شلۆڤه کرن ب تنئ دیتنهکه بۆ ئهوی بونیادی، چونکی شلۆڤه کرن فاكتهرهکی بیگهاتهیی و ئهرکییه د ناڤ بونیادی گشتیدا کو نفیسههر ب دیتنهکا پارچهیی تهماشه ناکهتی تنئ ل هندهك بارودوخین پیدقی دا نهبیت) (٢٩) و دڤیریڤا بۆ مه دیاردبیت، ئاخشتنا گولدمانی ئهوه شلۆڤه کرن ب شیوهیی خو یئ دهرڤهیی بهرفرهتره ژ تیگههشتن ل چارچوڤی فهکولینا خو ل سههر پهیوهندیین ناڤخویی د ناڤ تیگههشتن بهلکو شلۆڤه کرن کونترولی ل سههر تیگههشتن دکهت و ژی دهریاز دبیت و هندهك هاوکیشین دی بۆ جیهانا دهرڤه دروست دکهت، (ئهگهر تیگههشتن وهسفرن بیت بۆ بونیادی واتایی بۆ تیگههشتن ئهدهبی لئ شلۆڤه کرن تیگههشتهکه و لیكدانهکه ل ئهقی بونیادی بۆ ناڤ بونیادهکی دیدا کو بهرفرهتر و ههمه لایهنی تربیت) (٣٠).

ل دوماهیکی گولدمان نموونه کا پراکتیکی دهینیت بؤ بهرجهسته کرنا
ئەوی پەيوەندیی ئەوا د ناڤهرا تیگههشتن و شلۆقه کرنیدا ب ریکا فه کۆلینا
بونیا دگه رییا پیکهاتهیی بؤ هزرین باسکالی و شانوگه ریین راسینی دەمی دبیزیت:
"دەریخستنا دیتنی وهکی تیگههشتنییه بؤ شانویین راسینی و هزرین باسکالی بهئی
دەریخستنا بونیادی دهلالی بؤ جانسینیزم* کو شلۆقه کرنا بزاقا جانسینیزمی
هه میی دکهت ئەو دیتن و شلۆقه کرن و شلۆقه کرنا رهه و ریشالین هزرین
باسکالی و شانویین راسینییه ههروهسا دەریخستنا بونیادی چینا دەوله مهندا ل
چهرخی هه قدی ئەو بهرامبهر تیگههشتنی یه بؤ میژوو یا ئەقی تهخی و شلۆقه کرنا
پهیدا بوونا رهگه زدوزیی"^(۳۱).

ل سهر ئەقی رون کرنی، پینگاقا دوماهیکی دیارد بیت: (کو بیته ئەگه بؤ
په یوهندییه کا ئەرکی بؤ فۆرمی بونیادی کو ئیکه تییه کا ئیگرتی یا تیگستی
پیک بهینیت و خودان و اتا بیت و ئەوی پەيوەندیی بؤ داخازیین خودی کو ده لیقی
بدەت تیگستی ئەدهبی وهک رهگهزه کی ئەرکی د ناڤ گشتی و هه مه لایه نییدا
بیت)^(۳۲). کو ئەقهژی راما نا ئەوی چەندی د دەت تیگههشتن و شلۆقه کرنا بونیادی
واتایی تهمام نابیت ئەگه تیگستی ئەدهبی گری نه دەمین ب ئاستین ههستی به لاق
ئەوین د ناڤ واقعی جفاکیدا هه ی. تاکو شلۆقه کرن و واتا و تیهنه کا گشتی
پیک بینیت ل سهر هه ر دوو ئاستان یی ناڤخویی تیگستی ئەدهبی و ده رفه ییا ئەوی یا
جفاکی دقیریدا ناڤهروک دبیته رهگهزی سیی ژ رهگهزین ئەقی تیوری.

۲ - ۲ - ۳: ئاستین ئاگه هیی:

بهری ئەم بچین بهحسی جۆرین ئاگه هیی بکهین و ئەو بیاقی هه یی د
ناڤهرا واقعی جفاکی و به رهه می ئەدهبیدا و پینگاقین پیندقینه کو ریبازا
بونیا دگه رییا پیکهاتهیی ل سهر دچیت ل دهستیکی دی بهحسی تیگه هی ئاگه هیی
کهین و دابه شکرین ئەوی ژلایی واقعی و ئەزمونگه ریقه و ئەو لایین تاکی و
کۆمی یین ئەڤان دابه شکران.

بهري گولدمان بهحسى جياوازيا پلهييين ئاگههئى بكهت ل دهستپيكي
 بهحسى ديتنا خو ياكرى سهبارهت ئاگههئى ژلايى زاراقيشه و چهوانيا دياركرنا
 جهى ئهوى د ناف بونيا دگهرييا بيكهاتهيدا و دبيژيت : " بومه ديار بوو كو بابتهئى
 ئاگههئى ئيكه ژئهوان بابتهئى گهلهكين ب زهحمهت ژلايى زاراقيشه بو دياركرنا
 سنوورى بكارهينانا ئهوى چونكى ئهوى بابتهك يى ههئى ئەم گهلهك كيىم ل سهر
 دزانين ژلايى بونيا دئى ئهويشه چونكو ئەفه بابتهكه نه زانايين سو سيولوزى نه
 دهرووناس نه شين خوژى دويربيخن و گهلهك مفا ژى دهيتته و مرگرتن لهوما
 زاراقى ((ئاگههئى)) بكاردهين بى ترس كو دى كهقنه د هندهك خهلهتئين واتايى
 بين مهترسيداردا، ب كورتى تشتهكى كيىمه ژئهفى زاراقى دهيتته زانين.⁽³³⁾

ل سهر ئەفى چهندي گولدمان ريكهكى دبينيته بو شلوقهكرنا تيگههئى
 ئاگههئى ب تيگهههكى گشتى كارهكه ل پشت ههر رهفارهكا ئانكو ههر
 كارهكى مروف پى رادبيت. ل دهستپيكي گولدمان ل سهر ئاگههئى دبيژيت:
 "سيمايهكى دياركرييه بو ههر رهفارهكا مروقى و ل دويش سروشتى ههر
 كارهكى"⁽³⁴⁾.

ئەفه بوو ئەگەر كو گولدمان ب هشياري بهحسى بابتهئى ئاگههئى
 بكهت. كو ئەف ئاستهنگييه ههر فهكولهرك توش دبیت دهمى بهحسى ئەفى بابتهئى
 دكهت. كو ئەف ئاستهنگهژى بو ئهوى يهكى دزقريت، (سروشتي رهنگشه دانى يى
 تيگههئى ئاگههئى ئەگەر ههر جارهكى بهيتته بهحسكرن دى بينى ب تنى يى ل
 گهله خودى بابتهئى د ناف ههر گوتارهكيىدا. ژيه رهندي روهنكرنا ئهوى دى يا ب
 زهحمهت بيت)⁽³⁵⁾.

بونيا دگهرييا بيكهاتهئى ئەو زانياريين ههر كارهك ب دهستخوفه د
 هينيت چ مروف بيت يان ههر گياندارهك باس دكهت، ئەف چهنده يا ژ لوژيكهكى
 سهرهكى هاتى پشتى هينگى ل سهر ئاستى داهينانين هزرى ل دهف مروقى
 چهزدكهن ئاريشى چارهسهر بكهن: (چونكى ههر ژ پهيدا بوونا مروقى وهك

زیندەوهرەکی ب ئاگهه ژ کریارین خو یین ریکخستی د ناڤ گروپین خۆدا و پهیوهندی دکت ب ریکا زمانی کو وهرگیارنا هه می رهفتارین ئەوی دکت)^(۳۶).

لهوما کاری خۆ د ناڤهرا گروپیدا دابهشکر تاکو ههر کهسهک ئەوان دهلیشین خۆ یین تاکهکهسی و ههزین خۆ یین (لیبیروی) و ئامادهباشین دی دهربازیکهت و بچیته میشکی گروپا و ئەکتیف بیت ل گهل ئەوان ژ پێخه مهت بهرژهوهندییا گروپی . ئەڤهژی یا دروسته و ل سهههه مو ئاستین داهینانی دیاردبیت وهک (ستران، هونهر، و هونهرین مللی کو ئەڤه هه می ل گهل ههڤکاری وهک چنن و دروینی... هتد) د هاتنه گوتن و ئەڤ پروسهیه ژ قوناغهکا ئالۆز د ناڤ گروپهکی جشاکیدا دهربازدبن، بهرهڤ ئەفراندنا داهینانین ئەدهبی و رهوشهنبیری بو بهردهوامییا ژیان و چارهسههرکنا ئاستهنگا ب ریکا ئاگهههیا کۆمی دروست دبیت.

ژبههرکو ئەدهب هونهرهکی رهسهنه ژ میژوو یا ژیان جشاککیا مروقی زانایی ئەلمانی یی سۆسیۆلۆژی (ئارنست نیشهه) نمونهکی د دهته مه ل سهه ههر دوو ئاگهههین تاک و کۆمی ههر ژ دهست پیکا پهیدا بوونا مروقی و نمونهکی د دهته مه ل سهه ئەوی ههڤکاریا جشاکین دهستپیککی دژی سروشتی ب ریکا دروستکرنا هندهک دهستپیکیان بو داهینانی کو ل دهستپیککی یی سترانکی بوون تیدا ههر وهک دهنگ یی تاک و کۆمی دهاتنه لیكدان و ئاوازهکا تایبهت ژئ دمهردکتهن ئەڤهژی وینهیهکی راست کرییه بو ههڤکاریا ههر دوو ئاگهههیا یی تاک و کوم د دهمی کاریدا. "ل دهمی مروڤهک دارهکی دبریت یان ههڤکاریی دکهتن بو راکرنا بههرهکی ب ئیک دهنگ و ئاواز گازی دکهن ههروهسا ئەو سترانین ل دهمی چنینی دهیته گوتن ل ئەوان دهمین پینگاڤین پیش خۆ دهافیزن ئەڤه پوختهیهکا کویره یا هوزانی ژلایی فۆرمی ئیستاتیکی، کو یی کاریگههه و پالپشته ب هندهک بهاین جشاک و ڤهکۆلینی کو گیانی کۆمی و ههڤکاریا د ناڤهرا کهسان دا دیاردبیت" ^(۳۷).

ل سەر ئەفی چەندی ئەم نەشیین دیتنا بونیادگەرییا پیکهاتەیی بۆ هەر تاکە ئاگەهییەکی ب جودا د ناڤ تاکین گروپیدا بزانی ب تنی ئەگەر ب ریکا بەشداریی ئەوی نەبیت بۆ پیکهینانا تشتەکی ئەگەر کاری ئەوی ناهیتە ئەنجامدان ئەگەر دەرباز نەبیت ژ شیان ئەوی و بگههیتە کۆمی ب ناڤی ئەوان دئاخضیت و ئاگەهییەکا نوی دروست بکەن و دیتنەکا هەڤشک بۆ جیهانی دروست بکەن و ئەڤەژی ئەوی چەندی د گههینیت کو پیکهینەرین دەستیکی نە بۆ ئاگەهیی گولدمان ل دوماهیکا ڤه کۆلینین خۆ گههشتن ب ژمارا ئەوان کەسان کو ب دروستی ژ ئەفی تاکەکەسی دەربازبین، ئەو د ناڤهرا دوو لایەناندا (کو ئەو کەسن ئەوین دژایەتیا ئەمانیا و هیتلەری کرین، ئایا تاکەکەسەک بوو؟ یان جیهان هەمی بوو؟

- هەر تاکەکەسەک ب هەندەک کارین جودا جودا یی پیگیرە کو دبیتە پارچەک ژ هەندەک کەسین زیدەتر کو دەرباز بوونە ژ تاکەکەسی.
- تشتەکی سروشتیە کو ئاگەهییا تاکەکەسی دیار دبیت و هەبوونەکا تایبەت بیت و یین د ناڤ کوما ئاگەهییا کومی نە و ب ریکا پەهوەندیین جفاکی یین ریکخستی ((٣٨)
- ل سەر ئەفان ئاخشتنا ئەوین مە بەحسکرین دی سروشتی ئاگەهیی دیارکەین د ناڤ بونیادگەریا پیکهاتەیییدا کو ژناستین مەزنین ئاگەهییە ئەوژی:

٢-٢-٣: ئاگەهییا واقعی:

چیدبیت ئالوزیەک دروست ببیت بۆ ئەو ناڤین هاتینە دانان بۆ ئەفی ئاستی ئاگەهییا واقعی یان ئاگەهییا واقعی لی تیگەهی د ناڤ هەمی ڤه کۆلیناندا دی هەر جیگیر مینیت ئەوژی: (ئەو تیگەهەیه ئەوی چیدبیت ژ ئەنجامی سروشتی ل سەر بوماویا کەڤن ب هەمی ئەو پرکنا شارستانی و مەدەنی رهوشەنبیری و میژووی)^(٣٩) کو هاتییه د ناڤ نهودا کو جارەکادی تیگەهین و شیوازەکی نوی

دروست بیت ل ژیر ئەوان بیروباومرین بە لاق د ناڤ میسکی گروپی جفاکیدا ، کو ئەو حوکمی ل چارەنقیسی ئەوی دکەت و کارو بارین ژيانا ئەوان ب ریڤەدبەت.

چونکی هەر گروپەکی جفاکی ب سروشتی خوڤە دی بزاقەکی کەت بو تیگەهشتنا واقعی خو ژ بارودوخی خو یی ژيانی چ ئابوری یان جفاکی یان سیاسی کو ئەو پەیوەندییا روزانیت ئەوی ل گەل ژيانی گرید دەت.

ئاگەهیا واقعی دبیتە سی جور:

٢-٢-٣-١: ئاگەهیا جیگیر:

ئاگەهیا جیگیر یا د ناڤ چارچوخی گروپەکیدا هەمی و د ناڤ واقعی ئەویدا. ل سەر ئاستی داهینانا ئەدەبی و رومانی ئاگەهیا جیگیر ئەو ئاگەهیا کو ژ ئەنجامی رابردویی ب هەمی رەهەندی خۆڤە، بارودوڤ و رویدانی ئەویڤە کو هەر گروپەکی جفاکی دی بزاقی کەت ل واقعی خو تیگەهیت و ل دویش ئەوی تیگەهشتنی دی ل واقعی خویی ئابوری و هزری و بیروباومری گەهیت ... هتد) (٤٠). ژ بەر ئەڤی چەندی ئەڤ ئاگەهیا گریداییه ب ئاریشەیین تەخەکا جفاکیا دیارکریڤە، ل دوماهیکی ئەڤ جۆرە ئاگەهیا ل ناڤ میسکی تەخەکا دیارکریدا دی بزاقی کەت کو گوھۆرینا تیگەھی خویی سیاسی و یی ژیاریی بکەت کو نهو تیدا دژیت یان دی بزاقی کەت کو بهیته لیكدان د ناڤ تیگەهەکی نویدا و ل دەڤ گروپەکی دی. (ئەڤەژی ئەو کو هندی ژ تاکەکەسین گروپەکی دیارکری بهایین گروپەکی دی دی وەرگرن نهیین گروپی ئەوان بەلکو پیگەھی ئەوان خوشتر لی بکەن. ل سەر ئەڤی یەکی فەرە ل سەر زانستی کومەلناسی کو ئەڤ رەگەزە ژ یین ئاگەهیا جیگیر بن ل ناڤ شیوین ئاگەهیا د شیاندا یا هەر گروپەکی بیت ژبیر بکەت.

ب ئەڤی چەندی ئاگەهیا جیگیر ل دوماهیکا سەردەمی خو و ل گوپیتکا

ومارا خو دی ئاستەکی دیی ئاگەهیی ژ خو دەرئیخیت، کو پتر یا کویر و یا

تهجریدکری بیت: (ئهف ئاگههیه پتر پیشکەفتیتره ل سهر بنه‌مایئ هندهک ره‌گه‌زین کو ئه‌کتیف بیت ل گهل چینی جفاکی کو نوینه‌راتییا ئه‌فی ئاستئ واقعی بکه‌ن: ئه‌وژی بونیادی جیهانبینیئ)^(٤١). و ئه‌ف جوړئ پیشکەفتی ژ ئه‌فان ته‌خا و ل سهر ئاگههیا جیگیر گولدمان دبیرتیئ (ئاگههیا دشیاندا).

٢-٢-٣-٢: ئاگههیا دشیاندا:

ئه‌ف جوړه ئاگههیه پیشکەفتیتره ژ ئاگههیا جیگیر و خودان سیمایه‌کی جیگیره کو تمامکهرئ ئه‌وان دیشچوون، رویدان، جیهانا واقعی نوکه‌یه، کو حوکمی ل سهر ته‌خا مولا ئه‌وان چینی جفاکی دکه‌ت. (لئ ئه‌ف ئاگههیه دهربازدبیت ل ئه‌وان هیشی و دمبرینیئ ژ پیکهاتا خو تاکو ئاسته‌کی کویر و پتر یئ گشتگیر بیت بو ئه‌زموونا مروّقایه‌تیئ)^(٤٢). چونکی وینه‌کی جوان و ئایدیالی بو پاشه‌روژا خو دروستدکته تاکو چاره‌سهریا قهیرانا بکه‌ت و جارەکا دی (دووباره شه‌رعیه‌تا ته‌خا خو یا جفاکی و هیشیئ ئه‌وان بو جیبه‌جئ بکه‌ت کو ههر روژ د ناف واقعی دا تووشی هندهک قهیرانا دبیت کو ئه‌فه‌ژی بابه‌ته‌که یئ چاقه‌رییه بهیته رویدان)^(٤٣). چونکی ئاگه‌هی ب واقعی روژانه و یئ ژیاری چیدبیت کارتیکرنه‌کا هه‌قدژ ب تاکه‌که‌سین جفاکی بکه‌ت گوهورینه‌ک بیت ب هیزا سروشتی ومیژووویقه‌ه گریداینه و چاندنا هندهک شیانیئ ئاشۆپی بو جیبه‌جیکرنا تشته‌کی باشتر و دشیاندا ئه‌گه‌ر ئه‌وان دابیشا ریقه‌چوونه‌کا دی دیت.

ئه‌ف ئاگههیه بو‌شایه‌کا باشتر ب خو‌فه دبینیئ بو دیارکرنا ئه‌وان هیزین ته‌په‌سه‌رکری د ناف جه‌رگی ئه‌وان ته‌خین جفاکیدا یین خودان سیسته‌مه‌کی نه‌خوش گرتی. هه‌وه‌که بو فه‌ژاندنا ئه‌وان هزرین چه‌پاندی د ناف دهرونیدا و فه‌ژینا ئه‌وان هیشیا ئه‌وین ژ واقعی به‌لا‌ف که‌فتیه سهر ئیک و بیته ژنکه‌ل بو چه‌رخه‌کی نوی و ل ناف دیمه‌نه‌کی هونه‌ری و ئیستاتیکی بو داهینانی به‌رجه‌سته‌کریت.

په یوه نډیا نهوئې ب جڅاکیڅه^(۴۸). لهوما ئاستی بلند ژ ټاگه هییا د شیاندا ل دهڅ ته خه کا جڅاکی یا دیارگری هه می دهما دبیته دیتنه کا جیهانی یا پیکڅه گریډایی ژلایی دموونیڅه کو د شیت دمرپینی ژ دموونی خو بکه ت ل سهر ئاستی ټاینی، فه لسه، ټه ده بی، یان هونه ری.

دڅیریدا هنده ک تشت دیاردبیت و ژ ټه وان:

- ههر رویدانه کا جڅاکی ټه و ژ هنده ک لایه نین دی بین سهره کی رویدانه کا ټاگه هییه.

- ههر ټاگه هییه ک بهری ههر تشته کی نوینه ره که بو کهرته کی دیارگری ژ واقعی یان نیژیکی ژ ټه وئې.

لهوما ټاگه هییا د شیاندا ټه و ټاگه هییه کو دمریازدبیت ژ ئاستی به لاق یا ټاگه هییا هه ی چونکی ب گشتگیری و بهر فره هیی ل دیتنا بارودوخی ته خی یا گروپی جڅاکی درپره وئې هه بوونا ټه وئې یا میژوویدت ل ناڅ هه بوونا هه می ته خ و گروپین دی دیاردبیت.

ټه څ پیکڅه گریډانه دی مه به ته جیهانبنیه کا دی بو ته خه کی یا جیهانی بو جوړه کی دیی ټاگه هیی کو په یدا بوویه کی شهرعییه بو ټاگه هییا د شیاندا چونکی نیژیکیترین جوړی ټاگه هییه ژ ټه وئې ل سهره رای هنده ک جیاوازیین وهزیفی و کاری د ناڅ به را ټه واندا.

۲-۲-۳: ټاگه هییا واقعی (ل سهرنیکه فتی):

هوشمه نډیا واقعی، ټه و هوشمه نډیا وهرارگرییه ژ هوشمه نډیا به لاق و خودان سیمایین دروسته کو گریډای ټه وان رویدانین جیهانا واقعینه و ټه و تشتی هه یی حوکی ل بهر ده وامی و هه ماهه نگییا ته خین جڅاکی دکه ت. لی ټه څ هوشمه نډیا د شیاندا تشته که زانین ل دویف دهیت، ټه وژی قوناغا سییه یا

هوشمهندیی کو گولدمانی د ناڤ پهرتوگا خودا (مارکسیهت و زانستین مرؤفایهتی) بهسکری و دبیزیت: "ئهفه پلهیهکه ژ ریکهفتی لی چ جارا نابیته یا تهمام – و ژ بهر ئهفی چهندی هوشمهندی ل سهر کۆمهکا کهونی و میژوویی بیت" (٤٩).

دقیژیدا ل دویف دیتنا گولدمانی هوشمهندیا واقعی یا پیکهاتییه ژ کۆمهکا دیتین گروپهک ههلدگریت ل سهر ژیان و چالاکیین خۆ یین جفاکی. چ پهیوهندییا ئهوی ب سروشتی بیت یان پهیوهندییا ئهوی ب گروپیته دیشه بیت، ئهفه چهنده دیاردبیت:

١. ههر بویهرهکا جفاکی – بویهرهکا هوشمهندییه.

٢. ههر هوشمهندیهک بهری ههر تشتهکی نوینهراتیا کۆمییه و جوهرهکه ل سهر ریکهفتینه ل گهل هندهک ژ کهرتین واقعی) (٥٠).

لهوما گولدمانی قوناغا هوشمهندییا ل سهر ریکهفتی کو حالتهکی ههفسهنگیهکا بهروهخته ژ ئهجامی تیکچوونهکی یا چیبووی هوشمهندییا واقعی دروست دکهت. تاکو هوشمهندییا ل سهر ریکهفتین جیبهجیبیت ب شیوهیهکی ریژهیی ل گهل واقعی هندهک ژئ دهینه گوهورین و ههمی حالهتان وهکی بهری دزفرینتهفه. ئهفه رامانا ئهوی چهندی د همت کو هوشمهندیی واقع گوهارتییه ب شیوهیهکی دهمکی. پشتی هینگی دکهفتیه حالتهکی نهگونجاندنیدا.

٢ – ٢ – ٤: جیهانبینی:

دیتن ئهو دهربرینه ژ جیهانبینیی کو یا د ناڤ گروپهکی یان چینهکا دیارکریدا حوکمی ل واقعی دکهن و مملانی یا ئهوان لگهل گروپین دی.

دقیژیدا رۆلی داهینهری ئهوه دیارکرنا ئهفی دیتنی و پیش بیخیت ب جوانترین وینی د شیاندا بیت چونکی ریکا ئهوی دهربرینی ژ هیشیین مهزن دکهت ئهو ئهندامهکه ژ ئهوی یان دهربرینی ژ هزرین ئهوی بکهت. لهوما دقیژیدا داهینهر نه

خودانى دیتنا هزرىیه د ناڤ بهرهه می رومانى دا به لكو نهو ب دیار كرنا نهوى دیتنا هزرى رادبیت. ژ بهر نهقى چهندى مه ب فهر زانى كو به حسى پیناسه و رهه هند و رهه و ریشالین پهیدا بوونا زاراقى جیهان بینی بکهین.

زاراقى جیهان بینی ئیکه ژ گرنگترین نهوان زاراقان كو گولدمانى تیورا خو یا رهخه نیی نهوا خودان فهلسه فهه كا مارکسى ل سهر دانای، لى ب دیتن و هزره كا نوى، بو خواندنا جفاكى و میژووئى و جیهانى.

لهوما جیهان بینی ب ههمى تورا خو یا شلوقه كرنیقه ههمى نهوان بهایا د ناڤ بهرهه می نهدهبى دا. بگره ژ رهوشه نوبیرى، ژ هوشه مه ندی، بیرو باوه ران، میژووئى، ئایدولوژیا یى، داهینانى، و هزرى و په یوه ندیین مرؤقایه تی بو توره كا په یوه ندیكرنى كو دهینه توشكرن و پاشی دهینه هه لاندن ل دویش دیتنه كا گشتى كو دبیته وینه كى ده رپرینی ژ میشك و هوشه ندییا كروپی.

ل سهر نهقى پیگه هى ههر به رهه مه كى نهدهبى فورمه كه ژ فورمىن هوشه ندی ل دهف چینه كا دیاركرى كو دیتنا نهوى بو جیهانى بهرجه سته دكهت ژلاى رهه ندیین تاك و كۆمى: (دیتنا كروپی بو جیهانى، كو كروپ ب شیویه كى سروشتی تییدا دژیت كارتیكرنه كا ئیكسهر ل سهر تاكى نشیسه رناكهت كو بو ههر كروپی دزقریته فه)^(۵۱).

٢-٢-٤-١: لایه نى هه قبه ركرنى د ناڤهرا تشتى واقعى و فه كیرانى (بونىادى)

ژیرى و سه رى):

گولدمان وهكى گهنگه شه كى د ناڤهرا بونىادى ئابوو رى و بونىادى رومانىدا دروست دكهت، (كو گولدمانى هه قبه ركرن د هه مان ده مدا د ناڤهرا بونىادى شیویه رومانى و نهو بونىادى بوویه نه گهر كو ژيانا ئابورى یا جفاكى سه رمایه دارى گه شى بكهت) كرییه^(۵۲). كو مه به ستا گولدمانى نه وه هندهك ژ نهوان قهیرانىن دروست بوین د ناڤ جفاكى سه رمایه داریدا. هاتنه فه گوهاستن بو

ناڤ رۆمانی و بوونه پارچهك ژ شیوهیی رۆمانی. رهخهگر ب کورتی بهحسی ئەقان ئالۆزیان دکهت کو ژ جفاکی رۆمانی بو بونیادی رۆمانی هاتینه فهگوهاستن ل دوماهیکی ههلهوشانندن لی چیبوو (پشتی کو رۆمان ل سهه شیوهیی تاکهکەسی دیار بوو قوناغهکا نوی دهستیپر کو دهرپرین ژێ کر ل دهمی دهستیپرکی ژ بهرههمن (گويس و کافکا) ، و هیدی هیدی ب شیوهیهکی زنجیرهیی وهرار کرد ناڤ (غثیان) یا سارتهری و (هاقی) یا کاسویی) ههتا دگههیه رۆمانا نوی. بهرزهبوونا کهسایهتییی چیبوو دهست پی دکهت ب ئامادهنهبوونا ناڤی ههتا دگههیه نهمانا باومریی ب ههبوونا ئەوی یا خودی تا ل دوماهیکی بو نهمانا بونیادی بنگههی یا رۆمانا کلاسیکییه کو ئەفهژی بهرسفهکا گونجای بوو بو نهمان و بو هژینا کهسایهتیا رۆمانی^(۵۳).

۲ - ۲ - ۴ - ۲: ههقبههکرن د ناڤههرا بونیادین جفاکی و هزریدا:

گولدمانی ههقبههکرن د ناڤههرا دوو بونیادین هزری و جفاکی کرییه، د ناڤ بونیادین هزری یین رۆمانی و بونیادی هوشمهندییا کۆمیدا کو گهلهك تشت ژ ئەوی بونیادی دهردکهفیت.

ل سهه ئەقی چهندی پرسیارهك گهلهك دهیته گوهورین د ناڤ بونیادگههرییا پیکهاتهییدا و وهستیان بو دروست کرییه ئەوژی ئەوه (ئهو چ پالدهره وهل نشیسههری دکهت، کو ئەو ب خو تاکه بو ئەفراندنا کاری ئەدهبی و ئەو ب خو یی د ناڤ هزرهکا کۆمیدا؟ و ئەو چهوا ههقسهنگی و بهشداریی بکهت د ناڤههرا ههردوو جفاکاندا یین داهینانی و واقعیدا؟)^(۵۴).

بو بهرسفدانا ئەقان پرسیارا، گولدمانی ب شیوهیهکی باش و دروست بهرسفا ئەوان دایه ب ریکا سی دیتنن جهوهههری کو ب زانستی کومهلناس یا ئەدهبیسه دگریداینه.

دیتنا ئیگی دبیزیت: (نخیسینن نخیسهری ههر چهنده یین تاکی بن ئەو ب خو
دەربیرینن ژ کۆمینە چونکی ئەو ب خو پارچەکە ژ ئەوی کۆمی و
دەربیرینی ژ خەم و بابەتین ئەوان دکەت وەک تاکەکەس و مروؤف)^(۵۵).

دیتنا دووی: (ئاسویین نخیسهری و پیشهیین ئەوی ل گەل تەخەکا جفاکی یا
دیارکری)^(۵۶).

دیتنا سییی: (ئەگەر گروپی جفاکی ل هەمی حالەتادا، کو ئەو زەمینە
ریخوشکەرە بۆ وەرارا تاکی و پیکهاتا ئەوی یا هزری چ یا هوشمەندی
بیت یان نه ئاگهیی بیت)^(۵۷). چونکی دقیریدا ئەوی چەندی
دیاردکەت کو تاکەکەس یی کاریکەرە ب گروپی خو یان تەخا
خو.

پوختەیا گولدمانی بۆ ئەقی چەندی ئەووە کو چ داهیان نینە ئەگەر
دەرنەکەفیت ژ چارچوقی گروپین جفاکی، کو دبیتە ژیدەری جیهانبینی، یین
د ناڤ نخیسینن نخیسەر و ئەدیاباندا د جیگیرن.

دقیریدا ئەگەر بەحسی جیهانبینی بکەین دی بینین کو (ئەڤ دیتنە نه
بویەرەکا تاکی یه بەلکو بویەرەکا جفاکیه دگههتیه گروپهکی یان
تەخەکی و ل دویف ئەقی ئامازی ئەو جیهانبینی ئەو گوشەنیگا یهکی
گونجاییه دەربارهی کۆمی یا بنکهیی و هزری، تاکەکەسان)^(۵۸). کو ئەڤهژی
تایبەتمەندیەکا نوییه بۆ پالپشتیا تیوری بۆ جیهانبینی ئەوژی دەیتە هژمارتن
بونیا دەک ژ سنوری تاکەکەس و تەخاتی و چینایەتی یان گروپهکی جفاکی
دەریازدبیت بەلکو دبیتە کیانەکی دروست و ل سەر هەمی ئاست و چینی جفاکی
ژ ئالیەتەکی و ژ ئەوان ئاستان ژ بنکهیی بۆ گوپیتکی دەریازدبیت.

دقیریدا دیتن ئەو دەربیرینە یا جیهانبینی دکەت کو د ناڤ گروپهکی یان
تەخەکا دیارکریدا وەک پەیهوئندییا ئەوی ب واقعیشە، و ململانین ئەوی ل گەل
گروپین دی دروست دبیت. رۆلی نخیسهری (داهینەری) ئەووە دیارکریا ئەقی دیتنی و

گهشه کرنا ئەوئ ب جوانترین وینه بکهت. چونکی ریکا ئەوئ دهرپرینی ژ هیشیین بلندی ئەقی گروپی نه.

ئەف بنه مایین مه وهرگرتین ل سهر بونیادگهرییا پیکهاتهی دهینه هژمارتن ژ بنه مایین سهرهکی یین ههر شلوقه کرنه کا بونیادگهرییا پیکهاتهی بو ههر تیگهستهکی ئەدهبی کو ئەوژی (بونیادی واتایی، تیگههشتن و شلوقه کرن، و هونهرمهندی ب ههمی جورین خوقه، جیهانبینی). ژبلی ئەقان هندهک بنه مایین دی یین ههین کو گشتینه بو شلوقه کرنا ههر تیگهستهکی ئەدهبی ب ریکا بونیادگهرییا پیکهاتهی.

۲ - ۲ - ۴ - ۳: هندهک بنه مایین گشتیین تیورا بونیادگهرییا پیکهاتهی:

ههر بهرهمهکی ئەدهبی یی پارچهی ژ کومه کا کارین نشیسهری نهشیت دیتنهکی بدهته جیهانی چونکی دیتن نهیا لاوهکیه یان یا پارچه کریه به لکو یا گشت و ته مامه و ههمه لایه نی یه ههر بویه ره کا جفاکی دهیته گریدان ب واقعهکی هوشمه ندیشه بی تیگههشتنا ب شیوهیهکی دروست دبیته ته گهر بو قه کولینه کا نهیا دروست بو بهرهمی ئەدهبی.

رهگهزی بونیادگهرییا سهرهکی بو هوشمه ندیی پیدقییه (ژ پلا گونجاندا ئەوئ ل گهل واقعی بچیت کو پیقیه بهیته ئەنجامدان ب شیوهیهکی دیالیکتی نهک ب ریکه کا میکانیکی یا رهنگشه دانی)^(۵۹).

ئهو مهعریفای تیگههشتی و شلوقه کار بو واقعی هوشمه ندیی و پلا گونجاندا ئەوئ یان پلا راست و نه راستیا ئەوئ نهشیت بگههتی ته گهر نه چیهته د ناف گشتییا جفاکیدا ئەف گشتگیریه ریکی د دهت کو ل مهعریفای بلند تیبگههین.

ئەف چهندهژی نا هیته چاره سهر کرن بو تیگههشتن و شلوقه کرنا ناگههییا جفاکی کو جیهانبینی دهر دئیخیت. ب تنی ب ریکا تیورهکی نهشیت کو چ ریک بکاربینیت بو دیتنا ئەوئ دیتنی و ئەف چهنده ژی ب ریکا تیورا

بونیادگه‌رییا پیکهاته‌ییشه کو گولدمان هنده‌ک گریمانین سهره‌کی و ده‌ستپیک دانان بو ته‌ده‌بی ب گشتی و رۆمانی ب تایبه‌تی:

۱. هه‌بوونا په‌یوه‌ندی د ناقبه‌را رۆماننقیسی و د ناقبه‌را گروهه‌کی جفاکی یان ته‌خه‌کی (په‌یوه‌ندیه‌کا ئینتمائی یه یان ره‌سه‌نه‌تیا جفاکییه و ب ری‌کا ئه‌قی په‌یوه‌ندی ده‌رپرینی ژ ئاگه‌هی دکه‌ت یا ری‌ک و پی‌ک و هه‌ستکری ب به‌ایین جفاکی و سیاسی و ئایدۆلۆژی، کو ئه‌و بخو بونیاده‌کی دامه‌زرینن دبیژنی (دیتن) و ئه‌ف دیتنه رامانا ئه‌وی ئه‌وه هه‌لو‌یستی جفاکی و سیاسی به‌رامبه‌ر گه‌ردوونی و جفاکی و ژبه‌ر کو ئه‌و جیهانبینییه ، پیدقییه ئه‌و ژ گری‌دانا خو یی تاکه‌که‌سی دویر که‌فن تا‌کو سیفه‌ته‌کی جفاکی و میژووی دروست بیت)^(۱۰).

۲. هه‌بوونا لی‌کچوونه‌کی د ناقبه‌را بۆنیادی پیکه‌اتا کلاسیکی یا رۆمانی و د ناقبه‌را فۆرمی هه‌فگهورین د نا‌ف ئابورییا سه‌رمایه‌داریدا چونکی رۆمانا هه‌فچه‌رخ ئیک ژ تایبه‌تمه‌ندیا ئه‌وی یا سهره‌کی که‌سایه‌تیا سه‌نته‌ر نینه یان قه‌هره‌مانی سهره‌کی، یان هه‌می ئه‌و سیسته‌م تیدا به‌رزه دبن وه‌ک رۆمانین (ئالان روب گری).

۳. رۆمان یان به‌ره‌می ته‌ده‌بی ب تنی ره‌نگشه‌دانه‌کا ساده‌نینه بو هوشمه‌ندییا کۆمی یا دیارکری به‌لکو ئه‌و دووپاتکرنه کو ل سهر ئاسته‌کی بلند ژ گونجاندنی بو هه‌می ئه‌وان دیتنن ئاگه‌هی بو گروهه‌کی جفاکی دیارکری و ئه‌ف هوشمه‌ندییه رۆمان پيش کيش دکه‌ت وه‌ک ده‌رپرینه‌ک ژ جیهانبینی. هه‌ر چه‌نده ئه‌و ره‌گه‌زین ئه‌قی دیتنی بیت هه‌لوه‌شاندی بن ل سهر ئاستی سه‌رفه‌یی پیکه‌اتا رۆمانی.

گولدمان دبیژیت: (نقیسه‌ر ره‌نگشه‌دانا هوشمه‌ندییا کۆمی ناکه‌ت هه‌ر وه‌کی هیلا کلاسیکی دبیژیت بو دانایا میکانیکی یا کومه‌ناسی به‌لکو به‌رؤفاژی ئه‌و ب شیوه‌یه‌کی هزری و یی جوان کویراتییا هوشمه‌ندییا کۆمی بخو پيشکيش دکه‌ت)^(۱۱). ژبه‌ر ئه‌قی چه‌ندی به‌ره‌می ته‌ده‌بی چالاکیه‌کا کۆمییه ب

ریکا هوشمه‌ندیا تاکی یا داهینه‌ری ئه‌وی و کارتیکرنی ل هزر و هه‌ست و ره‌فتارین
ئه‌وی دکهن.

۴. په‌یوه‌ندی د ناقه‌را ئاگه‌هیا کۆمی و داهینه‌ن تاکیه‌ن مه‌زندا نه ب
تنی ب ریکا ره‌سه‌نایه‌تیا ناقه‌روکا ئه‌وی یا ئه‌ده‌بی یه به‌لکو ب ریکا ئه‌وی
گونجاندن و لیک نیژیکیه د ناقه‌را بونیادی‌ن ئه‌ده‌بی و بونیادی‌ن هزری و
میشکی یین ئه‌وان گروپین جفاکی ئه‌وین دهرپیرینی ژ هوشمه‌ندیا ئه‌وان
دکته د هه‌می شیوه‌یه‌ن داهینه‌نیدا.

ئه‌ف تایبه‌تمه‌ندی‌ن مه به‌حسکرین ژ ئه‌وان به‌شدارین لوسیان گولدمانینه
د ناقه ره‌خنا ئه‌ده‌بیدا. کو ئه‌فه‌ژی جه‌وه‌ری سه‌ره‌کیه بو تیورا بونیادگه‌رییا
پیکه‌ته‌یی ئه‌وا بزاقی دکته ب ریکا هه‌می پینگاڤین خو ئه‌وین هاتینه به‌حسکرین
بو فه‌دیتنا جیهانی ئه‌وا هه‌یی د ناقه به‌ره‌می ئه‌ده‌بیدا ب گشتی و رۆمانی ب
تایبه‌تی.

ئه‌ف تیگه‌هی جیهانبینی‌ی د ناقه هه‌ر دوو هه‌مه‌لایه‌نی و ته‌وه‌رییا خو د ناقه
تیورا بونیادگه‌رییا پیکه‌ته‌ییدا ب پلا ئیکی ده‌یت و پلا پیشه‌نگا ل سه‌ر هه‌می
پینگاڤین تیورا بونیادگه‌رییا پیکه‌ته‌یی کو رۆله‌کی مه‌زن یی هه‌ی، بو
شلۆقه‌کرنی کو دبه‌ ئه‌گه‌ر بو فه‌دیتنا دیتنه‌کا گشتی و جیهانی بو کارین
داهینه‌نی.

- (۱) محمد الامین بحري: البنيوية التكوينية (من الاصول الفلسفية الى الفصول المنهجية)، ص ۱۳۹.
- (۲) قاموس لاورس فرنسي فرنسي - عربي، مكتبة ناشوري، بيروت - ۱۹۹۷، ص ۲۹۵.
- (۳) عمر عيلان: النقد الجديد والنص الروائي العربي، ص ۱۹۴.
- (۴) لوسيان غولدمان و آخرون: البنيوية التكوينية والنقد الادبي، ص ۱۰۷.
- (۵) ايناس محمود عبدالله أبو سالم (د.): نقد النقد، عالم الكتب الحديث للنشر والتوزيع، اربد، الاردن، ۲۰۱۲، ص ۱۳۳.
- (۶) لوسيان غولدمان: المادية الجدلية وتاريخ الأدب ضمن البنيوية التكوينية والنقد الادبي، ترجمة، محمد برادة، ص ۱۷.
- (۷) محمد الامین بحري: البنيوية التكوينية (من الاصول الفلسفية الى الفصول المنهجية)، ص ۱۴۳.
- (۸) لوسيان غولدمان و آخرون: البنيوية التكوينية والنقد الادبي، ص ۱۴.
- (۹) Lucien Goldman: le dieu cache: Etude sur la vision tragique dans les Pensées de Pascal et dans le théâtre hamain, paris, edition gallinaarg, 1979. P6.
- (۱۰) مجموعة من الكتاب، مدخل الى مفاهيم النقد الادبي، ترجمة: د. رضوان ظاظا، سلسلة عالم المعرفة، (۲۲۱)، ۱۹۱۷، ص ۱۵.
- (۱۱) عبدالله محمد الخزامي (د.): بنيوية، مجلة عالم الفكر، العدد الرابع، الكويت، ۱۹۹۹، ص ۲۷۹.
- (۱۲) ههفال سهليم تهيب (د.): بونیادگهري د ناڤ رهخنا كورديدا ژ دهستيپيكي ههتا سال ۲۰۰۳، ل ۷۶.

- (١٣) محمد الامين بحري: البنيوية التكوينية (من الاصول الفلسفية الى الفصول المنهجية)، ص ١٤٦.
- (١٤) ابراهيم محمود خليل (د.): النقد الادبي الحديث من المحاكاة الى التفكيك، الطبعة الثالثة، دار الميسرة للنشر والتوزيع، الاردن، ٢٠١٠، ص ١٠٤.
- (١٥) هةمان ذيدقر، ل ١٠٦.
- (١٦) لوسيان غولدمان: المادية الجدلية وتاريخ الأدب ضمن البنيوية التكوينية والنقد الادبي، ص ١٧.
- (١٧) هةقال سهليم تهيب (د.): بؤنيادگهري دناڤ رهخنا كورديدا ژ دهستيڤيڤ ههتا سالا ٢٠٠٣، ل ٧٧.
- (١٨) جان بياجه: البنيوية، ترجمة: عارف منيمنة و بشير اوبويا، منشورات عويدات – بيروت، ١٩٨٢، ص ١٢.
- (١٩) عمرو عيلان: الايدولوجيا و بنية الخطاب الروائي في روايات عبدالحميد بن صدوقة، منشورات جامعة منشوري قستنطينة، ١٩٩١، ص ٦٠.
- (٢٠) ههمان ژيدمر، ل ٦٧.
- (٢١) جمال شحيد: في البنيوية التكوينية دراسه في منهج لوسيان غولدمان، ص ٨٥ – ٨٦.
- (٢٢) ههقال سهليم تهيب (د.): بؤنيادگهري دناڤ رهخنا كورديدا ژ دهستيڤيڤ ههتا سالا ٢٠٠٣، ص ٧٨.
- (٢٣) جمال شحيد: في البنيوية التكوينية دراسة في منهج لوسيان غولدمان، ص ٨٥.
- (٢٤) محمد ساري: البحث عن النقد الادبي الجديد، دار الثقافة، بيروت – لبنان، ١٩٨٤، ص ٥٢ – ٥٣.
- (٢٥) عمر عيلان: النقد الجديد والنص الروائي العربي، ص ٢١٣.
- (٢٦) جمال شحيد: في البنيوية التكوينية دراسة في منهج لوسيان غولدمان، ص ١١٧.

- (٢٧) هه‌مان ژێدەر، ل ١١٨ .
- (٢٨) صالح ولعة، التكوينية و لوسيان غولدمان، مجلة التواصل للعلوم الاجتماعية والانسانية، العدد ٨، جامعة عناب - الجزائر، ٢٠٠١، ص ٢٥٦ .
- (٢٩) تة‌ماشة‌قي: محمد ساري: البحث عن النقد الادبي الجديد، ص ٥٤ .
- (٣٠) لوسيان غولدمان: المواقف الانسانية و الفلسفية، ترجمة: محمد العدلوني الاديب و يوسف عبدالمنصر، دار الثقافة - الدار البيضاء، ٢٠٠١، ص ١٦١ .
- ❖ جانسينيزم Le jansenisme، نافه‌كه ل بزاقه‌كا ئايني يا توندره‌و بو گروپي (ديوبور روبال) كو بانگه‌وازييا شوره‌شه‌كي دكر دژي سيسته‌مي بابوي بو كه‌نيسا، كو زلم و سته‌م دژي چيني هه‌زار و لاواز بكاردهينا كو يا به‌ريه‌لاق بوو هه‌تا چه‌رخي نوزدي و نه‌ف بزاقه بو ماموستايي ئايني (كورينليوس جانس) ي دزفريت (ئيكه ژ كه‌سين هولهندي) كو يي ده‌ر كه‌فتي ژ بيروباومرين بابوي، كو ئيكه‌م كه‌س بوو چينا ره‌وشه‌نبير هزر ل جوتياران كه‌نيسي هه‌ي، چونكي كه‌نيسه ل ده‌ف نه‌وان جه‌ئ نارامييي يا روحي و چاره‌سه‌ري بوو دويركه‌فتن بوو ژ نه‌خوشيي جيهاني. پشتي نه‌قان ره‌وشه‌نبيران باومري ب كه‌سي نه‌ماي ئيدي هه‌مو تشت ل ده‌ف نه‌وان ره‌ش بوو چ هيشي ب ژياني نه‌مان، پشتي هينگي رابون ب تيكدانا هه‌مي تشتا شلوقه‌كر ب ره‌شايه‌تي به لي .... بنيره: كولن ولسون، اللامنتي، ترجمه: انس زكي حسن، الغبعه‌ الپانيه، دار .. بيروت، ١٩٧٩، ص ١١٥ .
- (٣١) لوسيان غولدمان: المواقف الانسانية و الفلسفية، ص ١٦٣ .
- (٣٢) مالمج بير زيما: تطورات هذه المناهج الى المنهج البنيوي التكويني عند غولدمان في كتاب النقد الاجتماعي، ترجمة: عايده لظفي، دار الفكر للدراسات والنشر والتوزيع، ج ١، القاهرة، ١٩٩١، ص ٢٣ .
- (٣٣) مجلة التواصل للعلوم الاجتماعية والانسانية، العدد ٨، جامعة عناب، الجزائر، ٢٠٠١، ص ٥٩ .
- (٣٤) مالمج بير زيما : تطورات هذه المناهج الى المنهج البنيوي لدى لوسيان غولدمان، ص ٥٢ .

- (٣٥) بيتر مرز : حسين ينكسر الغصن الذهبي ، بنيوية امطبولوجيا، ترتب: صبار سعدون، دار الثورن الثقلفية ، الثقافية، بغداد، ١٩٨٦، ص٦٧.
- (٣٦) زكريا ابراهيم(د.): مشكلة البنيوية ، دار مصر للطباعة، القاهرة، د.ت، ص٩١.
- (٣٧) زكريا ابراهيم(د.): مشكلة البنيوية، ص ١٠٢.
- (٣٨) زيديك جيمسرن: سياسات النظرية: المواقف الايدولوجية في جدل ما بعد الحداثة، ت: فخري صالح، مجلة الكرمل، مؤسسة الكرمل الثقافية، العدد، ٥١، ١٩٩٧، ص ٢١١.
- (٣٩) زيديك جيمسرن: سياسات النظرية، ص ٢١٨.
- (٤٠) جمال شحيد: في البنيوية التكوينية دراسة فى منهج لوسيان غولدمان، ص١٣١.
- (٤١) جوران ثوربون: ايدولوجيا الفلسفة و فلسفة الايدولوجيا، ت: الياس مرقص، دار الوحدة، ط١، بيروت، ١٩٨٢، ص ٧٦.
- (٤٢) روبرت شولز: البنيوية في الادب، ت: حنا عبود، اتحاد كتاب العرب، دمشق، ١٩٨٤، ص ١١٦.
- (٤٣) المار هولنشتاين: رومان ياكوبسون و البنيوية التكوينية الظاهرية، ت: عبدالجليل الازري، مطبعة نسقيف، الدار البيضاء، ١٩٩٩، ص ٢٠.
- (٤٤) عبدالسلام المسدي: قضية البنيوية، دار أمية، تونس، ١٩٩١، ص ١١٨.
- (٤٥) روجيه جا رووي: البنيوية فلسفة موت الانسان، ت: جورج خرابيش، ص ١٤-١٥.
- (٤٦) جوران ثوربون: ايدولوجيا الفلسفة و فلسفة الايدولوجيا، ص ٩٦.
- (٤٧) روبرت شولز: البنيوية في الادب، ص ١٢٦.
- (٤٨) روبرت شولز: البنيوية في الادب، ص ١٢٧.
- (٤٩) جون باميكاي، البنيوية التكوينية و لوسيان غولدمان، ترجمة، محمد سبيك، ضمن كتاب السيرة مانطوتي والنقد الادبي، ص ٤٩.

- (٥٠) عز الدين اسماعيل، مناهج النقد الادبي بين المعيارية و الوصفية، مجلة فصول، العدد (٦٨)، ٢٠٠٦، ص ٣٢.
- (٥١) فيصل دراج، نظرية الرواية والرواية العربية، المركز الثقافي العربي، الدار البيضاء، المغرب، بيروت - لبنان، ١٩٩٩، ص ٤٦.
- (٥٢) عز الدين اسماعيل، مناهج النقد الادبي بين المعيارية و الوصفية، ص ٣٢.
- (٥٣) جاك دوبرا: نحو نقد ادبي سوسيوولوجي، ترجمة: قمري البشير، ضمن كتاب البنيوية التكوينية و النقد الادبي، ص ٧٧.
- (٥٤) جاك دوبرا: نحو نقد ادبي سوسيوولوجي، ص ٨٣.
- (٥٥) جابر عصفور: عن البنيوية التوليدية، قراءة في لوسيان غولدمان، مجلة الفصول، عدد (٦٨)، ٢٠٠٦، ص ٣٠.
- (٥٦) هه مان ژيدير، ل ٣١.
- (٥٧) ابراهيم محمود خليل (د.): النقد الادبي الحديث من المحاكاة الى التفكك، ص ١٢٠.
- (٥٨) جابر عصفور: عن البنيوية التوليدية، قراءة في لوسيان غولدمان، ص ٣٠.
- (٥٩) محمد حافظ ديب: النقد الادبي في علم الاجتماع، مجلة الفصول، المجلد الرابع، العدد الاول، اكتوبر - نوفمبر - ديسمبر، ١٩٨٣، ص ٧٠.
- (٦٠) مجلة الفصول، المجلد الرابع، العدد، ١ - ٢، بغداد، ١٩٨١، ص ٧٢.
- (٦١) محمد عزام، فضاء النص الروائي، مقارنة بنيوية تكوينية في ادب نبيل سليمان، دار الحوار، اللاذقية، ١٩٩٦، ص ٢١١.

پشکا سیی

- پراکتیزه کرنا بنه ما و بنیاتین بونیاد گهرییا پیکهاتهیی ل سهر روماننا (ئالی دی یی پری) یا ته حسین نافشکی
- کورتیه ک ل سهر روماننا (ئالی دی یی پری)
- دیتنا جیهانی یا ته حسین نافشکی وهک روماننقیس نه وهک فه گیری رویدانیین رومانن
- بنه مایین بونیاد گهرییا پیکهاتهیی د ناقر روماننا ئالی دی یی پری
- بونیادی و اتایی یی روماننا ئالی دی یی پری
- فه گیرانا بابه تی
- فه گیرانا خودی
- تیگه هشتن و شلو فه کرن
- ئاستین هوشمه ندیی (ئاگه هییی)
- جیهان بینییا روماننا ئالی دی یی پری

٣ - ١: پراکتیزه کرنا بنه ما و بنیاتین بونیادگه ریا بیگهاته یی ل سهر روماننا (ئالی دی یی پری) یا ته حسین نافشکی:

گه لهك جارن ئەق پرسیاره بهردهوام دهیته کرن ئایا روماننخیس بنیاتین
بابهتین خو یین رومانین و ئالافین دی یین شیوازگه ری بگوهوریت کو جیهانا ئەوی
یا رومانین هه می ئیک نه بیت ب دریزاهیا کاروانین ئەوی یی داهینانین و نخیسینین
دی یا ریزگری بیت؟

د قیریدا چیدبیت بهرسف ل دهق گه لهك ژ روماننخیسین کورد نه هیته
دیتن چونکی داهینانین ئەوان ل سهر ئیک شیواز چووینه و د قابه کیدا بووینه
کو وهسا دیاروو یی دویره ژ گوهورینین و لیک نیزیکی.

لهوما بهرهمین ئەدهبییی نخیسی د سالیین نوتاندا تشتهکی نوی بوو و
ئاراسته کا نوی بوو بهرامبهر ئەوان بزاف و پیلین نویین جیهانین کو هاتنه د ناڤ
گیانین روماننا کوردیدا. لهوما بزاقین (ته حسین نافشکی) باشترین نموونه نه کو
گه لهك دهرگه بهرامبهر ئەوان ئاسویان قه کرن.

ههر ژ دهستیکا کاروانین ئەوی یی رومانین بهرهمین ئەوی یی ئیک ب ناڤ
(ژانین سیناهیی - ٢٠٠٥) به لاق بووی ههتا دوماهییک روماننا ئەوی ئەوا ل ژیر ناڤ
(تافگه - ٢٠١٣) کو د ناڤهرا فان ههر دوو روماناندا هنده کین دی هه بوون وهك
(چاقی سیاتفکی - ٢٠٠٧) و (ئالی دی یی پری - ٢٠١٠) و (بهه شتا ئاگری -
٢٠١١) دیاردبیت کو نافشکی بونیادین رومانین خو ژ رومانه کی بو رومانه کا دی
دگوهوریت چ یین بابته یان هونه ری بن و د ناڤ گه لهك روماناندا خو دووباره نه
کریه قه و گه لهك تشتی نوی و وه رارگری د رومانین ئەویدا دهینه دیتن.

د ئەقی پشکیدا ب تایبەتی و د ئەقی نامیدا بگشتی، ژلایهکیشه فهکۆلین ل سەر ئاستی داهینانا نافشکی هاتیە کرن و ژلایهکی دیشە ئاستی رۆمانا ئەوی ئەوا لژیڕ ناقی (ئالی دی یی پری) ژلایی فورمیی فهگیرانی و بونیادیی ئەوی هاتیە شلۆفهکرن، چونکی تشتهکی دیاره کو نافشکی هندەک نویکرن د رۆمانا دهقهرا بههدیناندا کرن. گوهورین دروست کرن ژ هندەک رپرەویی ئەوی یی کلاسیکی بو فهدیتنا ریکین هۆنەری یی نویشه، کو ل گەل ئاستی بلندی رۆمانی بن ژلایی دیتن و دارشتن و دەربرین و شیوازی. ژبەر ئەقی یهکی شیوازی ئەوی نفیسینی گەلەک یی نیزیکی ئەوی نینه، بەلکو هندەک ریکین نوی دەرپخستینه ل سەر دەربرینیت خو.

لهوما مه بفر زانی کو دیشچوونا هەر شهش رۆمانی وی بکهین تاکو بزانی قوناغین و مرارا ئەزمونا ئەوی ب چ شیوهیهک بوویه. سەرمرای ئەوان قوناغا کوتیدا دەر بازبوی لی ئەو بوویه ئەگەر کو یی دویر بیت ژ ئالۆزیی جفاکی و ئالۆزیی تاکهکەسی و ئەو ناغین ئەوی ئەوین ژی هاتینه وەرگرتن. لهوما ئەق دیتن ئەوی دی ب ریکا بونیادگهریا پیکهاتهیی دیار دبن، چونکی ئەق تیوره ژلایی هۆنەری و بابەتیقه تشتی دیاردکەت، تاکو ل دویف ئەوان گوهورین ئەوان بونیادیی ئەقی رۆمانی دەست نیشان بکەن. ل دویف تیپه ربوونیت میژووی و جفاکی و پشتی هینگی دیارکرن ئەوان تایبەتمەندی و سیمایی ئەوی.

ژبەر ئەقی یهکی د ئەقی پشکیدا هندەک بونیادیی گریدای ب بونیادگهریا پیکهاتهییقه، وهک بونیادی (پیکهه گریدان، و پارچه بوون، گرنگینه دان، لاوازیوون، بونیادی دەمی فهگیرانی، و ههقگرتن) (التحالف) ...، کو هەر ئیک ژ ئەقان بونیادان چ ب کیم یان زور بیت هاتبیتە بکارهینان ل گەل هندەک بنه مایی سەرەکیی بونیادگهریا پیکهاتهیی وهک (پیکهاتا دهلالی، تیگههشتن و شلۆفهکرن، و ئاستی ئاگههیی، دیتنا گرۆپی بو جیهانی، پیکهاتا پیکهه گریدانی، پیکهاتا گرنگیدانی و پیکهاتا لاوازیوونی...).

هەر ئێك ژ ئەقان بونیادا دی ل سەر رۆمانا (ئالی دی یی پری) پراکتیزه‌کەین و دی بۆ مه دیتنا نافشکی بۆ جیهانی دیاربیت. ب ریکا ئەوان بونیادا ئەوین یا د ناڤ رۆمانیدا هەین. هەر وهسا ل دویف ئەوان بونیادا بگه‌رین د ناڤه‌را ئەوی مەملانیی بەر بە لاق د ناڤه‌را ژیان و سەردەمی و ئەو هەڤدژیا هەمی د ناڤه‌را ئەوی دوخی نەخۆش د ژيانا تاکه‌کەس و گروپاندا.

د ئەوان هەر شەش رۆمانین نافشکیدا گەلەك بونیاد تیدا دەردکەڤن، چیدبیت دئیک رۆماندا ئیک بونیاد تیدا هەبیت یان هەر شەش بونیاد دئیک رۆماندا هەبن. ئەڤه ل سەر خواندنا مروقی دمینیت بۆ ئەوان رۆمانا و شلوقه‌کرنا ئەوان یا جودا جودا.

د قیریادا پرسیار ئەوه کو ئەو بونیادین ل سەر هاتینه بەحس کرن هەمی یین ب بنه‌مایین بونیادگه‌ریا پیکه‌اته‌ییشه دگریداینه، کو دی ل سەر تیکستی رۆمانا (ئالی دی یی پری) پراکتیک بن یان دی تشته‌کی دی دیاربیت، ئەڤه‌ژی دی ب ریکا شلوقه‌کرنی بۆ ئەڤی رۆمانی دیاربیت.

۳- ۲: کورتیه‌ك ل سەر رۆمانا (ئالی دی یی پری):

رویدانین سەرەکی یین ئەڤی رۆمانی کو بوویه ئەگه‌ری پەیدا بوونا پیڤازوویا ڤه‌گیانی، دەستیکی ئەڤی رۆمانی ژ گەلەك رویدانا دەست پی کرییه، لی یا ژه‌میان گرنگتر. رویدانا نەساخبوونا (خووسار) دەستپیدکەت د نەبوونا چاره‌سەریا ئەوی و زیدەباری ره‌وانه‌کرنا (خووسار) بۆ دەڤ گەلەك نوژداران سەبارەت پەیدا بوونا گرییا د ناڤ ئەڤی رۆمانیدا ل دەستیکا گرییی د هەر مه‌تیا چاره‌سەر کرنا (خووسار) دا دیاربیت دەمی (ره‌وشەن) ی داخاز ژ (خواستی) کری چاره‌سەریه‌کی بۆ نەخۆشیا (خووسار) ی ببینیت و بزاقه‌کی بکەت ببه‌ته ژ دەرڤه‌ی وه‌لاتی، چونکی ئەو کەسه‌کی خودان شیانه به‌لی ژ خەمساری وبی هەلوێستیا (خواستی) به‌رامبەر ئەڤی چەندی (ره‌وشەن) نەچار دبیت ل چاره‌سەریه‌کی بگه‌ریت،

چونكى (خووستى) ئەگەر وەكى (رەوشەن) ئى خەما نەخۆشيا (خووسار) ئى ب رژدى وەرگرتبا بىگومان (رەوشەن) بەرەق(باژىرى پران) نەدچوو، لەورا نەچار دىبىت ل رىكەكى بگەرىت ئەقى چەندى (رەوشەن) خۆ د ناڤ رۆمانىدا ئاشكرا دكەت^(۱).

ل دوماهيكى ديار دىبىت كو دەستپىكا گرىيى ژ رویدانا نەساخبوونا (خووسار) ئى و نەبوونا چارەسەرىيى ل باژىرى (داسنیا) و خەمسارى و بى هەلوىستیا بابى ئەوى بەرامبەر نەخوشىیا (خووسار) ئى دەست پى دكەت، لەوما (رەوشەن) نەچار دىبىت بەرەق ئەوى ئاگرى بچىت.

لەورا داىكا (خووسار) ئى نەچار دىبىت كچا خۆ ل گەل كەسەكا دى ياكو كورى ئەوى ژى هەمان نەخۆشيا (خووسار) ئى هەيى بەرەق باژىرى (پران) بچن، گرىيا رۆمانى هەر ژ چوونا ئەوان بەرەق باژىرى (پران) هیدى هیدى ئەق گرىيه ژ دەستپىكى بەرەق ئالوزیوونىقە دچىت، بۆ نموونە دەمى كەسایهتیا (رەوشەن) ئى بۆ جارا ئىكى بەحسى چوونا خۆ بۆ باژىرى (پران) دكەت و دقەگىرىت^(۲): " پشتى مه ژفان دایه هەق كو ئىكسەر پشتى سەرى هەيى بچین، ئەم ل دووڤ ژفانى خوه ئىككەتین و زەلامى وى ئەم ب تاكسىي كەهاندىنە كەراجى و ئىكسەر شوفییرهكى ژوان ب كرمانجیهكا شكەستى كۆتى: دى وەرە ئەقە تو دىسا هاتى؟ پشتى هەقالا من كەیفخوش وەكى نىاسەكى ل كەل كرى.. ئىدى ئەم تاكسیا وى یا مودىلى نوو سوارىوین و مه دیت رىڤىنگەكى دى دپارىزا ژىي خوەدا، ل سىنگى سوارە.. ب راستى هەژ دەمى من خولكى وى پى خورس دىتى، من گومان ژى برن ئەقە حەرامزادە نە قالایه"^(۳).

سەبارەت رۆمانى كەسایهتیین جوراوجور ژ لایى رۆماننقىسىقە هاتینە سالۆخدان بۆ نموونە (خوناڤ) ئىك ژ كەسایهتیین سەرەكییه هەرۆهسا كەسایهتیا (خووستى) ، بابى خوناڤى و هەقزىنى رەوشەنى كو وەكى مرۆقەكى بى خەمه و بى هەلوىست د ناڤ تازىیدا ديار دكەت وەكو كەسەكى بیانیه^(۴). نەك وەكو خودانى تازىیه و خواستنا هەقزىنا (خووستى) هیچ كارتىكرن ل بارى ئەوى

یئ دەرۆونی نەکرێهه. به لکو ههست و سوز و رهفتارین (خواستی) و شیوازین ناخشتین ئهوی ئهوی بوویه جهی پرس و هیمنیا پرانیا کهسین ئاماده د ناڤ تازییدا. " زهلامی خولکی بهرپرسین ههڕیما ژیی وی ههڤده سالی د دهت، ل رۆژا روونشتنا میهشانان ژ ئهرزی کو لیکهکی بهردایه خه مالا بهاری، وهسا خوارنن حهفتیا ههڤزیناوی دخوارن و سوحبهتا جوړین خوارنان، ل کهل روونشتیان کهرم دکر، ههروهکی بهری حهفتیهکی کابانیا ئیکی ژ وان، دووری دی خوه سۆتی و پرانیا روونشتیان ب چاقین تزی پرس و حیبهتی! تهماشهفانین رهفتارین وی یین ژنو دیتین بوون وهندهک ب سهلیقهیا زمانی پستهپستی دکوهین ههڤدا دپهییین و ئاڤرین ریر تیومردکرن" (٥).

ئیک ژ روودانین هه ره گرنه یین ئهقی رۆمانی ئهوژی رویدانا خو سۆتنا (رهوشه) ییه ئهڤ رویدانه ژ نیشهکیڤه رویدایه، پشتی ڤه گهریانا ئهوی ژ باژیری (پران)، چونکی (رهوشه) کهسایهتیهکا رهوشه نیر و تیگههشتی بوو کهسی ژ خیزانا ئهوی باومرنه دکر ئهقی کریاری ژ کهسایهتیهکا خودانا ئهڤان ساخلهتان نه دکر، تایبهتی ته گهر کهسهکا دیندار و خودان باوهری بیت چ جارن ب ئهڤان جوړه کریاران رانا بیت و چهوانیا پهیدا بوونا ئهقی روویدانی ژلای کهسایهتیا (خوناڤ) یڤه هاتییه بهحسکرن و ساڵوخدان: "قی جاری ئهز ل دووڤ چووم و من دیت دو نڤیژ کرن و بو غه نما وی و قورئان خواند .. پاشی دهستیت خوه سهر ئهڤراز کرن و ئهز هاتمه دژۆرڤه من کوت: پاش دی ئامانا شوم، من هند دیت، وهکی سیتافکی، ههروهکی دی چیته هه جی، وهسا یا پیچای بوو و دمرکهفت، که لهک پیڤه نه چوو، بابی من هیشتا خوارن دخوار، دهمی بیهنا سوتنی ل دفنن مه دای، لی مه هزرا مرنا خوه کر و مه هزرا هندی نه کر، دایکا پینجی سالی، بسلمان، تیگههشتی و نڤیسهر پهرتوکین ماله ژنی دهتی، دی وهسا ب ساناهی وی کت یا کری" (٦).

ئهڤ جوړه رویدانه وهکی توندوتیژییهکی ل دهڤ خوهندهڤانی دروست دکهن کو کارتیکرنی ل دهرۆونی ئهوی دکهن. کو ئهوژی خو سوتنا ب دهستین خو.

ئەگەر ئەم سەحكەینە دەمی رۆمانی رۆلەکی گرنگ و بەرچاڤ هەیه بو
 دروستكرنا دیتن و رویدانا. د ڤیڕیدا جوداهی د ناڤهرا دەمی رۆمانی و دەمی
 ڤهگیرانیدا هەیه. واتە ئەو دەمی رویدان تیدا رویددەن یی جودایە د ناڤدا ژ دەمی
 بوری بەرهڤ نوکە و بەرهڤ ئایندهی دچیت. بەلی دەمی ڤهگیرانی لشین یا تیدا هەی،
 واتە پێش و پاشیخستن یا د ناڤدا هەی. چونکی (فلاش باك) و پێشبینی، راوستان،
 كورتكرن یان ژبیرن، دیمەن، هەمی یین د ناڤدا هەین چونکی گەلەك رویدان یین
 بەری هاتینە بەحسكرن ب ریکا فلاشباكی بووینە. وهك ئەو پرسیارا ماموستایی
 دهولا خواندنیشە ئاراستهكری بوویە ئەگەری پاششەگەراندنا هزرا خوناقی بو
 رویدانین دەمی بوری دا هاتییه رویدان. وهکی ماموستایی گوتی: "میكرنا ئابوری
 كوردستانی د ناڤهرا تیوری و پراكتیزهكرنی دا، تو چاوا دبینی؟"^(۷).

سەبارەت توخمی جەمی د ناڤ رۆمانا ئالی دی یی پریدا یا بوویە خالا
 خرڤه‌بوونا هەمی توخمین ڤهگیرانی د ناڤ رۆمانیدا. بو نموونە دەمی نه‌قیب
 (دیار) سالوخدانا ئەوی جەمی بو بابی (كشان) ی حاکم (پایزی) دكەت. ئەوی
 تیروروستان (رهوشەن) و كچا ئەوی (خوسار) لی ئەشكەنجەداین و زیندانكرین. دەمی
 دبیزیت: " ب هەڤكاریا هەڤهیمانی مە یین باژیری پەران، گۆرهی پیزانینین
 شوڤیری داینە مە، ئەم ل دووڤچووین، ب تنی مە هەرفتی خانی جارا ئیگی برینە
 ویری، ب سەر ئیكدا هینای .. پستی مە پیزانین داینە هەڤهیمانان كو قاتەکی دی
 دن ئافاهیڤه هەیه، شەفەل و ئامیرین دی یین میکانیکی هینان و كولان و ب کریار
 دەرکەت قاتەکی دی، دو جارا هندی قاتی هەرافتی دبن ویریڤهیه و جەمین
 زیندانكرن و تەعزیدانا جەهنەمی لی هەنە"^(۸). هەر وەسا دەمان دەمدا جەهەکی دی
 یی پیروز سالوخدایە ل ژیر ناڤی (خودانی نەهنگییه) مەبەست پی مەزاری
 (پێخەمبەر یونس) ی یه (سلاڤین خودی ل سەربن) ل دویش گوتنا خەلکی ئەوی
 باژیری هەر کەسەکی سەرەدانا ویری بکەت. ئەو دوایا خودانی نەهنگ دزکی
 ئەویدا ژ خودی کری ئەو کەس ژی دی ب هەمان شیوه دگەهیتە مرادا خو ئەڤ

چەندە دیاردبیت دەمی کەسایەتیا (رەوشەن)ی سەرەدانا ئەوان جەهان کەری و ساڵوخدانا ئەوان ب ریکا قەگیڕانی دیارکەری، ب ئەفی شیوەی بو مە قەدگیڕیت: "پشتی دەمەکی مە فراقینا خو ل خوارنگەها ب زمانێ مە یێ خوش و شیرین دئاخشن خوار .. پاش ئەم چووینە مزگەفتی و سەر مەزارەکی دمزگەفتی دا کۆتن ئەفە مەزاری (خودانی نەهنگییه) و گەلەکی پیروۆزە، هەچیێ بجیتە سەر و خێرەکی بدەت و دوایا وی دزکی نەهنکی دا ژ خودی کەری، سەدا سەد، دی ب مرادا خوہ راکەهت"^(۹).

۳ – ۳: جیہانبینییا تەحسین نافشکی وەک رۆماننخیس نە وەک قەگیڕی رویدانین رۆمانی:

دیتنا کەسانین د ناڤ رۆمانیدا پتر دیتنا رەنگشەدانا واقعییە و هەروەسا دوو لایەنین ئەرینی و نەرینی پتر قەدگرن. (واتە لقین و هەفرکی ل سەر ب دەستشەهینانا پتر دەستکەفتیان بەردەوامە و مەرح نینە کیزان ئالی سەرکەفتنی بەدەستشەبینیت)^(۱۰). د فیڕیدا ل دویف دیتنا تەحسین نافشکی قەهرەمانین ئەوی خودان دیتنەک ئافاکەرە و چاکسازە سەرەرایا داخازکرنا ئەوان ب گۆتارا خوہ یا رەوشەنبیری کو ئەو قەهرەمان قورتال کەرن دەهوارا خەلکی دچن و ئارمانجا ئەوان ئەوہ ب مافین ئەوان ئەوین هاتینە خارن بو بزقرینەقە لی وەک شلوڤەکرنەکا سادە بو قەهرەمانین ئەوی نەشین چ تشتی ب دەست خو قە بینن و ل دوماهیکی ژی ئەو خو رادەستی قەدەری دکەن و ژ واقعی درەفن ئەق چەندە ل ناڤ گەلەک ژ رۆمانین ئەوی دیاردبن ب تاییبەت هەردوو رۆمانین ئەوی (بەهەشتا ئاگری) و (ئالی دی یی پری) (کو پەنایی بو رەقینی دبەن بو دەرڤەیی وەلاتی مینا ب دەهان هزاران خەلکی هەریمی و روژەهەلاتا ناڤین ژ واقعی شەری و ئالوژی و قەیرانین جوڤاوجۆر خوہ سەپاندی د رەفن. دا کو هەناسەیهەکا ئازادی ل ویژی بەهلکیشن و بندەستییا خو قەرەبوو بەکن)^(۱۱).

رۆمانا ئەوی ب گشتی بیاقی پتر ژ خواندنهك رهخهیی و هیرمونتییکی ب خوڤه دگریت. د شیاندایه پتر ژ شلۆڤه کرنی بو روخسار و ناڤه روکین جیهانی تیکستی ئەوان بهینه کرن. (ههروهسا بیاقی ههلهوشاندن و سه ر ژنو ئاڤا کرنی تیدا ههیه ژبه ر کو پتر ژ خالهكا نیشاندهر (واتایی) تیدا ههیه کلیلا بدهته دهست خوهندهفانی ئەگه ر بقیته داهینانهکی بکته)^(۱۲). چونکی هزرین تیکستین ئەوی بههرا پتر یین رهخهیی و چاکسازینه لی د شیاندایه ب گیانهکی دی بهینه ئاڤا کرن و نویژه نکرن. پشتی ههلهوشاندنی کو نیژیکی هه مان بنه مایین جیهان بینیی بن.

ئه گه ر ئەم سه حکهینه ئەو گشتگیریا هه ی د ده می ڤه گیرانا رۆمانیدا دیاردبیت لی ب ته کنیکی جودا جودا دهینه نیاسین. دی بینین ئەڤ گشتگیریه د ئەوان رویداناندا دیاردبن ئەوین نشیسه ری ب ریكا فلاش باکی بکارهینان و وینه کرین یان ب ریكا قههره مانه کی سه ره کی ل قه له مدایه. بو نمونه د ناڤ رۆمانا (ئالی دی یی پری) دا پتر ژ دیمه نه کی ل جه م قههره مانین رۆمانی (خوناڤ، کشان، جهمشید، خواستی، پیروتی) ب خواندنهكا روون خواندهفان دشیت ئەفان تهوهران ب جوانی ببینیت و تشتهك نوو ژئی وهرگرت و ئاڤا کرنهك نوو بدهتی.

رۆماننشیسی ب شیوهیهکی هونه ری راچاندنا بویه رین رۆمانی کرییه بویه رین رۆمانی ب ریکه كا ته کنیکی هاتینه نشیسن کو شیوازه کی ورژاندنی بو خوهندهفان دروست دکهت کو خوهشیی ژئی وهرگیری. ئەڤه پتر ب ریكا فلاشباکی د مۆنولوگا ل گه ل خۆدا دیاردبیت. دی بینین رۆماننشیسی ب ده مه کی دوویر زقرییه و ل گه ل ده می هه قچه رخ بویه ران ب هه قرا گرید دهت. ههروه کی دیروک خو دووباره دکهت، کو ئەڤ چهنده ل دهڤ قههره مانین ئەڤی رۆمانی دیاردبن ل دهڤ (کشان و خوناڤ و جهمشیدی و قه لغانی و خواستی) بهرچاڤ دبن کو د ڤیرییدا بزاف کرییه پیکته گریدانا بوویه ران وهك ئورگانی جفاکهك پشت گوهری ژلایی دهسته لاتیهڤه ب هویری وینه دکهت و مونتاژ دکهت کو هوشیاریهك بو جفاکی پهیدا ببیت پرسا مافین خویین ژ دهستدای بکهن. بو نمونه ده می

(كشان) ب هیز بریاری د دهت ل سهر رهفتارا (ریبین)ی بهرامبهر خوناقی و لویری دا رهفتارا كشانى دیاردبیت ههروهكى د رۆمانیدا هاتیى: "

- دیسان ته خیر بوو، تو وهسا ل دووڤ سهری خوه دهرکهتی؟!
- دهستی وی ما ب قورمی داریشه و ب کهورییه کا کزکریوکی بهرسفا وی دا:
- كشان سهری من ئیدی دی پهقت، ئیدی نهشیته باری قان ئاخشتا و کوتگوتکان هه لگرت!

ته ئاکهه ژ کهنیا وی چشلی هه بوو؟

- كشان ب چافهکی ئهفینی تزی کری لی نیری و بهرسفا وی ب هیمنی دا:
- خوشتشی من، تو دزانی، هه می خویندکار کهنیا ریبینی ب نورمال دزانی ؛ ههتا توستادین مه ژى ب ئیشهکا نهفسی تیدکههن .. " (۱۳)

(كشان) خوشتشی (خوناق)ییه ل بن فشارا دایک و بابان ناگههنه ئیک لهورا كشان دچیته دهرقهی وهلاتی دیسان بابی خوناقی ل دهرقهی وهلاتی دهیته تیروورکرن و دایکا ئهوی خو سوتی و خوشکا ئهوی بهرزهبووی د دهستین تیروورستاندا خوناق نه شیته خو ل بهر کوتگوتکین خه لکی راگریت.

رۆمانا (ئالی دی یی پری) مهیدانا بهرفرههیا جفاکی، هزری، دهروونی و سوزی و ئابوورییه، ئهڤ چهنده پتر د رهفتارین قههرهمانین سهرهکی و لاههکیدا دیار دبن. ههروهسا د مونولۆگیدا پهیدا دبن. کو ئهڤ هزره ل دهڤ قههرهمانین دی دیاربن تاییهت خوناقی و كشانى لی ل سهر پرانیا بادهکان ههروهسا (خاستی) بابی خوناقی و (جهمشید قه لغان) وهک بهره لاییهک مهزنده (سروشتی) مینۆمینتی هه له بهجیا شههید سوتی. ئازارین ئهوان دشهره نیخهک هه قذرزی (بهردهوام) دانه. بو نمونه ئهڤ هه قذرزییه دیاردبیت دهمی خوناق ل کهل بابی خو دکه قیته گهنگهشی:

" ... ئیدی تهزینکین مهندهوشیی ب سهر لاشی خوناقی داهاتن و دهستی

لهرزکی کرتی ل سینگی خوه دا و لی زفراند:

- باب بهختی خودی: توج دبیزی .. ته هه تکا مه .. بر؟!

بابی کەنیی دەق لی خوراکی خوە ژ دەستان قەکیشا و ل پشت میزەیا خوە
رونشت و ژیهەل ل بەژنا کچا دشداهشیی شینتاری دبەر نیری و جارەکا دی
بتلە دا سەر شاخین خوە و دەنگی وی گرانتر لی هات .. «(۱۴)».

بارودۆخی جقاکی د ناڤ رۆمانا (تالی دی یی پری) دا پتر ب ریکا دەمی بوری
و فلاشباکی و مونولۆگا ل گەل خۆدا دەیتە گوھۆرین. لی ئەق گوھۆرینە وەسا
بیت خواندەقان هزربکەت وەک پیقەلەرزان و قولکانان ل جقاکی د دەن و مینا
جقاکین هوشیاری و پیگەهشتی دەینە گوھۆرین، ژبەرکو جقاکی مە هیشتا
جقاکەک نە هۆشیارە و د قوناغا چاندنی دایە. ئەق گوھۆرینە ژێ گەلەک هیدی
ب ریشه دچن و د گەوهەری نین. ژ بلی ئەق هزرا کو باومیری ل دەق کەسان د ناڤ
رۆمانیدا یا هەمی. کەسایەتیا (خواست) ی هەر سەر ئەوی هزری دچیت کو دیتنا
جقاکی ئەوروپی و جقاکی کوردی وەکی ئیکە و باومیریا خوب گەلەک تشتان
دەینیت. دەمی بەحسی خۆ دکەت و ئەگەری نەمانا خۆ ل ئەوروپا و پەشیمانی
گەلەک ل سەر ئەوی دیاردبیت دەمی ئەو ب خۆ دبیتە قەگیر و دبیزیت: " من
هینگی زانی یا من ژ بنی چوو ؛ دەمی من پاسپورت دراندی و خوە دایە دەست
پوليسان و ب دەستی خوە دق کەمی یی دا خوە زیندان کری، مسۆگەر هندی
من خوە نەدابایە دەست ئەو دا هەر وی کن یا من دشیا. نزا خودی چ تە .... بوونە
چافین من، ئەز خوە بکەمە ئیخسیری کوتنن وی و فی پینکافی ب هافیزم؟ باشە
من نەکوته خو چ ل ...دی و نەکەسەکی ژ پینجی سالیی دمرباز بوویم؟ ئەزی
دبینم هەتا هەقەکی ئینسانا دەنە گەزیەک، هزرتەحیفان پی دکەن" (۱۵). د ئەقی
پارچیدا کەسایەتیا (خواست) ی دیمەنی دراندنا پاسپورتا خۆ بو مە قەدگیریت و د
بیتە ئەگەری زیندانکرنا (خواست) ی ل ئەوروپا و ئەو ب خۆ د دەتە دیارکرن ژ
ئەگەری باومیری پیکرنا ئەوی بو ئاخشتنا هەقالی خۆ (جەمشید قەلغان) ی ئەق
چەندە هاتییە سەری ئەوی و خیانهتا (جەمشیدی) ی دیاردکەت، چونکی دەمی
(خواست) پاسپورتا خۆ دراندی (جەمشید) ی خۆ ژێ دویر ئیخست و پەیهوئندی و
هاریکاریین خۆ ل گەر برینە و ب تنی هیلائیە. ژبەر ئەقی چەندی دکەفیتە د

مونۆلۆگا دژواردا ل گهل خو و ههفرکیهکی دکهت و دیاردکهت کو کهسایهتیا ئەوی گهلهکا سادهیه و ههر زوی باومری ب ئاخشتنا ههقالی خو هینایه و ب دهستین خو چوویه دزیندانهکیشه وچ جارا نهشیته خوژی رزگاریکهت.

ئهگەر سهحکهینه رۆمانا (ئالی دی یی پری) دیاردبیت کو رۆماننقیسی هزرا دکتاتوری نه سهپاندیه ل سهر کارهکتهرین خو کو وهکی ئەوی بن. کو ئەقهژی ههردهمی وهلی هات ئیکسهر تیکست پهیاما خو یا داهینانی و مروقی دی ژ دهستدهت. بو نمونه (بابی کشان) ی سههرای کو دادومری بهری یی باژییری و ئەندام پههرلهمانه لی گهلهک ب هیمنانه ل کیشهیان ل گهل کوری خوه (کشان) و دمزگرا وی (خوناڤ) ی دنیریت. بو نمونه: "دهنگی لیدانا دمروکی ئاخشتنا وان ههزکاند بابی کفانی، وهک ئەندام پههرلهمان و ناسیار ب "حاکم پایز" کهتیه پیشیا کوری و دمزگری و ب گرنزینهکا تژی دلۆقانیشه سلاق کر. پشتی نهقیب ئیکبهژنی خوه رابووی و ژ پشت میزیمی دمركهتی و ب گهرمی خوه ل دهستی دای و سلاقا وان فهکیرای" (۱۶).

ههلبهت ههر تیکستهکا ئەدهبی تایبته رۆمانی ههفرکی تیدا ههیه و ئەڤ ههفرکیه ژ ی ل سهر جودایا بیروباومران و پالدمری غهریزانه دکهسوکیا مروقیدا و ههر ئیک ژدهڤ خو خودان مافه. واته ههفرکی د ناقبهرا خیر و شهراندا بهردهوامه. ئەڤجا ئەڤ ههفرکیه ژبو بدهستههینانا ئارمانجانه هندهک جاران ل ژیر مزارین هزر و ئاشوپین کارهکتهران ب خهونان چارهدکهن.

رۆمانا (ئالی دی یی پری)، خوهندهقانی هوشیار دکهت د ناڤ راچاندنا تهقنی رۆمانیدا بگهریت و دی بینیت رهههندهکی جفاکی یی ههی، ههروهکی رۆماننقیس دبیریت: "ژبهرکو قههرمانین من ههمی راسته من ئافراندینه لی رۆحا جفاکی ئەوی ههر تیدا دیاره، ژبهرکو ئەڤ قههرمانه ژ وهلاتهکی دی من نهئینایه ههر ژ قهریژا فی جفاکینه کو هیشتا دقوناغا چاندنیدایه سههرایی گههشتنا شورهشا تهکنولۆژی. ئەز باومردکهم نوکه جفاکی مه ژ ی نها ل قوناغا پوست

مودنیریزمیڊایه. دا قههره‌مانین مهژی ژ جشاکهک دیجیته‌لی بن و قههره‌مانین ژ
 ئاشویا زانستی بن، مینا قههره‌مانی ملی (ئاڤاتار) یی دهره‌ینه‌ری جیهانی (جیمس
 کامیرونی) ل سهر ستیره‌کا دی دا بن قاره‌مانین مه و ره‌نده‌کین جشاک‌ی مه
 تیدا خویا دبن. به‌لی هیشتا ئەمی ژنی بیی به‌لگه و گرۆڤه ب دیتنه‌ک ئەشائیری
 کو ئەوان دکوژین و بن ئاخ دکین و ناهیلین ل ناڤ گورستانیدا به‌یت فه‌شارتن و
 دکه‌ینه د کهنده‌کیین کویردا و روژا دی گیانه‌وهر ده‌ینه دهر و دخون! ئەری بهر
 ئاقله د جشاکه‌ک هۆسادا ره‌ندیین جشاکه‌ک مودریین و هوشیار د ئاڤاهیین
 رۆمانین کوردستانی دا دیار ببن!^(۱۷) . ههر وه‌کی دیار درۆمانیدا ده‌می (ره‌وشه‌ن) و
 (خوسار) ژلای هنده‌ک که‌سانشه ده‌یته ره‌فاندن، کو دیتنا جشاک‌ی دیاردکه‌ت و
 ئەو زولما ل ئەوان ئافرەتا کری "من زانی پشتی ئەم ل چه‌ند به‌را چاڤین من بوو
 فلمه‌کی من ئاشوپ نه‌کری! ... به‌ری ئەم پیکولا روونشتنی و که‌فکرت ؛ هه‌چی
 قی جاری پیکولا روونشتنی بکت، کورسکین وی تین باش باش دی بنه ئەو جهی
 ده‌ستنیشانکری! ... به‌ری هینگی هوشداری دامه، ههر قیژیه‌کا هه‌بت، خودانا وی
 دی ل سهر شوشان روونت، پشتی ده‌ڤین مه ئازاد کرین ... لی خوسارا من، ب
 درووستی زمانی وان نه‌که‌هشتی قیژیه‌ک به‌ردا و من هندیت ژوی که‌لی پاش و
 پاشی هاقیته سهر وان بتلین دسه‌بی ره .. وه‌ی خوسارا جانه مه‌رک، بلا ئیدی ئەز بو
 ته نه‌مینم! من دیت میلاکا دایکا خوه که‌له‌ک بزاق کرن رابت، لی هه‌روان ... ژوی
 که‌لی هه‌ر ل وان بتلان ددا، هه‌تا من دیتی ستویی وی که‌تییه سهر ملی و ده‌ستین
 وی یید شور بوین، من هند دیت ب وی ده‌ستو داریشه ئەز چنگلکیش کرم و ئەزا
 جه‌رگسوتی ل خوسارا خوه زفریم ... دیتنا من و خوسارا من یا دژی بیست و دوو
 به‌اری دا، هه‌ما بوو ئەو دیتنا ژمنشه خه‌ون و ئیدی نیاندرتالین هزارییا سیی ئەز
 ره‌فاندم"^(۱۸) .

د قیریڊا دیاردبیت پشتی گرتن و ئەشکه‌نجه‌دانا ههر دووکان و ژیک دویر
 ئیخستنا ئەوان و نه‌دیاریبوونا چاره‌نقیسی (خوساری) گری به‌ره‌ڤ گوپیتکا
 دوماهیکا ئالۆزبوونیدا دچیت. پشتی (ره‌وشه‌ن) برییه ده‌ڤ مه‌زنی ئەوان تیرورستان و

پشتی ئەووی و چەند کەسە کەین دی دەستدریژی کریه سەر و بیروزییەن وی هەمی
شکاندین ئەوان کەسان (رەوشەن) هاڤیتە د ناڤ گلیشیدا.

ئەگەر ئەم سەحکەینە بۆنیادی رویدانین رۆمانا ئالی دی یی پری دی بینین
رویدانین ئەووی پیکشە گریداینە. دبیت ئەو پتر کاری خوەندەقانی بیت خۆ د
جیهانا ئەقان رویداناندا ببینیت. لی ھندەک جارن ل دویش تەکنیکا پیدقی رویدان
ھاتبیتە سەر ئیک و بنتیکرن. مینا ھندەک رویدانین ئەقی رۆمانی کو ژ
خۆکوشتنا دایکا خوناڤی دەستیڤکدکەت.

ھەرھەسا د ئەقی رۆمانیدا جیھانبینییا رۆماننڤیسی دیاردبیت کو
خوەندەقانی ھوشیار د شیت د ناڤ راچاندنا تەقنی رۆمانیدا پتر ژ رەھەندەکی
جھاکی ببینیت. ژبەرکو قەھرەمانین ئەوی ھەمی راستیی ھاتینە ئازراندن پشتی
کو پتر ژ کەسۆکیەکا جھاکی ھینایە و ل دویش ھۆنەری رۆمانی تیکەل کرینە
و ژھەمیان کەسۆکیەکا دی ئافراندی. لی روحا جھاکی ئەوی ھەر تیدا دیارە،
ژبەرکو ئەڤ قارەمانە ژ وەلاتەکی دی نە ھینایە ھەر ژ ڤەریژا ئەقی جھاکیە کو
ھیشتا ھندەک د قوناغا چاندنی دایە. لەوما بەھرا پتر ژ رۆمانین ئەوی ژ ریالیتی
کوردستانی نە و ب لاش و گیانڤە نوونەرایەتیا ژیانا خەلکی ئەوی دکەن. لی
رامان ئەو نینە جیھانا مژارین ئەقان رۆمانان د جوراوجورین و ب تنی ب واقعی
کوردستانیڤە گریداینە. د پرانیا مژارین رۆمانیدا دەینە ئازراندن ھەمان مژارن ل
گەلەک جھاکی دیی جیھانی د قەومن تاییەت وەلاتین جیھانا سیی و
رۆژھەلاتا ناڤین، ژبەرکو خودیکا بەرچاڤکرنا ئیش و ژانین تاکەکەس و
جھاکیە. کو ئەڤ چەندەژی د ئەقی رۆمانی دا دیار دبیت و ئەڤ حالەتە ھەیە وەک
دایکا (خوناڤی) دەیت تیرورکرن و خوشکا ئەوی ل گەلدا بەرزە دبیت بابی ئەوی
دەیت تیرورکرن و خوشکا ئەوی ل گەل دا بەرزە دبیت. دەزگری وی ب تنی د
ھیلیتە د ناڤ قەدەرا ئەویدا ئەڤ دەردەسەرییە دناڤ گەلەک جھاکان ھەنە کو بشین
کیشەیین نافخوویی ب جیھانیڤە گریدەن. ئەگەر خودان ھەبن وبھیت وەرگیران
بۆ رۆمانین ساخین جیھانی و رەخنەک ئەکادیمی ل سەر بەیت کرن یان بن
فلمین سینەمایی و دراما کو من باوهری یا ھەمی دی ژ لۆگالیتی بەرەڤ جیھانیڤە
چن.

ئەگەر ئەم سەحكەينە ئاراستەيا ئەقى رۆمانى دى بىنن نيشاندانا
 كىموكاسى و شاشيىن جفاكى و دەستەلاتىيە كو ئەقەژى ب شىوہيەكى
 راستەوخۆ و سەرڤە سەر ڤە دەربىرین ژى نەهاتىيە كرن بەلكو دبیت پتر ب
 شىوہيەكى نەراستەوخۆ دەربىرین ژى كرىيە. ژبەر ئەقى چەندى پەيوەنديا
 رۆماننقىسى ل گەل كەسايەتيىن قەهرەمانىن رۆمانى پەيوەنديەكا روحيە
 رۆماننقىس مينا لاش و روحى ل گەل دژیت و نەشيتن ژى جودابیت. رۆماننقىسى ل
 دەمى نەريتەكى رەخنەيى و چاكسازيان هەبیت. رۆماننقىس ژى وەكو ئەو بخۆ ل
 گەل گرۆپى چەوساندى و تەپەسەر كرىيە. كو ئەو ب خو ژ ئەوى گرۆپىيە و
 قوربانى د واقعيدا سەرا ئەقى پەياما رۆمانى داينە. هەلبەت ئەگەر رۆماننقىس ل
 دويڤ رەھ و ريشالين جفاكى نەچیت. دبیت نەشيت ئەوى رۆمانى ب دەستقەبىنيت
 و خوەندەڤان دشيت ل دەمى خواندنا رۆمانيدا كەسوكيا رۆماننقىسى دەستنیشان
 بكت كانى تاگىريا گرۆپەكى تايبەت كرىيە يان ب شىوہيەكى بابەتيانە
 سەرەدەرى ل گەل رویدانىن رۆمانى و ئافراندا كەسايەتيا كرىيە.

۳ - ۴: بنه‌مایین بونیادگه‌رییا پیکه‌ته‌یی د ناڤ رۆمانا ئالی دی

یی پریدا:

گولدمانی د ناڤ په‌رتوکا (به‌ره‌ڤ سۆسیۆلۆژیا رۆمانی) گریمانه‌ک ل دۆر جوهره‌کی ئەدهبی پیشکیشکرییه ئەوژی رۆمانه و ئەڤ گریمانه ل سهر ئه‌وی چهندی رادبیت کو په‌یوه‌ندی گری د ده‌ت د ناڤه‌را فورمی رۆمانی و قوناغین و مرارا ئادۆلۆژییه‌تا^(۱۹). د ڤیری‌دا تیگه‌هشتنا گولدمانی بۆ فورمی ئەو بونیادی په‌یوه‌ندیایه د ناڤه‌را که‌سایه‌تیین رۆمانی و جیهانا خودی له‌وما دیاردبیت کو گولدمانی فورمی سهره‌کی یی سۆسیۆلۆژیا رۆمانی دانا ئەوژی دانانا په‌یوه‌ندیییه د ناڤه‌را رۆمانی وه‌ک فورم (ژانر) و بونیادی ژینگه‌هی جڤاکی.

ژبه‌ر ئەڤی چهندی دی بزاقی که‌ین ڤه‌کۆلینا رۆمانا کوردی بکه‌ین و ب تایبه‌تی رۆمانا ده‌ڤه‌را به‌هدینان و دی ئیک نموونه وهرگرین ژ ئیک ژ رۆماننڤسین ده‌ڤه‌ری دی چهنه‌د پینگاقین بونیادگه‌رییا پیکه‌ته‌یی ل سهر پراکتیک که‌ین و خواندنا ئەڤی تیوری د ناڤ جڤاکیدا دی هیته‌ کرن، چونکی هزر و داهینان پارچه‌کن ژ ژیا نا جڤاکی، چونکی تیگستی ئەدهبی ئه‌رکه‌کی جڤاکی یی هه‌ی کو ئەڤه‌ژی به‌رسڤه‌ بۆ ئەوی چهندی کو تاکه‌که‌س دگه‌هیته‌ چینه‌کا جڤاکی کو یا دیارکری یه‌ ژلای میژووی ڤه‌ بزاقی دکه‌ت بۆ گوهورینا هنده‌ک ئارستا د ناڤ جڤاکیدا ل دویڤ خاست و هیڤیین وی جڤاکی بن. له‌وما ڤه‌کۆلینا بونیادگه‌رییا پیکه‌ته‌یی دهریازدبیت ژ ڤه‌کۆلینا سۆسیۆلۆژی بۆ ناڤه‌روکی، چونکی ل دویڤ ئەوان پیدڤیین خواندنا تیگستی ژ تیگستی دهردکه‌ڤیت تاکو ببیته‌ بزاقه‌ک بۆ ڤه‌دیتنا ئەوان یاسایان کو بریاری ل سهر بونیادی وی تیگستی دهن چ بریارا سهرڤه‌ سهرڤه‌ یان یا کویر بیت و پشتی هینگی گریدانا ئەوی ب بونیادی جڤاکی و ره‌وشه‌نبیری و گریدانا ئەوی ب بونیادی واتاییڤه‌.

د ڤیری‌دا رۆمانا ئالی دی یی پری دهربرینه‌ ژ هیڤیین تاکه‌که‌سان ل ژیر په‌ردا چینه‌کا جڤاکی یا دیارکری، چونکی ئەو دهربرینی ئەوی هه‌می ب ریکا

تاكه كهسان بێن هاتینه گوتن و دیاركرن. لێ دهبرینی ژ هیقیین چینهكی دكهن د ناڤ جفاكیدا و كارێ مه د قیرییدا دی قهدیتنا ئەقی دیتنی ئەوا قهشارتی بیت. بۆ نموونه ئەگەر سهحكهینه ئەوان هیقییا كو سهبارهت پهیوهندیهكا تهلهفونییه د ناڤهرا (خوناڤ) و (كشان)ی دا و نهچوونا خوناڤی بۆ زانكویی:

- " بهلێ دلێ من، كهرم كه
- سپیدهباش، تو بۆچی ئەقرو نههاتی؟!
- سپیده باشتر، من ل بهر بوو، نها نوكه پهیوهندیی ب ته بكم
- خیره دلێ من، خوه تو نهیا نهساخی؟
- نه نه ئەز نه ساخ ژی بم، نوكه ئەز نهساخ بووم!
- ب كهنیقه پشتا خوه دا پهنجهری و پیقه چوو:
- ئاها ها، دیاره بابی ته ل جوئا سیاسی وهرگرتیه؟!"^(۲۰)

مه بهست د قیرییدا هیقی و خواستین ئەقی چینا جفاکی ئەوه كو كارتا پهنا بهرییا سیاسی وهرگرن ل دهرفه، چونکی نهقییت ل ئەوی جهی بیت و ئەگەر كارتا سیاسی وهرگرت دی رهنگشه دانا ئەوی ل سهر هه می ئەندامین خیزانی هه بیت ب ئەرینی.

ژ بهر ئەقی چهندی رۆمانا ئالی دی یی پری تیكسته كا زمانیه ل چارچوقی جفاکی یی دیاركری. ونهك جیهانه كا گرتیه، چونکی ئەق رۆمانه كارایه كا زۆر یا سهربهخویییه و خودان واقعهكی جفاکییه و شلوقه كرنا مه دی ل سهر بونیادی كویری تیكستی یان جیهانبینی بیت.

۳ - ۴ - ۱: بونیادی واتاییی رۆمانا ئالی دی یی پری:

ئەگەر ئەم سهحكهینه بونیادی واتایی و دهلالی یی رۆمانا ئالی دی یی پری پیدقییه بهری هینگی هندهك پرسیارا بکهین ل سهر هندهك ئاستان:

- ئايا رۆمانا (ئالى دى يى پىرى) بونىادهكى واتايى يى هه فگرتى د دهته مه،
ئايا ئەف بونىاده دياركرنا ههمى كارين رۆمانقىسى دكهت يان
هندهكان؟

- ئايا ئەف بونىادى واتايى د ناه رۆمانى دا وهك بونىادهكى ئايدۆلۆزىيه، يان
چارچۆقى وى بهرفرههتره؟

- ئەگەر بونىادى ئايدۆلۆزى ههبيت ئايا خودان پهيوهنديين ئهركينه و يين
گرىداينه ب چينهكى يان پارچهك ژ چينهكى وكى يه؟

- ئەف چينه ئەوا د ناه رۆمانيدا يان پارچهك ژ ئەوى چينى ئايا خودان پيگههه
د ناه بونىادى گشتيدا د ناه جىاكى كورديدا ل ههريما كوردستانى؟

ئەگەر ئەم بيژين رۆمانا ئالى دى يى پىرى بونىادهكى پيگهه گرىداينه و
خودان واتايه ل سهر ههمى بونىادين واتايى كو ريگخستنا واتايهكا تهمام دكهت د
ناه رۆمانيدا يا روون بيت يان تيگههشتى بيت بو يى بهرامبهه.

رۆمانقىسى د ئەفى رۆمانيدا بو ئەنجامدانا قهگيرانا رويدانان ههر دوو
جورين قهگيرانى (بابهتى، خودى) ب ريژميهكا بهرفرهه بكارهينايينه و ههر ئيك
ژقان جوران سالوخهتين خو ههنه.

۳ - ۱ - ۱: قهگيرانا بابهتى:

د ئەفى جوريدا قهگيرهندهك جاران (ههمى تشتزان)ه و هندهك جاران يى
كىم تشت زانه ب ريكا جهناقى كهسى سىي نهديار (ئهو) ب قهگيرانا رويدانان
رادييت، ب ريكا چاقى قهگيرى^(۱). ئەم ل دويش رويدانان دچين و قهگير د ئەفى
جوريدا يى تازاده لهورا د ئەفى رۆمانيدا قهگيرانا بابهتى ب شيويهكى بهرفرهه د
هيته ديتن، بو نموونه: " دهنكى دمركهتنا كرىيا وى و دهنكى قهبوونا دمرۆكى
تيكهلبوون و هند ديت، بابى ب خهملاقاتى زيشى و بايمباغا رهنكو رهنك، ماقويليا
ريشهبرين دمزگههين كومپانيين خو هه دى سهرمايهدارى دايت ب ژور كهت و

روویین وی یی، دهناقا چریا پیشیی دتهیسینن، پلهك ل پستوویا خوه دا و تهبهی سلاق کر، خوناقی ب دهنکهکی مریتو لیڤهگیرا، بهری باب بجیته دژورقه، دهنکی وی یی خههکین نهزفراند، پاش لدوڤچو و د دهروکی دا راوهستیا و دهنکی وی بلندتر هات:

- ته نهکوته من، ته چ کر؟
- چاکیتی خوه ب دارکی ههلاویستنا جلاکانڤه کر و بهری وی کهته دیواری دی و بهرسقا دای:
- کچی ههریا ژ خومیه.
- پاش دهستی خوه ب دیمی وهستاندن ژی نههیت داهینا و پیڤه چوو: بابو یی ئهفرۆ چوو ئهو ژ کیستی بابی خوه چوو:
- ئانکو ئهو زوردارییا ل دایکا من و خوشکا من هاتیه کرن، ههمی ب سهر دفنا خائینانڤه چوو؟" (۲۲)

د قیرییدا فهگیر یی ههمی تشتزان و ب جیهناقی کهسی سییی نهدیار (ئهوی) دهست ب فهگیرانی کرییه کو پیزانینین تهمام ل سهر کهسایهتیا خوناقی ههبوون و بابی ئهوی و خههگینیا خوناقی ل بهرامبهر زوردارییا بابی ئهوی ل دایکا ئهوی کری و خههساری و بی ههلوستیا بابی خوناقی و نه دیشچوونا ئهوی بهرامبهر ئهو کارهساتا ب سهری ئهوان هاتی. چونکی مرنا دایکا خوناقی بو بابی خوناقی خهه نهبوویه.

۳ - ۴ - ۱ - ۲: فهگیرانا خۆدی:

فهگیر یی بهشداره د ناڤ رویداناندا فهگیران ب ریکا جیهناقی کهسی ئیکی ئاخشتنکهه (ئهز، ئهه) دهیته ئههجامدان ئهڤ جوری فهگیرانی رۆماننقیسی ب شیوهیهکی بهرچاڤ ب کارهینایه بو نموونه: " کمان، ئهز نزرانم دی چهوا کارهساتا خوه ژیرمن؟! هندی ئهه دهیمی خوه دیمهنین کارهساتا دایکا من ب چاقین خوه دیتی ب وی رهزالهتی چوویی ژیرا من ناچیت، دبت ئیکا نهزان بایه، من هند وههکوتهبایه، بهس دی وهره دایکهکا هوسا زانا و تیگههشتی و دژی کریارا

خوه سۆتني و ئهوب خو بيهته قارهمانا هزرهوييرين خوه يين پيشكهفتي ژ بير بكهت،
مانئ ئهه پهرتوكين وي خاندينه، كانئ چهوا بهركيريئ ژ رهگهزي ژني
دكهت ۱۹ (۲۳)

د قييريدا فهگير ب خو قارهمانئ رۆمانئ يه و ئهه بخو د ئاخصيت و ئهفي
بونيادي پيكدئينيت. ئههوي كهسايهتيا خوناقييه ئههجا ب ريكا جيھناقي كهسي
ئيكي (ئهز، من) فهگيرانا رويدانان كريبه. ب ئهفي چهندي فهگير ب شيوهزي
خودي و ب شيوهكي بهردهوام و سهرزاري خو سهرهاتيا كارهساتا سوتنا داياكا خو
مهبهست پي داياكا خوناقي سالوخ د دهت.

د قييريدا بونيادي ههفگرتي ئههه كو پهيوهنديهكا جهوههري يا دروست
كري د ناقبهرا داهينانا رۆمانئ و ژيانا جفاكيدا. د قييريدا ئهه بونيادي واتايي
پهيوهنديا رۆمانقيسي ب واقعي و جفاكيهه گريدهت.

د ههمان دهههه هندهك بونيادين پيكهاتهييي ههين د ناڤ ئهفي رۆمانيدا
وهك (خوناڤ)، (بابئ خوناڤ) و (داياكا خوناڤ) كو دوو بونيادين واتايي يين
گشتي ديار دبن ئههوي بونيادي (پهيوهنديين خيزاني) و بونيادي (ململاني چينا
دهستههلاتدار و چينا نورمال). ههه بو نمونه ههروهكي ئهفي نمونا بهري نوكه
مه شلوقهكري كو بياڤئ ئاخستنويه د ناقبهرا دوو كهساندا ئههوي خوناڤه و بابئ
خوناڤئ كو ئههه د بيته بياڤئ ئيكي يي گشتيي بونيادي تهمامئ رۆمانئ كول
چارچوڤئ هندهك سنورين دووبارهكري دياردبيت ههروهكو مه دياركري ئههوي
(پهيوهنديين خيزاني) نه، چونكي وهك خواندنا من بو ئههان بونيدا كو دبنه
ئهگهه بو پيكهاتنا بونيادي واتايي تهمام دياردبيت دئيك جهه كومدبن ئههوي
بياڤئ خيزانيه (ژن و زهلام) (داياكا خوناڤئ و بابئ خوناڤئ) و ئهه بونيادين سهههه
سهههه ئهوين بونيادي كوهر پييك دئينن زيدهباري ئهوي گوهورينا پيكهاتا
دهرووني يا ئهوان كهسايهتيا. داياكا خوناڤئ كو رهوشهنبيريا ئهوي نهشايه
(رهوشهه) ئي ژ كارهساتا خو سوتني دوير بيخيت.

د قیریدا خواستی (بابی خوناڤی) هندەك پالدمر هه‌بووینه كو بکه‌ڤیته
ململانی یه‌کی ل گه‌ل خیزانا خو هه‌رده‌م بزاق بو وی چه‌ندی دکر کو ئه‌وژی:

۱- شکاندنا ئەوان نهریتین خیزانی یین جیگیر.

۲- پاراستنا بارودوخی خیزانی یی د شیاندنا.

د قیریدا دیاردبیت، کو بابی خوناڤی هندەك کارین دیارگری د که‌ت و
هه‌ست ب بوشایه‌کا خیزانی د که‌ت پشتی خو‌سوتنا ره‌وشه‌نی. د قیریدا ده‌ست ب
خوبه‌ردان ب هندەك نهریتین جفاکی و به‌رسقا هندەك چه‌پاندنن خو یین
ده‌روونی د ده‌ت کو شکاندنا بارودوخی بونیادی خیزانی یی نوکه بکه‌ت. بو نموونه
ده‌می خوناڤ جلاک ژ جلاکشویی هینانه دهر و شونوارین سوتنا سه‌ر شویی دیتی نه‌شیا
کفه‌کفا دفنا خو کپ بکه‌ت و بالاکره ته‌ستا تژی جلاک و دهرکه‌ت: " به‌ری
هلباسکی ب ریکیین ل هنداق باخچه‌یین مالی بیت، ده‌نگی بالکیشی ته‌له‌ڤزیونی ل
ژورا رونشتنی د جودا راوه‌ستاند و کوهین وی فه‌جنی! ته‌ستا خوه ب هشیاری دانا و
پیدزکانی چوو کوهی وی ما دهرۆکیڤه و ئاوازین کریارا سیکی نیشانین
مه‌نده‌هوشیی ل ناف چافان خرڤه‌کرن! که‌له‌ک نه‌ما، کوخکا خوه هینا و ل
ده‌روکی دا و دیت بابی ل سه‌ری ژوروی ل سه‌ر نه‌نیشکی و کونترول یی ده‌سته‌کی
دا و قودیکا بیرئ یا ده‌سته‌ی دی دا و ب شیوه‌یه‌کی هه‌چکو هه‌یی ژیه‌ل لی ئی ری و
کوت:

- من هزر وه‌سا کر، به‌لکی ئەو کافر خوشکا ته‌ژی ل سه‌ر که‌ناله‌کی
نیشابدمن، ئەز هه‌ر لی دگه‌م!"^(۲۴)

هه‌روه‌سا ئەڤ بونیادی واتایی دیاردبیت ل هندەك جهین دیین رۆمانی کو
ئاماژی ب ئه‌وی چه‌ندی د دهن بو بونیادی پیکه‌اته‌یی کو بابی خوناڤی هندەك
کریارین نه‌ دروست دکه‌ت. ده‌می ده‌ست دریزیا (خواستی) ل به‌رامبه‌ر کچا ئه‌وی
(خوناڤی) دیاردکه‌ت. ئەڤ چه‌نده ژی ژ نه‌نجامی فه‌خوارنا مه‌ی و توشبوونی ب
دوخی نه‌هوشیاریی و هایش خو نه‌بوونی روید ده‌ت: " کچی ب چافین رۆندکان

ژمیاندين مهيزه كرى و سهري خوه ههژاند و هند ديت ب لاشهكى را ههژيائي، هه مبهه بلند بوو و هه مبيزكر و بهروبتگوهني و وى وهك عاشقهكى ژ دهمزگرا خوه دووركهتى تهوافكرن! پشتى زانى لثينين وى يين كوره ژ سينورين كچ و بابان دهركهتن، ئيدى پاشمه هافيت و جارهكا دى مينا زهلامهكى حچكو ههى رونشتى، كورسيك تزيكر و بتلين وى، مينا بتلين ياريا پولينكى ب سهر ئيكدا هاتن و خوناڤى خوه ل پاشيا ژورى دا! جارهكا دى ژوى كهلى راههژيائي رابوو و قورچا دبنى بتلى مايى فهخوار و هافيته سهر مهحضورى و كهته شوپا وى و كوت:

- كچا قهحبى، تو كهنگى وهلتهاتى خوه ل سهر سهري من شهريف بكهى^{٢٥}

د ئهڤى رويدانيدا بونىادى هوشداريى تيدا يى ههيبى كو بونىادهكى سهرفه سهرفهيه مرؤڤى مهيبى فهدخوت بيگومان دى مرؤڤ كهڤيته ددوخى نههايژ خو بوونيدا و نزانيت كا چ رهفتار دكهت و ل پرانيا جاران د بيته ئهگهري ئهوى چهندى كو رهفتار و كرياتين كريت و نهرهوا بكهت و سهريچيا ريز و سهروبههرو رهوشتين جفاكى دكهت. كو بابى خوناڤى ژ سنورى بابينيى دهريازبوويه د كههيهته ئهوى رادى كو دهست دريژيى ل گهل كچا خو بكهت كو ئهڤ بونىاده ل حالهتى كيماسيى دا بهرامبههه كارفهدانين جفاكى ئهڤهژى بزاقهكه بو شكاندنا بونىادى واتاييى جفاكى.

لهوما وهكههڤيا هزريا كهسايهتيان د ئهڤى رومانيدا گهلهك دياره و پرانيا كهسايهتيين ئهڤى رومانى يهك بوچوون دهرياره مژارى ههنه. دهنگين جودا ئهه تيدا نابينين و سهدهمى سهرهكى ژى ئهوه كو روماننڤيس گرؤپ و بونىادهكى دهست نيشانكرى كرييه ئارمانجا خو و بهردهوام ل دوور بازنى دزقرن. گهلهك جاران ئهڤه بابته دياردبيت. ئهوژى د ناقبههرا ئهواندا ب ريكا ديالوگان دياردبيت وهك (خوناڤا، بابى خوناڤى، كڤان، ... هتد).

ههروهکی دیالوگا د ناقبهرا کشان و بابی ئهویدا دهریارهی گهندهلیی دانوستاندنئ دکن بۆ نموونه:

" بهری کشان ژ بابی، را ساخلهتین کرۆقی دیتی دیارکت، دهنگی زهنگهک تهلهفونا وی پشکداری ل کهل دهنگین دخانیته کرو کچی بالاگری و سهحگری و کوت:

- باب، رهقهمهکی نهنیاسه.
- ب سهر ههژاندنشه
- جاری بینه
- دا بهر کوهی چهپی و بهرسما دایی:
- سهیدایی ئهنهفهسه؟
- بهئی کهرمکه، جهنابی ته؟
- بهئی ئهزبهنی
- من کوت: توکی تهلهفونی دکی؟
- ئهزبهنی ئهز خوارزایی و ههوه ومیسی یی خهلیلی ماری مه.
- سهرچاقان خال، کهرم که.
- خال من کوت: خولامکهکی ته مههیه، دی شینی دهولت سهری خوه، ل دهق خوه ل دائیری تهعین کی؟
- ههما پۆلیس بت، بهردهستک بت، مهوم ئهوه، راتبهکی ومرگرت.
- باومریکه خالی ومیسی خودان شهاده دوو مه دقیان، ههکه ههکه ههبا دا ومرگرین...^(۲۶)
- دقیریدا ئاستی گهندهلیی دیاردبیت ل سهر تهخین بچوک د ناڤ جشاکیدا ئهوژی ئهوه مهرج نینه کو باومرنامه ولاتی بریقه ببهن بهلکو یا گرنگ ئهوه هیز و پارهییه د شین وهلاتی ب ریقه ببهن.

لهوما د قیریدا بهرسقا ئەوان پرسیاران دی دەین کو د ناڤا رۆمانا ئالی دی
یئ پریدا بونیادهکی واتایی یئ ههڤگرتی و پیکشه گریدایی یئ ههیی و دوو
بونیادین ل سەر حالهتین جودا جودا د ناڤهرا دوو ئایدۆلۆژییهتین جودا و جهین
جودا پیکشه دهینه گریدان و نا چنه د ناڤیکدا کو ئالۆزییان دروست بکهن. د
قیریدا پیکشهگریدانا رۆمانی و بونیادی ئەوی یئ چیبووی.

۳ - ۴ - ۲: تیگههشتن و شلۆقهکرن:

پشتی د ئەفی رۆمانیدا بونیادی واتایی هاتییه دیارکرن وهک ئیک ژ
بنهمایین بونیادی ئیستاتیکیی رۆمانا ئالی دی یئ پری ب شیوهیهکی ریزهیی بو
ئاڤاکرنا بونیادین جفاکی و فورمین ئەوی د ناڤا ئەفی رۆمانیدا کو دمربرین ژ
جیهانا واقعی رهوشهنبیری و هزری دکهن. دی شلۆقهکرن رۆمانی هیتن و دی بهرهڤ
ئاراستهیی بونیادی کاری نافخویی چیت کو د بیژنی تیگههشتن پشتی هینگی دی
چیته قوناغا دووی ئەوژی شلۆقهکرنه دقیریدا دی پهیوهندی هیته گریدان د
ناڤهرا بونیادی واتایی د ناڤهرا ئەوی و بونیادین هزری بین ململانیدا و دناڤ
کهتواری روشهنبیریا جفاکیدا.

تیگههشتن و شلۆقهکرن د ناڤا رۆمانیدا ب ئیک دهما دست پیدکتهت و
پیکشهگریدانا ئەوان بویهران د ناڤا رۆمانیدا بین بووینه ئەگههک بو دیتنهکا
گشتی و تهمام، چونکی رۆمانا ئالی دی یئ پری ب دهستیکرنا رویدانا گهلهک
رویدانا ژ ئەوان تیرورکرنا دهیکا خوناڤی و خوشکا ئەوی و هییدی هییدی رۆماننڤیس
بهندکی بوویهران د کیشیت و ل سەر ئاڤا دکتهت. ئەوژی دیارکرن بکوژان، کو
ئەڤ چهند تیگههشتنی، شلۆقهکرنی بو مه دیاردکتهت سهبارتهت ئەفی رۆمانی وهک
رۆماننڤیس چهوا شلۆقهکرن رهفاندن و تیرورکرنا دایکا خوناڤی و خوشکا خوناڤی
دکتهت:

" ب نائفه چوونا ریکا ئاخى، د نائف دارویاری را، پتر لیدانین دلی مه بلند کرن و هه ناسین مه کورتکرن و مه کره قیری و بزاقا لیدانا په نجهران کرا لی ئه وه هر دکهنی و دکوت:

- ش وه یه ما سه بر کن، دی گه هین و سه ریع زفرین.

دهمی دیتی، من پیکولا فه کرنا دهرۆکی کری، مه هند دیت، ژ ئه رزی سیخوره کی مهشت و کاری خودا و مرگرتن، ده بانجه هینا دهر و بهری وی ئیخسته من و ههر ب کهنیه کا هووسا نهعله تیغه، ب په یئین سی زمانی، تیکه لکریغه پیغه چوو:

- آزا هوون تریدرن بچن دختورو قیزا خوه جاره کی و ی سه لامهت بو ئه هلی خوه و مرن و مشکيله بو خته بن، دی وه سکوت بن!^(۲۷)

د قیرییدا ئه وه شلوقه کرن و تیگه هشتن بو مه دیارد بیت، کو ئیک ژ ئه وان ئه گهرین چوونا دایکا خونافی بو نائف داگیرکهران ب ئه گهری نه خوشیا کچا ئه وی بوویه ههروه سا که متهر خه میا خواستی بوویه به رامبه ر کچا خو کو بوویه ئه گهر دایکی ناچار بکهت به رهف جهه کی دی بچیت بو چاره سه ریا کچا خو.

ههروه سا بو دیارکرن بکوژان یین ههر دوو تیروورکرین بووینه ئه گهر کو ناقمالا ئه وان تیک بچیت ژ بهر ئه فی یه کی هنده ک سه ره داڤین تیگه هین دیارد بن بو نموونه: " ژ نوو خونافی دهستی خوه ل ئه نیا خودا و به رسفا وی ب دهنگه کی ئالۆزیی زیندان کریغه دا:

- ئه ز ژ مه لبه ندی پۆلیسان هاتم و من قوری دانا سه ر

ئاخشتنا دی داهوورا.

مهتا دهولته پیغه چوو:

- تو چوو بووی مه لبه ندی پۆلیسا چ!

- ئه ز و کشان چوو بووین، دیسا ...

ئاخفتنا وى ب گهرمى برى:

- ها ا ا، زهر دهنكى رحمه تى هوون چوووون

پاش پيچه كى ما و ب سهرقه كر:

- داوينى چ ليها ت؟

ب گرنزين فه بهرسفا وى دا:

- ئەتيب ديار و هه قالين خوه هه ميان سوزا داي ئەو هينگى ب راوهستن

تاوانباران ب سزايى وانره بگه هينن...

... - يا كوتى: بهس هوون بيهنا خوه فرهه كن، ئەفه مه دمزيين گهشتنا

تاوانباران ب لهپى خوه ئيخستن، ئيدي هومر شولهپ مه وان نهبيت..^(٢٨)

بهلى ژبلى ئەفى بويهرا گهوههري يا سه رهكى چهند رويدانين دى، رومانى
به رهف پيشفه دبن ئەوژى هه فركييا د ناقبهرا بابه كى و كچه كيدا خونا ف و بابى
وى خاستى. خاستى ب ژنه كيرا عهلقه دار و د خازيت بخو بينيت و بكه ته هه فژينا
خو لى بهلى زهر تيتالين جفاكى بين مالباتا كچى ريگر چيدبن ل دووماهيكى
ئەفينا دارا خواستى د كوژن.

سه رمراى بويه رين دى وهكى دهست دريژيكرنا خواستى بو سه ر كچا ئەوى
ئەفه ژى بابته تى رومانى و رويدانا پيگه ده سپينيت، ئيدي خوانده فان چاهه رى
هنده ك تيبينيان دكه ت بين كو هه مى بزا فا دكه ت خو پشت په رده يا ده ورين خو
فه شيريت، هه لبه ت خلاس نابن، زهر كو خواستى كه سه كى نيزيكي جه مشيدييه
و نهينيين وى ته فدا ئەشكه را دكه ت. بهلى خواستى ژ دهرقه ي وهلاتى ب دهستين
زه لامى جه مشيد قه لغانى ده يته تيروركرن و كوشتن. چونكى دوو بويه رين دى بين
هه ين دبنه ئەگه ر كو تيگه هشتن ل دويف بونيا دگه ريبا پيگه اته ي ته مام بيت.
كو دبنه دوو رويدانين سه ره كى د رومانيدا جهى خو يى گرتى ئيك: تيروركرنا
دهيك و خوشكا خونا فى ب دهستين تيروورستين عه ره ب. دوو: تيروركرنا خواستى
بابى ئەوى ب دهستى جه مشيد قه لغانى. ل قيرى هه ر دوو داقيين رويدانا د گه هه

ئىك و واتايەكا تىگەهشتى و تەمام د دەنە رۇمانى كو ئەوژى ئىك ژ بازنين رۇمانى دياردكەت ئەوژى تيروركرنا مرۇقانه. بۇ نموونە دەمى زەلامين جەمشيد قەلغانى تيروركرنا بابى خوناڧى (خواستى) دگەل بۇ مە چيدبىت، چونكى د فيريدا شلۇقهكرن و تىگەهشتن بۇ مە چيدبىت دڧى رۇمانيدا، كو رۇماننقىس شيايه دەستپىكا رۇمانى شلۇقهكرنا كەسايەتيا بابى خوناڧى بۇ مە بكەت و پشتى هينگى تىگەهشتەكى بدەتە مە. ل دەستپىكى خواست مرۇقهكى خراب بوويه و ژ ئەنجامين خرابين خو كارى ئەوى يى خراب ئەنجامين دوماهيكى ئەفه بوون: "

پشتى ديتى هژماريا تەلەفونا بابى وى يە، ئىكسەر رابوو و بەرسفا وى ب كەرميڧه دا:

- بەلى باب كەرم كە!
- لى دەنگەكى دى. ب دەڧوكا كرمانجيا ناڧهراست بەرسفا وى دا:
- ببوره من بىرۆتم رەڧيقى باوكتەم!
- يا بابى من كانىيە!
- خوتان خوڧىبن، بەداخهوه پىتان ئەلىم تيروركرنا! بەلام نازانىت چوون!
- وهى لا ل من خوهلىسەرى! توچ دىيژى! (۲۹)

۳ - ۴ - ۳: ئاستين هوشمەنديى (ئاكەهيى):

ئەڧ تىوره رەت ناكەت كو (نە ئاكەهيى) مايتىكرن د ناڧ داهىنانا ئەدەبىدا نينه. (چونكى بونىادگەرييا پىكهاتهيى پرەكى دروست دكەت د ناڧ زانستى كومهلناسيى و بونىادگەرييدا كو پىدڧىيه بونىادى رۇمانى يى ناڧخويى بهيتە كرن) (۳۰). هەروەسا ئەفه دبىتە ئەگەر كو زانستى كومهلناسى پرەكا دى دروست دكەت د ناڧهرا خو و دەرونناسييدا دەمى (فاكتەرى نەئاكەهييا تاكەكەسى بەشدار دبىت دئاڧاكرنا پىكهات و جيهانا رۇمانى يا داهىنانيدا) (۳۱). د فيريدا لوسيان گولدمان جياوازيى د ناڧهرا دوو ئاستين هوشمەندييا جڧاكي دكەت

ئەوژى: (هوشمەندىيا واقىي، و هوشمەندىيا د شياندا. چونكى هوشمەندىيا واقىي پىك دەيت ژ كومهكا ديتىن كو تەخەك يان گرۆپەك وەردگريت يان يىن هەين ل سەر ژيان و چالاكىين ئەوان يىن جفاكى، چ پەيوەندىيا ئەوان ل گەل سروشت يان ل گەل گرۆپىن دى) (۳۲). لى هوشمەندىيا د شياندا كو ئەو ژ بەرجەستەكرنا ئەوان داخازيىن بلند كو ئارمانج و خواستىن گرۆپىنە. دقيرىدا پەيوەندىيا كا موكموم د ناقبەرا هوشمەندى و هوشمەندىيا د شياندا يا هەي. بەلى (هوشمەندىيا د شياندا ئەو لىقنەرى چالاكە بو هزرا گرۆپى كو ئەو بخو پاشەرۇزا ئەوى گرۆپى دياردكەت. و گەلەك جارن نه يا ل بەردەستە بو خەلكى ئاسايى) (۳۳)، كو دگەنە گرۆپى لى ب تنى بو ئەوان كەسانىن ژيگرتى و ژيهايتىنە د ناف جفاكى و گرۆپىدا، كو خودان رەوشەنبىريەكا بلندن وەك فەيلەسوف و نقيسەران.

د قيرىدا گولدمان رومانى ب هوشمەندىيا د شياندا د ناف گرۆپىدا گرى د دەت. ب هاريكارىيا داھينەرى يان خودانى رومانى د قيرىدا (هەر شلوقەكرنەكا رەخنەيى كو پەيوەنىي گرى بدەت د ناقبەرا نافەرۇكا رومانى و د ناقبەرا هوشمەندىيا واقىي يا گرۆپىدا د بيتە شلوقەكرنەرەخنەيىيا خەلەت) (۳۴)، چونكى ئەدەب يا گرىدايىە ب پىتشيىن گرۆپى يان ب واتايەكا دى ب هيمايىن بەرزەكرى د ناف واقعيدا. لەوما نافەرۇكا هەر رومانەكى پىدقيايە رەنگفەدانا پىكھاتا هوشمەندىيا د شياندا بيت يا گرۆپەكى مرؤفايەتى يى دياركرى.

ئەف چەندەژى د ناف رومانان ئالى دى يى پرىدا دياردبيت، چونكى د ئەقى رومانىدا گەلەك رويدان يىن هەين و ئەف رويدانە دەربرينەكى ژ هوشمەندىيا واقىي يان هوشمەندىيا چالاك يان د شياندا دكەن. كو هەتا رادەيەكى د گونجيت ل گەل بابەتى رومانى و يا گرىدايە ب ميژوويەكا دياركرى يا گرۆپەكى دياركرىشە كو بو كەرتەكى تايبەت د ناف واقعيدا ژلايى نيزىكشە، چونكى ئەگەر ئەم ھندەك نموونا ژ رومانى وەرگرين. كو دەربرينى ژ هوشمەندىيا واقىي دكەت يا گرۆپەكى دياركرى هوشمەندىيا واقىيا بابى خوناقى

دیاردکەت بەرامبەر گەلەك رویدانا کو ب سەری خیزانا ئەوی دەین چ هەقزینا ئەوی بیت (رموشەن) یان کچا ئەوی یا نەساخ خوساری، هەمی دبنە دەربیرینا هوشمەندییا واقعی گروپەکی دیارکری: "

- تە نه گوته من، تە چ کر؟

چاکیتی خوە ب دارکی هەلاویستنا جلاکانشەکر و بەری وی کەتە

دیواری

دی و بەرسفا دای:

- کچی هەریا ژ خومیە.

- پاش دەستی خو ب دیمی وەستاندن ژێ نەهیت دا هینا و پیئە چوو. بابو

یی ئەقرو چوو ئەو ژ کیستی بابی خوە چوو.

- ئانکو ئەو زۆردارییا ل دایکا من و خوشکا من هاتییه کرن، هەمی ب سەر

دفا خائینانئە چوو؟" (۳۵).

دقیردا سالۆخدا نا خەمگینیا خوناقی دکەت ل هەمبەر ئەوی زۆردارییا ب

سەری دایک و خوشکا ئەوی هاتین دیاردکەت چونکی دەمی بابی (خوناقی) دەیتە

ژۆرقە ب جلو بەرگین جوان وەکی مروفقەکی دەولەمەند و سەرمایه دار و ب مەزنی

سلاقی دکەت. ئەقەژی د قییردا ئەوی یەکی دیاردکەت کو مرنا دایکا خوناقی بو

بابی خوناقی خەم نەبوویە و دیتنا ئەوی هەر کەسی ئەقرو د مریت ئەقجا ب چ

ئەگەر بیت ئەو ژ کیستی خو چوو. ل دویش چوونا ئەگەری رویدانی یا بی مفایه و

چ ژ هەلوستی ئەوان نا گوهوریت. بو نمونە " دەنگی دەرکەت نا کرییا وی و دەنگی

قەبوونا دەرۆکی تیکەلبوون و هەند دیت، بابی ب خەملا قاتی زیف و بایماغا رەنگ و

رەنگ، ما قویلییا ریشەبەرین دەزگەهین کومپانیین خودی سەرمایه داری دای ب

ژۆر کەت دوورووین دی تین هەتافا چریا پیشیی د تەیسینن پلەك ل پستویا خودا و

تەپەیی سلاقی کر، خوناقی ب دەنگەکی مریتو لیئەکیرا، بەری باب بچیتە دژۆرقە

... " (۳۶).

ههروهسا هوشمه‌ندییا د شیاندا یا رۆماننقیس ته‌حسین نا‌فشکی دیاردبیت
 ده‌می وه‌سفا ئەوی دیمه‌نی د‌کەت ده‌می به‌حسی جه‌مشید قه‌لغانی د‌کەت د نا‌قه‌را
 خواستی و بیروتی چی بووی. کو د قی‌ریدا هوشمه‌ندییا مرۆقه‌کی ره‌وشه‌نبیر و
 خودان پی‌زانین دیار بوو ل سهر زیره‌کییا خودانی رۆمانی ده‌می دب‌یژی‌ت: "

- کورۆ هه‌تکا سه‌یدایی جه‌مشید قه‌لغان تی‌دا بریوو!
- جه‌مشیدی هی‌زا کۆماندۆ؟
- ما مه‌ ژوی جه‌مشیدی کۆماندۆی پی‌شه‌ کی ده‌ هه‌یه‌؟
- پاش ب سه‌ره‌که‌ر:
- کی باوه‌رکه‌ر جه‌مشید کۆماندۆ، هنده‌ تاوان و خرنا‌قه‌ دب‌اژی‌ره‌کی
 بچووکی ژ‌ئه‌رزئی باژی‌ری داسنیا دا کرنه‌؟!
- تو‌چ دب‌یژی‌؟!
- سه‌حکی، هه‌تا باومرنامه‌ یاوی یا قانونی ژ‌د‌مه‌ره‌ هینای، تو‌زو‌با د‌مه‌رکه‌ت!
 نه‌ بابۆ نه‌.
- ئە‌قه‌ ژ‌بلی ملک و ئە‌ملاکین ل سهر نا‌قین وه‌می و ئە‌و هه‌می
 ته‌ملیک‌کری‌ن، شه‌رمه‌زارین وی یین سیکس، ل که‌ل راستین وی ئە‌قه‌
 هه‌می کری‌ن، د‌قی‌ت هزار جارا سزادانا سین‌داره‌دانی ل سهر به‌یته‌ دان!
 ..(٣٧)

د قی‌ریدا هوشمه‌ندییا د شیاندا یا نشی‌سه‌ری و هوشمه‌ندییا واقعی یا ئە‌وی
 ته‌خی نشی‌سه‌ر د‌گه‌هیتی دیار د‌کەت ب ریکا هه‌فکاریی د نا‌قه‌را هه‌ر دوو‌کاندا،
 چونکی د قی‌ریدا رۆماننقیس ب هزرا هه‌می ئە‌وان که‌سین د نا‌ق گرو‌پیدا
 هزرد‌کەت د نا‌ق سهر جه‌می ژ‌یانا ج‌شاک‌ی و د نا‌ق بونیادی گرو‌پیدا، یان ب
 شی‌وه‌یه‌کی هوی‌ر تر و وورد‌بین تر د نا‌ق بونیادی ئە‌وی گرو‌پیدا، کو نشی‌سه‌ر
 ئە‌ندامه‌که‌ ژ‌ئه‌وی گرو‌پی.

هه‌روهسا ئە‌گه‌ر سه‌حکه‌ینه‌ د نا‌ق رۆمانی‌دا هوشمه‌ندییه‌کا دی دیاردبیت.
 ئە‌وژی ل سهر په‌یوه‌ندییا ک‌فانی و خونا‌ش و دیتنا که‌سانین ده‌وروبه‌ر به‌رامبه‌ر
 ئە‌قی په‌یوه‌ندییا ئە‌قینداریی د نا‌قه‌را هه‌ر دوو‌کاندا. کو د ئە‌قی رۆمانی‌دا.

هه‌لویستی بابی کفانی به‌رامبەر ئەقی پەیوەندیی بۆ نموونه: " دەنگی لیڤانا
 دەرۆکی ئاڤشتنا وان هەزقاند و بابی کفان، وەك ئەندام پەرلەمان و ناسیار ب
 "حاکم پایز" کەتیه پێشیا کوری و دەرگری و ب گرنژینه‌کا تژی دلۆفانیڤه
 سلاڤ کر. پشتی ئەقیب ئیکبەژنی خوه رابووی و ژ پشت میزهیی دەرکەتی و ب
 کەرمی خوه ل دەستی دای و سلاڤا وان ڤه‌گیرای:

- یا ب خیرو سه‌لامەت، حاکمی هیژا: ئەڤه چ بیرمورییه ته سه‌را مه
 دای؟! (٣٨)

د ڤیریدا هوشمەندییا واقعی یا بابی کفانی دیاردبیت کو گەلەك كەس
 هەنە د ناڤ ئەقی ته‌خی وەکی بابی کفانی هزرده‌کن. هەرچه‌نده ل دویڤ جهی و
 پلا ئەوی و ئەو نه‌خوشیی بۆ خوناڤی و مالا ئەوان چی بووین شیا خو ژ ئەقی مالی
 دویر بیخیت. ژبەر هندی هوشمەندییا واقعی یا ئەقی گروپی دیاردکەت.

ل جەهەکی دی د ئەقی رۆمانیدا ل سه‌ر بابەتی هوشمەندییا د شیاندا
 هەست و ره‌وشەنبیرییا نڤیسەری رۆمانی دیاردبیت دەمی ب ئاستەکی بلند
 هزرده‌کەت. دەمی دهیت ل جهی کەسایه‌تییه‌کا رۆمانی هزرده‌کەت و ئاگه‌ه ژ
 گەلەك ئەوان بابەتان هه‌یه دەمی دهیت به‌حسی بویه‌را خو سوتنا ره‌وشەنی دکن و
 ئەگەری خو کوشتنا ئەوی دیاردکەت بۆ نموونه: " ئەقیب دیار ل پشت میزهیی
 جهی خوه خومش کر و پتر چاڤین به‌لەك دپشت به‌رچاڤکی را ب پهرین باده‌کا ل
 به‌ر سینگی خوه ڤه هورکر و د به‌ره چه‌که کیشا و تومارکەری ژی هینا دەر
 دوباره گوهدارییا دەنگی دایکا خوناڤی کر و بهیست سا په‌سنا زه‌لامی ژناڤ
 کلسیشی هینایه دەر و برییه مالا خوه دکەت ...

به‌لی هیژا، مه د رابورتا خومدا ب دریزی ئامازه دایی، ل دویڤ وان رابورتین
 داین مه وی خوه سو٤تییه، ئەزیه‌نی، هه‌تا لایه‌نی نه‌فسی ژی د راقورتا سییی دا، ب
 هووری دیارکرییه، کانێ (ره‌وشەن)ی، وەك ژنکه‌کا تیگه‌هشتی و خودان هشیاریه
 ب ڤی ریکی خوه کوشتییه! (٣٩)

ههروهسا د دیارکرن هوشمه‌ندییه‌کا دی د ئەقی رۆمانیدا کو ئەوژی هوشمه‌ندییا واقعییه‌کا چەوا د قیرییدا بەحسی خوەپیشاندا نین قوتابیات کرییه دژی مروقیین گەندەل د ناڤ جفاکیدا. کو ئەقەژی هوشمه‌ندییه‌کا یا هە ی ل دەڤ گەلەک خەلکی کو هەستکرن ئەوانە ب نەمانا گەندەلیی لی ئارستی خۆپیشاندا نی هاتە گوهورین و بەرەڤ ریره‌وه‌کی دی تر چوو بۆ نمونە: "وی هزری بکە بەری چار رۆژان، ئەو کورکەکی مه یی ل کولیژی کوت: "هەکە زوور قوتاین ئەمنی نەهاتبانە، چو نەمابوو، د کولیا ئیتتیدی دا، مزاهەرەکا مەزن چیبیت".

بۆ زانینا تە، ئەو غەوغائین ئەو فەوزە کری، نوکە تەحقیق پی دەیتە کرن.

- نەخیر، ئەو نوکە ل بن کیشل و توپزان نالە نالی ناکن؟" (٤٠)

د قیرییدا هوشمه‌ندییا قوتابیان دیاردکەت، کو خوەپیشاندا ن کر ی ل کافیتیریا کولیژی ژ ئەنجامی بەلابوونا پیزانینین نەینی ل دوور کەسایەتیا جەمشید قەلغانی، کو ئەقەژی بوویە ئەگەری پەیدا بوونا ئاژاوه‌یی و بلندبوونا دەنگان و ئاراستەکرن پرسیاران ژلای قوتابیان شە. لی هوشمه‌ندییه‌کا دی دیاردبیت یا نئیسەری رۆمانی ئەوژی هوشمه‌ندییا د شیاندا ییە کو نئیسەری رۆمانی ب هوشمه‌ندانە هزرکرییه دەمی بەحسی ئەقی رویدانی دکەت و ئەڤ لایەنە ب خۆنیشاندا نین رژیمین دکتاتوری ئەوین بەرنیاس ب(غەوغا) و ئاماژا ب لیکچواندیە، کو نوینەری قوتابیان نەشیا کونترولا ئەقی خوەپیشاندا ن بکەت و ژدەست دا دەرکەت و ریره‌وی ئەوی هاتە گوهورین.

ل سەر ئەقی چەندی د ئەقی رۆمانیدا هەندەک هوشمه‌ندیین دی دیاردبن. ئەوژی د ناڤ بونیادگەرییا پیکهاتەیی دا بنەمایین ئەوینە لی گەلەک کیم د ناڤ رۆمانا ئالی دی یی پریدا ئەوژی هوشمه‌ندییا خەلەت ، کو هەندەک نمونە تیدا دیاردبن وەک نمونە: "

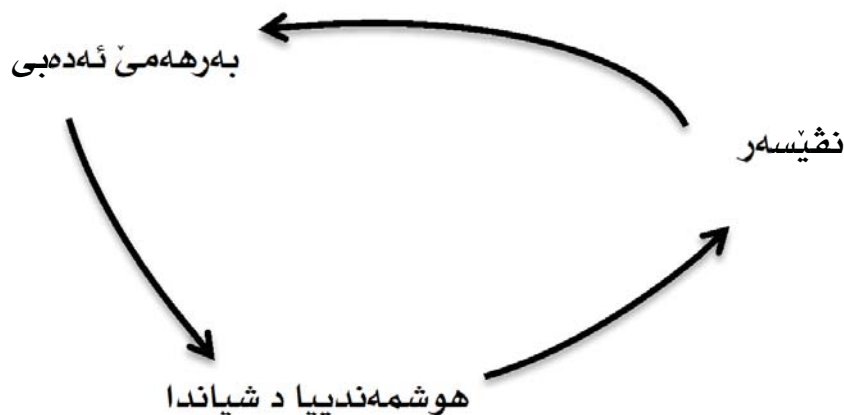
نهخیر، ئهو نوکه ل بن کیژل و توپزان ناله نالی ناکن؟

ب گرنزینشه:

- نه، دی بریانی دنی.
- پاش نهقیب جهی خوه خوش کر و پیښه چوو:
- کومیسهر دلیر، توژی دزانی ئهوی گهفا ل ئهمن ئهلقهومی بکت. خوه ل سويسرا بت، دی ب ماف شهعی ره کههینن، بلا ئه م ژي ههتا هزار سالیڻ دی ئهقی بزانیڻ و سابت و مناقشه ل سهر ناهیت کرن" (٤١) .

د قیریڻدا هوشمهندییهکا شاش بهرامبهر خه لک و هندهک گرۆپان لی یا تیکه ل بووی ل کهل هندهک هوشمهندیڻ دی کو کهس نهشییت رت بکهت. لهوما هندهک جاران سوسیؤلۆژیا فهلسهفه و میژوو دبیته ریکهک بو گههشتن بو تیگههشتنهکا ئه ریڻی بو رویدانیڻ جفاکی.

ل سهر قی چهندی ئهق شیویڻ هوشمهندییا د ئهوی تهخا دیارکری د ناق جفاکیدا ئهوی تهخا ناڤینه د ناق جفاکیدا نه ههژار و نه بهرپرس و دهوله مهنن. به لکو ئهو تهخه کو نشیسهری رۆمانی خو تیڻا دبینیت. دهه مان دم دا دیتنه که ژ جیهانبینییا قی تهخی. دهه کارهکی ئهدهبی رهنگشه دانا جیهانبینییا ئهقی تهخییه کو دهیته فهگوهاستن ژ هوشمهندییا واقعی بو هوشمهندییا د شیاندا. ئهق چهندهژی ل دهق هه می نشیسهران نینه ب تنی ل دهق ئهوان نشیسهریڻ مهزن و هزر مه ند چونکی نشیسهریڻ خودان ئهزمونیڻ بچوک ب تنی ل سهر هوشمهندییا واقعی یا ئهوی تهخی د راوستن و ب تنی وهسفا ئهوی تهخی دکهن.

ئەف نەخشەییە ئەوی پەییوەندیی دياردکەت ئەوا د ناڤهرا نڤیسەری و کاری ئەدەبی و هوشمەندییا د شیاندا وهک زنجیرهکا تەمام کو چالاکی و هەماهەنگی و ریکخستن د ناڤهرا ئەوان یا بەردەوامە.

۳ - ۴ - ۴: جیهانبینییا رۆمانا ئالی دی یی پری:

جیهانبینی گولدمانی ل بیاڤی رهخا ئەدەبی یا ب کارهینای ژبهەر کو دا دەست نیشانکرنا (جیهانبینی) یا وی گرۆپی بکەت و ئەوی چینا کۆمەلایهتی کو نڤیسەر تیدا دژیت^(۴۲). جیهانبینی ئیکە ژ ئەوان زاراڤین سەرەکی کو بونیادگەری پشتا خو پی گرید دەت و جیهانبینی ل دەف گولدمانی ب ئەوی دیتنیه کو نڤیسەر ب کەتواریشه دەیتە گریدان. (د ناڤ بەرهەمی خودا دئێخیتە بەرچاڤ و بریتیه ژ هەستکرن و چەوانیا دیتنا نڤیسەری بو کەتواری دیارکری...)^(۴۳). ب رمانهکا دی جیهانبینی سیستەمهکی هزری یه ژلای نڤیسەریشه و بەراهیکا ژدایک بوونا بەرهەمی ئەدەبی دەردکەڤیت و سیستەمهکی هزرکرنیه ل هندهک دەما خو ب سەر گرۆپهکی خەلکهکیدا د چەسپینیت.

زاراڤی جیهانبینی گەلهک ژ فهیلهسوفا وهک (دیسيلفایي) و (لوکاش)ی بکارهینایه بو ئەوی یهکی کو جیهانبینی ب رمانا دوگرنا داهینەری بو ئاریشین ژيانا ئەوی و ئاریشین سەردەمی ئەوی ب ریکخهریهکا هونەری دەیتە کرن و گولدمانی هەر ژ دەستیکی ئەف زاراڤه روهنکریه تا کو یی روون و ئاشکرا و دیارکری بیت بو پراکتیکی. د هەمان دەمدا یی ئامادەبیت بو پەیرهوکرنا ئەوی ل سەر هەمی تیکستان، (چونکی د هیته هژمارتن بها و دیتن و ئالافهکی تیگههشتنی کو یا هاریکاره بو قەدیتنا هندهک بهایا و دەرینینت ئیکسەر بو هزرکرنی)^(۴۴). ئەفەژی ئەوی چەندی د گەهینیت کو جیهانبینی دەریازدبیت ژ بیاڤی تاکهکەسی و بزاقی دکەت بکەڤیتە د ناڤ ریرهوهکی جفاکی و هزری یا گشتیدا، چونکی راستیا ئەوی یا جفاکی و گشتیه و نەشیت ب بیتە یا

تاکه کەسی، چونکی هەلویست و ئاراستە و تاییەتمەندییێن تاکەکەسی نەشییێن دامەزراندنا جیەانبینییی بکەن.

لەوما پرۆسیسا داھینانی (هەلگری جیەانبینییە نەیا سادەییە، تلقائیە، رەنگشەدانی یە، بەلکو کویرترە ژ ئەقی چەندی، ژبەر وان پیدقییێن ئیستاتیکی کو حوکمی ل دروستکرنا شیوازی هونەریی بەرھەمی ئەدەبی دکەن ب گشتی رۆمانی ب تاییەتی)^(٤٥). ل سەر ئەقی چەندی ئەگەر پیدقییە نقیسەر ل دویف سروشتی ئەوان پەییوەندیی جفاکی پیشکیش بکەت د ناڤ وینەکی ئیستاتیکی یی هونەریدا یی پابەند بیت ب بونیادی میشکی و دیتنی سەرەکی بو هزرو ئایدۆلۆژیەتا ئەوی تەخا جفاکی کو پیکھاتا بونیادی تیستی پیک بنیت.

(بونیادی تیستی یی جفاکی دیار دبیت ب ریکا جیەانبینییی کو نقیسەر ب سانای پیشکیشدکەت د ناڤ تیستی ئەدەبییدا و بەرسقدانەکە بو دیتن و ئایدۆلۆژیەتان بو ئەوان تەخین جفاکی ئەوین هەبن د ناڤ کەتواریدا)^(٤٦). ل سەر ئەقی چەندی گولدمان جەختی ل سەر ئەوی چەندی دکەت کو هەر ژ دوماھیکا میژوو یا کەفن و هەتا رۆژگارین ئەقرو هەمی تەخین جفاکی بونیادی ژیری یی هەر دیتنەکا جیەانی پیکدھینیت. چونکی هەر جارەکی بزاڤ ھاتییەکرن بو قەدیتنا بونیادی ژیری بو (فەلسەفەکا دیارکری یان لایەنەکی ئەدەبی یان هونەری کو دگەھیتە ئەوی چەندی نەکو دیتنەکا نقیسەکییە یان مللەتەکی یان کەنیسەکی یان تەخەکا پیشەیی یا دیارکری یان گرۆپەکی جفاکی بەلکو دیتنەکە بو تەخەکا دیارکری و پەییوەندییا ئەوی ل گەل جفاکی)^(٤٧)، کو ئەڤ چەندە هوشمەندییا د شیاندا یا هەر تەخەکا جفاکی یا دیارکری دکەت. دبیتە جیەانبینییا هەردەم، کو هەڤگرتنا دەروونی حوکمی ل سەر دکەت. دشیت دەربیرینی ژ خو بکەت ل سەر ئاستی ئاینی و فەلسەفی و ئەدەبی و هزری.

ئەگەر ئەم سەحکەینە رۆمانا ئالی دی یی پری وەکھەڤیا هزریا کەسایەتیان گەلەک یا دیارە. ژ پرانی کەسایەتییێن ئەقی رۆمانی یەک دیتن

دەریارەى مژارێ هەنە. دەنگێن گەلەكێن جودا ئەم تێدا نابینن سەدەمەكی سەرەكی ژى ئەووە كو رۆماننشىسى گرۆپەك دەستنىشانكرییه ئارمانجا خو و بەردەوام ل دوور وى بازنى د زفرین و دگەلەك بابەتاندە ئەف چەندە خویادبیت ئەوژى ب ریکا دیالۆگان. وەك جیەانبینیا ئەفى گرۆپى بو بابەتەكی گەلەك مەترسیدار ئەوژى بابەتێ موبایل و ئەنتەرنییتی و خراب ب كارهیانا ئەوان. چونكى د ئەفى رۆمانیدا رویدانەك دلتهزین كو رۆماننشىسى وەك دیاركەرى جیەانبینیا گرۆپى خو بى دەستكارى كەتییه د ناڤ سەقایى رۆمانیدا، ئەف بابەتێ وینە و قیدیویین كچا و ژنان د موبایلیدا. ئەف دیاردەیه د دەمەكیدا ب تاییهتیی پشتی هاتنا موبایلین كامیره دیاردەیهكا زورا ئەفان رویدانان ل سەر ئاستی كوردستانى پەیدا ببوون كو دەر چەند رۆژان مە كوشتنا ژنەكی یان كچەكی گوهلێ دبوو، كو ئەو سەدەمى سەرەكی دیتنا وینەیهكی وى د موبایلەكی د گرتنا پارچە قیدیویهكیدا، ئەفیندارا خواستی (مەياسەتێ) یا گرتی ب دەستین پسمامى ئەوى دەیت كوشتن. د فییدا ئەفى دیالۆگی د ناڤهرا كشانى و خوناڤى د بیژن پسمامەكی ئەوى شولى موبایلا د كەت و ئەوى وینەكی نزا چاوا د موبایلەكیدا دیتبوو و ئەف رویدانە بو رۆماننشىسى یى بوویه نوینەرى ئەفى گرۆپى كو ئەف رویدانە ب ریکا فەگیرانى ژلايى (كشان) یفە ب ئەفى رەنگی هاتییه دیاركرن:

...

ئۆژنوو هاته بيرا من، ته زانییه دەمژكرا بابى ته دوهى يا هاتییه كوشتن؟

- مەياسەتا سی یا كریت هاتییه كوشتن؟

- من ژى فى سپیدی بهیستیه.

- چاوا، كى كوشت؟

- ب كوتنا كوتویى دمالفە كوشتیه.

- تو بیژى پسمامین وى وەنەكربیت؟

- خودی دزانت.

- ئەو لەوما بابی من شفییدی هەمییی نەدهیلا ئەم بنشین، کارو کەسپین
وی کیشان و قەخوارن بوو!
- مۆبایل بکارنەدەینا؟
- من ئاکەه ژئی نەبوو.
- دی بەلکی ئیدی کیشە چارەبت
- هەکە کەمباختر لی نەهیت، هەر چارە نابت.

پاش کشان پیچەک ما و ب ناڤه چوو:

- ما تو بیژی ئەو بابی تە ل کەلێک دەردکەتن؟!
- نزا بوچی توفی پرسی دکی؟!
- دبێژن مانئ پسمامەکی وی شولئ مۆبایلا دکت و وی تەسویرەکی وی
یی نزا چاوا د موبایلهکی دا دیتبوو.
- هەمی چیدبن، بەس ئەز باومرناکم، بابی من وەکریت، ئەو ب خو مادەم
ب دووڤ ژنەری دکەفت، بزانه دی ب دووڤ کەلەکین دی کەڤیت" (٤٨).

هەرەسا جیهانبینیەکا دی د ئەڤی رۆمانیدا دیار دبیت ئەوژی پشتی ژ
ناڤچوونا رژێما بەعس و نەمانا حوکمی ئەوی ل بەغدا کیریاری تیرورستی ل
عیراقی بەرەبەلاڤ ببوون و کەلەک تاکین کورد ب ریکا تیرورکرنی چوون ئەڤەژی
د ناڤ رۆمانیدا مژارەک تاییبەت هەیه. ئەم دی شیین بیژین کو ئەڤ رویدانەژی ب
ئاوایەک راستەوخو هاتبیتە وەرگرتن. ب گشتی پرانیا رویدانا ب تەخمینا من
کیم ژ ئەوان لی نینن دی راستەوخو بی دەستکاری جهی خوە د ناڤ جیهانا رۆمانا
ئالی دی یی پریدا کرییه بو نموونه:

پشتی پیلین کوزیرکا د سینگی خوەدا دارشتی ب کەورییهکا کزگریوکی
بەردەوامی ب ئاخشتنی دا:

- هه می ژبهر خاترا خوشکا من خوساری، بهرهف وی ئاکری چوون. ئەو سالدەك بوو نوژدارو حەكیمەك ل دەهەری نەهیلە و خوشکا من نە برینه دەف. نەشیان كەمباخە كولكا د لەشی رە هاتی ساخ بكن: ئەو بوو مەجبۆر بوو رابوو بەرهف نوژدارین ناف وی ئاکری بر و بی خودانی وەلی كریا لی كری! ئەو جارا دووی بوو، ل كەل ژنكەكا دی بر و كولكا وی دەردكر و چو ئاریشە بۆ چینه دبوون. خودی ئیشەللا مالا وان بیتە بەری میراتی، ئەوی ئەف مسیبهتە هینایە سەری مە. ما هەكە بابی مە هۆسا نەبایە و مە خودانەك هەبایە! دا هیلین كچا كچین ببیتە ناف وی جەهنەمی د ناف دەستین وان كافران دە! پارهی پی بەردن، ما دینارەك و دوونە؟ هوون هەمی دزانن: ئەف تیرووستین كاور، ژ ئەزمانی كوشتنی و رهفاندن و دەهتهرین دولاران پیته چو زمانین دی نزانن! " (۴۹). ئەوی چەندی دیار دكەت دەمی ئەوای دایكا خوناقی و كچا ئەوی رادەستی تیرووستان كرین ئەفە وینەكە ژ ژيانا كوردین هەریما كوردستانی ل كەل باژیری عەرەبنشین بین حكومەتا عیراقا فیدرال. كو ئەوان ب هویری سالوخدانا ئەوی جەه كریه پستی دەیتە قوتان و ئیشاندن.

د نموونەیهكا دیدا: " من زانی پستی ئەم ل چەند وەرچەپ و كولانكان دەریاز كرین ئەم كریداین و بیرا ژيانا من دنیایی ل بەر چافین من بوو ملەکی من ئاشوپ نەكری! پستی ئەم ب پشت سی دەروكان ئیخستین، ئیدی مروقی ل چەرخێ ئەلندا دیروکی ژبابن جلكین مە دبهرمەدا پرتپرت و وەکی وی رۆژی ئەم لی كرین، دەمی مە بۆ جارا ئیکی ل بەر دەهمەنن دایکین خوه كریه كری، ژنشانفە دەستەك كەتە سەر پاتی و چافین من ... من دیت خوسارا من دەفی وی كرتی یه و چافین وی: مینا بین من و ژنی پیئازیا دكت قیزی" (۵۰).

د قیریدا راستە رویدانەكا تاییهتە لی رۆمانقیس ب دیتنەكا جیهانی بەحسی ئەفی رویدانی دكەت كا چەوا تیرووستین ئەوی باژیری ئەشكەنجەداینە و رموشا سەرەدەریكرنا ئەوان ل كەل دایكا خوناقی و خوسارا كچا ئەوی و شكاندنا پیروزیین ئەوان.

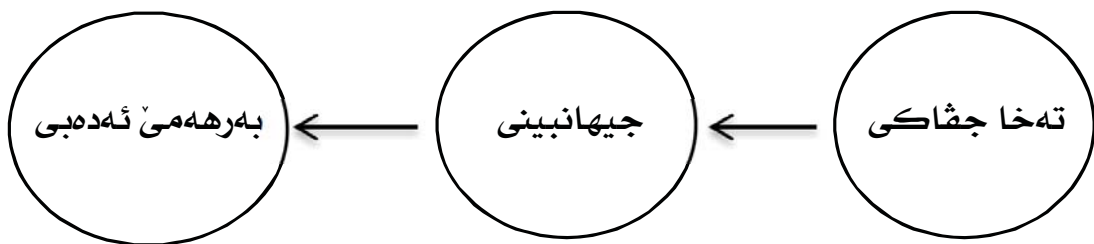

ههروهسا نقيسهري ئهقي رومانى قيايه وهك نوينهري گرويهكى دياركري
 د ناڤ رومانيدا بهحسى ئەشكهنجهدانين ئەوان تيرورستان بكهت كو مهبهستا ئەوى
 عهرب بوون ل ئەوى باژيري كو ب چ شيويهك رهفتار ل گهل كريبه دهى
 خواستى ل گهل پيروتى ههڤالى ئەوى ل ناڤ ترومبيلى گوهداريا كاسيتا هاتيبه
 تورماركرن ژلايى داىكا خوناڤى - رهوشهنى - ب دهنگى خو دهى بهحسى خو
 دكهت وهختى كهتينه دهستى تيرورستان بو نموونه: " دوى رهوشى دا، من ديينه ب
 ديواريشه ب قهبارى مترهكى فرهى و دوو متران دريژاهى هه مى كي و
 خهنجهرين كيلبه قيچن! ب راستى كيانى شرين دوى كاڤى دا هاته بهر چاڤين
 من و چاڤين من نقيان و وى كره نهمردى و ئەز بلندكرم و هافيتمه سهر تهختى
 خورى پهرين نهعامان و ل پشت بهردميا دكهفته د ژورا دى دا و دكاڤى دا، خو
 چيلاق كر ... و پاشى فهركان كر. من بو ژورهكا دى ڤه بگوهين.

هندي ئەو زبانيين من ديتين، ههكه ئەزا سههوا نهبم، من ئاگهه ژ خو
 ههبوو، ههتا ههفت نهفهركان ژى من ههستينكر دكهلهخى من چهرين! پشتى هينكى
 ئيدى نزا چ ل من هات و من هند خو دهيت، وهكى نهخوشترين خهون مروڤ تيدا
 هشير دبت، ئەزا دوى شكهفتا ئاسيڤه د ناڤ كليشى دا و ئەو جامير ل هنداف سهري
 منه و كوركى خو دا من و روويى خو ژ من گرت..."^(٥١)

ژيهر ئەقى يهكى د ئەقى رومانيدا ديتنهكا جيهانى بو رومانى ديار دبیت
 كو ئەوژى بهراوردكرنا دوو دهستهلاتين سياسى، جفاكى و كلتورى، كو ب ريكا
 هندهك بويهين قهومايى وهك: رهڤاندنا دهىكا خوناڤى و خوشكا ئەوى ژ ئاليى
 تيرورستين عهربهڤه ژ ئاليى دى ههمان كار لى ب رهنگهكى دى و پهرده و پۆشكرى
 كار و رهفتارين بهرپرسان دياردكهت وهكى (دزى، حيزى، تيرور) و كوشتنا بابى
 خوناڤى ژ ئاليى بهرپرسهكى كورد ب ناڤى جهمشيد قهلغانى، نقيسهه دياردكهت.
 تيرور و تاوان ل ههه جههكى و ب ههه رهنگى بيت دڤيت نهمينيت و نقيسهه رومانى
 ئەو بهرپرسهكى ب بوياغا ديموكراسى هاتيبه رهنگرن و تيرورستهكى دى وهك
 ههڤ دبينيت.

ههروهسا د ئهقی رۆمانیدا جیهانبینییهکا تراژیدی د ناڤ رۆمانیدا دیاردبیت یا تهخهکا جشاکی د ناڤ جشاکیدا کو ئهگهر ئهم سهحکهینه رویدانین ئهقی رۆمانی یین تیکهه بووین و گهلهک ژئهوان نیژیکی ئیکن د ئهقی تهخیدا و هندهک تشتی یی کری د ناڤ جشاکیدا د ئهقی چهندیدا جیهانبینییا دروست بووی. ههروهسا د ئهقی رۆمانیدا مملانهکی د ناڤهرا بهرپرس و خهکیدا یان ب شیویهکی دی مملانییهکا چینیایهتییه لهوما د ئهقی رۆمانیدا ههروهکی ههمی رۆمانین دی کو سی زنجیره یین پیگهه گریداینه و تهمامن:

لهوما جیهانبینی ئهو زنجیرا ناڤگره د ناڤهرا تهخا جشاکی و کارین ئهدهبیدا کو ئهو تهخ ب ریکا بهرههمی ئهدهبی دهربرینی ژ دیتنا خو دکهت بو جیهانی و ئهق دیتنه دهربرینی ژ خو دکهت ب ریکا بهرههمی ئهدهبی.

کو ئهق چهندهژی د رۆمانا ئالی دی یی پریدا دیار دبیت. ب تایبهتی پیگههگریدانا کهسی ب کۆمیقه و کۆم ب بهرههمی ئهدهبیقه. کو ب ئاوایهکی تاکهکهسی ههیه. ب تایبهتی بابتهی ژنی و نامۆسی کو مژارین سهرهکینه تاکهت نهشیته ژ بن ئهقی باری گران قورتال ببیت. پشتی کو دهیک و خوشکین خوناقی ب دهستی تیروورستان تیروور دبن. ئیدی دکهقیته ژیر فشارهک مهزن یا جشاکی ههردهم ههست ب شهرم و فیهتبهوون و گونههی دکهت بهرامبهه خهکی. دیسان پرانییا جاران د ناڤ خوهیا خودایه و ههست ب بیانی بوونی دکهت. ههروهکی د دیالوگا ل گهل کفانیدا دبیریت:

- پشتراسته بیرا دایکا دوی رهنگی دا من دیتی و خوشکا جوان و هیژایا بهرزه
چو جاران ژبیرا من ناچن! کفان ئهزا دترسم دهردهکی دهروونی من بگریته.

- نه نه خوہشتییا من، تو گەلەك ژ ھندی مەزنتری، تشتەك بیت، من باومرییا ھەیی ھەقی وان بەرزە نابت.

- دلی من، ب من بیت، ھندی ئەز دەیمە خوہ چرکەییەکی ژێ ژ ھزرا من ناچن. ژبەر چاقین من ناچن! نزا کمان ئەزدی چ کەم؟" (۵۲).

ھەر وەسا ئەو نامین خەلکی ئەوین کو ھاتینە ئاراستە کەرن بو خوناقی ل دەمی تازییدا ل جقاتا ژنکان کو ھیشتا تازی ھەر تمام نەبوو د فییرییدا خوناقا کەفتە د بن فشارەکا جفاکییا مەزندا. ھەر بو نموونە: " ل ژورا دی، بازارەکی جودایە و با ھیجتین ژن خواھا مەھا تەباخی فە د سالی و پرسین ژفی جووری ل بن بایی پاتکا دەنگەکی کلێزانکان فە وکت ژێ دەیت، ئارەستەیی کجا سەروسیمایین وی: مینا سەروسیمایین کچەکا مشەختبوویە "چەلی" لی ھاتین دیارکەرن"

- نەبە ئاقلە رموشەنا تیگەھشتی و دژی خوہ سوتنی دعادات و تەقالیدیین بەری، دژی خوہ راوەستیت و فی جامی ژ خوہ چیکەت؟!

- جاوا رموشەنی خو سۆت؟!

- بوچی بەری خوہ بسۆرت، ھەوہ نە دبرە دختورەکی نەفسی؟!

- مسوگەر ئەو دی ھەتا قیامەتی د ئاکری جەھنەمی دا سۆرت!

- باشە، ما وی نەدزانی کیژ شوڤیەرە ل کەل جووین؟!

.....

- ما چارە کەرنای وی ل فی دەری نە دبوو؟

- ھیشتا خوشکا تە یا بی سەروشوونە؟

- ھەومژی بو چی ھیلان بچن؟" (۵۳).

ژیلی رموشا خوناقی کەسایەتیەك دی ل بەر چاقی مە دکەفت ئەوژی

مەیاسەتا ئەڤیندارا خواستییە کو بریارا تاکەکەسی مینتە ب ھەزا خو ژیانا

هه‌قژینی پیک بهینت. ژیه‌ر هندی ژی ب دهستی پسمام و کەس و کارین خو
دهیته کوشتن.

ئەگەر ئەم سەحکەینە جیهانبینییا ئەقی گروپی کو تەخەکا جفاکییە
د ناڤ جفاکەکی تەمامدا. لی رۆماننقیس شیایە ل هندیەک جھین رۆمانی ژیا
ئەوان یا هزری و دەروونی و سوزداری و ژیا نا ئابووری و جفاکی، کو ئەو گروپ تیدا
دژیت کو رۆماننقیس دەرینی ژی دکەت. د قیرییدا ئەو جفاکی رۆماننقیس
ئامازی پی دکەت هەلبەت باژیرەکە ب ناڤی داسنیا مەبەست ژ ئەقی ناڤی باژیری
دەوکی یە کەسایەتیین ئەوی ب سەر دوو چینان دابەش دبن ئیک: چینا
دەستەلاتدار دوو: چینا ئاسایی.

ئەو کاودانی د رۆمانیدا دەیت قەدیتن ژ هەڤ جودانە ل رەخەکی ژیا
نەخشی و ب خەم یا خوناڤی ب رییا مونولۆک و رەفتارین ئەوی دەین قەدیتن. کو
کۆل و خەمین ئەوی دیارکەنا بکوژین دایکا ئەویینە د سەر هندیی ژی ئەقیندارە ل
گەل کورەکی ب ناڤی کشان هەلبەت ژیا ئەوی یا نورمالە ل بەر چاقدکەڤیت
کو ئەوژی ب سایا مووچێ دایکا خو دژیت.

دیسان ژیا قەهرمانی دووی ئەوژی خواستیە بابی خوناڤییە کو ژیا
ئەوی یا دەروونی و سوزا ئەوی تام بەروقازی یا کچا ئەوییه کۆل و دەردین ئەوی
هەمی خوشیا ئەوییه کو ب ریکا جەمشید قەلغانی خوە دگەهینتە پلە و پایەیین
بەرز و موچەیین پشت پەردەیان وەردگریت. شەڤ و روژین ئەوی ب قەخوارنا مەیی
روینشتنا ل گەل هەڤالان و لەیزینا لاشی ژنانقە دچیت. وەکی ئەقی نموونی: "وی
جارەکا دن برە سەر کەنالی تژی شاشەیی بیست و چار لاشین رووت کرین و
دەستی خوە ب پیسیرا تراکسوتا داپوشکری قەنا و رکۆرک تماشانی ب تنی و دبەر
کوهی وی سال دەروکی ب دورستی نەهاتیە کرتن و دیمەنی کەلەک قەکیشابوو
ریکلامەکا ژ فلمی گەرمتەر. لی وی ژی سەر رە کەنالی (ئوحدی) و فرەکا دن ل
قودیکی دا و فستەقەک ژ سینیکا ل بەر سینگی خوە هینا دەر ..."^(٥٤) ژیا ناڤی

قههرهمانی یی رۆمانی ب ئەفی ئاوی هاتیه نیگارکرن و ل گهلهك جهاندا ئەف ههست و سوزین ئەوی یین تاکهکەسی دیاردبن.

ههروهسا جهمشید قه‌لغانی ژێ هه‌مان کەش و هه‌وایی خواستی تیدا دژیت لی به‌لی ئەو خودی ده‌سته‌ه‌لاته و مرۆقه‌ك پیچی بوویه. هه‌ر کاره‌کی بقیته ب سانه‌ی دکه‌ت. وه‌کی، قه‌خوارنا مه‌یی، گه‌نده‌لی، تاوان، دیسان یاریکرن ب لاشی ژنکان کو گه‌له‌ك جارن ب ریکا مونولۆگین خواستی ره‌فتار و کریارین ئەوی ئەشکه‌را دبن وه‌کی (سیکسکرن ل گه‌ل خزمه‌تکارا خوه یا مالی، سیکسکرن ل گه‌ل سکرته‌یرا خو یا ده‌وامی) ب گشتی رۆماننقیسی به‌حسا چه‌وانییا ژینگه‌ها ئەفی گرۆپی کرییه. بۆ نموونه ل سه‌ر ژيانا جه‌مشید قه‌لغانی. ب ئەفی شیوه‌ی ل هنده‌ك جه‌ین رۆمانی به‌حسی ئەوی کرییه، بۆ نموونه: "

- کێ باومردکر جه‌مشید کۆماندۆ، هنده‌ك تاوان و خرناقه د باژیره‌کی بچووک ژ قه‌رزێ باژیره‌ی داسنیان دا کرن؟!

- توچ دبیژی؟!

- سه‌حکی، هه‌تا باومرنامه‌یا وی یا قانونی ژ دهرقه هینای توزویا دهرکه‌ت!

- نه بابونه.

- ئەفه ژ بلی ملک و ئەملاکین ل سه‌ر ناقین وه‌می و ئەو هه‌می ته‌ملیککرین، شه‌رمه‌زاریین وی یین سیکسی، خزمه‌تکارین وی یین بیانی ب سه‌ر چ قه‌نه، هه‌که راستین وی ئەفه هه‌می کرین، دقیت هزار جارا سزادانا سیدمردانی ل سه‌ر به‌یته دان ...^(٥٥).

کو ئەفه‌ژی ئەوی یه‌کی دیاردکه‌ت کو رۆماننقیس ته‌حسین ناقشکی د ئەفی رۆمانیدا جیهانبینییا ئەفی گرۆپی دیاردکه‌ت. ب ریکا گوهورینا بارودوخی جفاکی د ناق رۆمانیدا، بۆ نموونه ل هنده‌ك جهان بارودوخی جفاکی هاتییه گوهورین ئەوژی په‌یوه‌ندییا د ناقه‌را کچ و بابیدا، کو رۆمان ل هنده‌ك به‌شین

ئەوئ پەيوەندىيى نەرمتر لى دكەت. كو ئەوژى دەما بابى خوناڤى ب پەيوەندىيا ئەوئ و كڤانى هايدار دبىت ب ھەلوئىستەك ئەرىنى ئەڤئ پەيوەندىي پەسەند دكەت. ديسان كچەكا داىك و خوشك لى ھاتبن تىروركرن و خودان بابەكى سەرخۆش و قومارچى ئەڤە ھەمى نابن ئارىشە د پەيوەندىيا ئەوئ و كڤانىدا. ديسان مالباتا كڤانى ئەوئ يەكى ژى قەبول دكەن كو ژ كورئ خو توره بن و ئەوژى ببىت بىكا مالى ئەڤەژى بارودۆخى جڤاكى د ناڤ رۆمانىدا د گوھۆرپىت، ژبەركو دجڤاكى كوردىدا خاستنا كچان ب رموشتى ئەوئ خىزانىڤە گرى ددەن. ديسان رابردوويى كەڤن دكەن پىشەر لى د ئەڤئ رۆمانىدا رابردوو ھاتىە ژبىركرن و برىار بوويە برىارەكا تاكەكەسى نەك كۆمى.

ژبەر ئەڤئ چەندى دىتتا جڤاكى يا گرۆپان و گریدانا ئەوئ ب شىوهمىەكى ھزرى يان ئاگەھىي ب تاكەكەسان كو ئەڤ چەندە ديار دبىت د ناڤ رەفتار و كارو دەربرىنىن ئەواندا ئەڤ چەندە ژى دىتتا گشتى بو جىھانى دەست نىشان دكەت. ژبەر ئەڤئ چەندى رىزكرنا مېژوويى ب رىيا چەند رویدانەكان ھەكى (كوشتنا ھەڤالا خواستى) و (تىروركرنا دەيك و خویشكا خوناڤى) و (دابەشكرنا پوستە و پلەيىن لەشكەرى) و (دزى و گەندەليا سياسى) ب رىكا ئەڤان دياردەيا مېژوويى ھاتىيە دياركرن.

ژبەر ئەڤئ چەندى جىھانبىنيا رۆماننقىس تەحسین ناڤشكى د رۆمانا ئالى دى يى پرىدا. دەست نىشانكرنا ئەوان ھوكار و فاكتەران يىن كو دبنە ئەگەرىن قەيرانىن سياسى و جڤاكى و سەرھلدا نا دياردا گەندەلىي د ناڤ چىنا بەرپرساندا. رۆماننقىس ھەمى تىشكا رۆناھىيى و سەرنجى داىە سەر چەوانىيا رەفتارا بەرپرسان دجڤاكىدا. ھەكى كوشتن و گەندەلى و دەست درىژىيا سىكىسى و دابەشكرنا پلە و پوستىن لەشكەرى و سياسى. ديسان پەيوەندىيا كچ و بابەكى د دەتە دياركرن و ھزروبيرىن ئەوان ل ھەڤ ناگونجن و ديسانژى قىايە بەحسى دەست درىژىيا بابى بو كچى د جڤاكىن گرتى و داخراودا بكەت. ئەوژى پشتى كو خواستى دمالدا مەيى ڤەدخوت ئىدى نىراتيا ئەوئ دگەھىتە ئەوئ پلەيى ھىرشى كچا خو خوناڤى

دکەت. دیسان کوشتنا ژنان ل بەر چاڤ هاتییه وەرگرتن ئەوان هۆکاران ژى
قەدگەرینیت ژینگەها جفاکی و ئاستی ئەوان یی هزری ژ ئەگەری وینەیهکی
جوانی ئەوی دبیتە قوریانی ئەقە ژى د دەمەکیدا کو د ناڤ جفاکی کوردیدا
بوویه دیاردهیهکا نەشرین.

- (۱) دلدار ابراهیم احمد: تیور و تهکنیکین فهگیرانی (پراکتیزه کرن لسه رومانانا ئالی دی یی پری)، چاپخانا هیشی، ژبه لافکرین دهمگههی نالبه ند یی چاپ و وهشانی، دهوک، ۲۰۱۷. ل ۱۷۲
- (۲) دلدار ابراهیم احمد: تیور و تهکنیکین فهگیرانی (پراکتیزه کرن لسه رومانانا ئالی دی یی پری)، ل ۱۷۳.
- (۳) ته حسین نافشکی، ئالی دی یی پری، وهشانی نیکه تیا نشیسه رین کورد، چاپا ئیکی، چاپخانا هاوار، دهوک، ۲۰۱۰، ل ۷ - ۸.
- (۴) دلدار ابراهیم احمد: تیور و تهکنیکین فهگیرانی (پراکتیزه کرن لسه رومانانا ئالی دی یی پری)، ل ۱۷۷.
- (۵) ته حسین نافشکی، ئالی دی یی پری، ل ۵.
- (۶) ته حسین نافشکی، ئالی دی یی پری، ل ۱۳۲ - ۱۳۳.
- (۷) هه مان ژیدمر: ل ۱۸۱.
- (۸) هه مان ژیدمر: ل ۲۴۷.
- (۹) ته حسین نافشکی، ئالی دی یی پری، ل ۱۳۷.
- (۱۰) چاچیکه فتن دگهل روماننقیس ته حسین نافشکی ل رۆژا ۲۰۱۶/۹/۴، ل دهوکی.
- (۱۱) چاچیکه فتن دگهل روماننقیس ته حسین نافشکی ل رۆژا ۲۰۱۶/۹/۴، ل دهوکی.
- (۱۲) هه مان ژیدمر.
- (۱۳) ته حسین نافشکی، ئالی دی یی پری، بپ ۱۹.
- (۱۴) ته حسین نافشکی، ئالی دی یی پری، بپ ۷۳ - ۷۴.
- (۱۵) هه مان ژیدمر: بپ ۱۴.
- (۱۶) ته حسین نافشکی، ئالی دی یی پری، بپ ۱۹۴.
- (۱۷) چاچیکه فتن دگهل روماننقیس ته حسین نافشکی ل رۆژا ۲۰۱۶/۹/۴، ل دهوکی.

- (١٨) ته حسين نافشكى، ئالى دى يى پرى، بپ ١٧٠ - ١٧٤ .
- (١٩) داود ملوي: تاريخ النقد الادبي، ترجمة: عناد غزوان، جلال الخياط، التعليم العالي والبحث العلمي، بغداد، ١٩٨٨، ص ١٣٢ .
- (٢٠) ته حسين نافشكى، ئالى دى يى پرى، بپ ١٦٤ .
- (٢١) ئەمىن عبدالقادر: شعريهت د رۆمانين (سدقى هرورى) دا، چاپا ئىكى، دەزگهه سىپىر، ههولير، ٢٠٠٨، ل ١٠٥ .
- (٢٢) ته حسين نافشكى، ئالى دى يى پرى، بپ ١٣ - ١٤ .
- (٢٣) ته حسين نافشكى، ئالى دى يى پرى، بپ ٢٣ .
- (٢٤) ته حسين نافشكى، ئالى دى يى پرى، بپ ٢٤ - ٢٥ .
- (٢٥) ته حسين نافشكى، ئالى دى يى پرى، بپ ١٥٦ .
- (٢٦) ته حسين نافشكى، ئالى دى يى پرى، بپ ١٣ .
- (٢٧) ته حسين نافشكى، ئالى دى يى پرى، بپ ١٥٣ .
- (٢٨) ته حسين نافشكى، ئالى دى يى پرى، بپ ١٥٦ - ١٥٧ .
- (٢٩) ته حسين نافشكى، ئالى دى يى پرى، بپ ١٩٦ - ١٩٧ .
- (٣٠) عيسى بن هشام محمد: البنية القصصية و مدلولها الاجتماعي، دار العربي، لبنان، ١٩٧٢، ص ٧٨ .
- (٣١) روبرت همفري: تيار الوعي في الرواية الحديثة، ت: د. محمود الربيعي، دار المعارف، مصر، ١٩٧٥، ص ٩٤ .
- (٣٢) محمود الربيعي (د.): قراءة الرواية لنماذج من نجيب محفوظ، دار المعارف، مصر، ١٩٧٤، ص ١٧٨ .
- (٣٣) روبرت همفري: تيار الوعي في الرواية الحديثة، ص ١١٧ .
- (٣٤) روبرت همفري: تيار الوعي في الرواية الحديثة، ص ١٢٠ .
- (٣٥) ته حسين نافشكى، ئالى دى يى پرى، بپ ١٣ - ١٤ .
- (٣٦) ته حسين نافشكى، ئالى دى يى پرى، بپ ١٣ .
- (٣٧) ته حسين نافشكى، ئالى دى يى پرى، بپ ١٨٤ .
- (٣٨) هه مان ژيدير: ل ١٩٤ .
- (٣٩) ته حسين نافشكى، ئالى دى يى پرى، بپ ١٩٢ - ١٩٣ .
- (٤٠) هه مان ژيدير: بپ ١٩٢ - ١٩٣ .

- (٤١) ته حسين نافشكى، نالى دى يى پرى، بپ ١٩٢ .
- (٤٢) لوسيان غولدمان و آخرون: البنيوية التكوينية والنقد الادبي، ص ١١ .
- (٤٣) لوسيان غولدمان: نقد تكويني، ت: د. محمد تقي غياث، ضاٹ اول، انتشارات تبرول كمهر، تهران، ١٣٦٩، ص ٧ .
- (٤٤) الثقافة: (جولدمان و البنيوية التكوينية)، مجلة الثقافة، العدد ١، السنة ٧، بغداد، كانون الثاني، ١٩٨٧، ص ٣٣ .
- (٤٥) هه مان ژيدير: ل ٣٥ .
- (٤٦) خالد آمرج: في تاويل النقد الادبي الاجتماعي، عبد المنعم ناشرون، طا، حلب، ١٩٩٩، ص ٣٥ .
- (٤٧) محمد برادة: مقدمة ترجمة كتاب: ميخائيل باختين، الخطاب الروائي، دار الامان، الرباط، ١٩٨٧، ص ٦ .
- (٤٨) ته حسين نافشكى، نالى دى يى پرى، بپ ٦٨ - ٦٩ .
- (٤٩) ته حسين نافشكى، نالى دى يى پرى، بپ ٧٣ .
- (٥٠) هه مان ژيدير، بپ ١٧ .
- (٥١) ته حسين نافشكى، نالى دى يى پرى، بپ .
- (٥٢) ته حسين نافشكى، نالى دى يى پرى، بپ ٤٣ .
- (٥٣) ته حسين نافشكى، نالى دى يى پرى، بپ ٥ - ٦ .
- (٥٤) ته حسين نافشكى، نالى دى يى پرى، بپ ٢٦ .
- (٥٥) ته حسين نافشكى، نالى دى يى پرى، بپ ١٨٤ .

ئەنجام

١ - ئەنجامین گشتی:

١. زاراقی بونیادگه‌رییا پیکهاته‌یی و قوناغین پیکهاتنا رۆمانی، یا هاتییه بکاره‌ییان د ناڤ ره‌خه‌یا ئەده‌بییا نوی ب گشتی و بیاقی رۆمانی ب تایبه‌تی.
٢. مه‌به‌ستا لوسیان گولدمانی ب زاراقی بونیادگه‌ریی ڤه‌گوه‌استنه‌که د ناڤ و ده‌رقه‌یی تیگستی ئەده‌بی، کو شیا هه‌ڤه‌شکیه‌کا تیوری چی بکه‌ت د ناڤه‌را بونیادین نافخویی کو ره‌نگه‌دانا خودیه‌تا مرۆڤایه‌تیه و لایه‌نی دووی یی هه‌ڤه‌شکی ژینگه‌هی ده‌رقه و ده‌روبه‌ریان ئەو جیهانا کارتیکرنی ل مرۆڤی دکه‌ت کو ژیده‌ری خوشی و ئالوزییا مرۆڤی نه.
٣. به‌ره‌مه‌می ئەده‌بی ره‌نگه‌دانا دیتنا جیهانی یه، یا ئەوی ته‌خی یان هه‌ر ته‌خه‌کا دی، کو دوو ره‌هه‌ندی، د ناڤا هه‌ین: یا ئیکی ره‌هه‌ندی جفاکی، کو ژواقعی ژیا‌ری یی هاتی، و ره‌هه‌ندی دووی ژئه‌ندی‌شا نفیسه‌ری یا هاتی د دیتنا جیهانی و ئەوی گرۆپی چ ب شیوه‌کی سروشتی یان ئیکسه‌ر، کو کارتیکرنی ل تاکه‌که‌س (نفیسه‌ری) دکه‌ن و ئەو ژی پشتی هینگی دزقرینه‌ڤه‌ بو گرۆپی.
٤. هوشمه‌ندییا واقعی، کو ئەو فۆرمی هوشمه‌ندیی ده‌یته ئالوگۆرکرن د ناڤه‌را تاکه‌که‌سین ته‌خه‌کا جفاکییا دیارکریدا. چونکی ئەو ب خو ئاگه‌هییه‌که بو نوکه ب پالپشتیا بووری ب هه‌می پیکهاتنین جیاوازیین ئابوری و هزری و په‌روه‌رده‌یی و ئایینی.
٥. هوشمه‌ندییا دشیاندا، کو ئەو ئاگه‌هییه ده‌ریازدبیت ژ هوشمه‌ندییا واقعی، چونکی ده‌یته وه‌سفرکرن ب گشتگیری و به‌رفره‌هی ژ دیتنا خو بو پیگه‌ه و بارودۆخی ئەوی ته‌خی یان گرۆپی جفاکی و ریره‌ی هه‌بوونا ئەوی یا میژوویی ل ناڤ پیگه‌هی هه‌می چین و گرۆپین دیدا، کو ئەڤ چه‌نده ژی د

ناف بهرهمین هزری و هونهری و ئهدهبی دهینه دیتن و ومهنگهگیرانا راستیا،
کو چ هزر دکهن ئهه گرۆپ یان ئهه تهخ یان چ دبیرن، بهلکو قهدهیتنا ئههوی
یهکی کو ئهه گرۆپ چهوا هزردهکت بیی ئههوی چهندی، کو ئهه گرۆپ
بزانن، کو ئهههژی دبیت ل ههمان دهمدا دهربرینهک ژ دیتنا جیهانییا ئههقی
تهخی یان گرۆپی.

ب - ئههجامین تایبهتی:

۱. د رۆمانا ئالی دی یی پری یا رۆماننخیس تهحسین نافشکی، ههر دوو
هوشمهندییا واقعی و دشیاندایه د نافدانه، لی ژلای خهکی و
کهسایهتیین قی رۆمانی هوشمهندییا واقعی دیاردبیت. چونکی بوویه
ئهگهر بۆ گوهورینا ژیا نا ئهوان، کو هندهک گوهورینییت بونیادگهیری د
ژیا نا ئهوان چیبوویه.

۲. هوشمهندییا دشیاندا ل دهق نفیسهری ئههقی رۆمانی ههبوویه، چونکی
گوهورین د ههستی ئههویدا چیبوویه، کو شیاییه گونجاندهکی چ
بکهت د ناف واقعی کوردیدا و هوشمهندییا ئهوان ب هویری د نافههرا
هوشمهندییا دشیاندا یا ئههوی بخو و د ناف ههمی پیکهاتهییین تهخین
جفاکی کوردیدا کرییه.

۳. د رۆمانا ئالی دی یی پری، رۆلی رۆماننخیس تهحسین نافشکی، ئاشکراکرنا
جیهانبینیا ئههقی رۆمانییه، ب جوانترین شیوه، چونکی ئهه ب ریکا ئههوی
هندهک هیقیین مهزن د ئاستهکی بلند یا گرۆپی دهرئیخسته، کو ئهه ب
خو ئههنامهکه ژ وی گرۆپی و دهربرینی ژ هزریین ئهوان دکهت، د ئههقی
رۆمانیدا رۆلی تهحسین نافشکی دیارکرنا ئههقی جیهانبینیا گرۆبییه، ئهه
ب خو خودانی ئههوی دیتنا هزریا گرۆپی نینه.

۴. جیهانبینی - دیتنا جیهانی - پیگهههکی تایبهت یی ههی د ناف
شلۆقهکرین بونیادگهیرییا پیکهاتهیییدا، کو ئهه تهوهری سهرهکییه بۆ

لشاندا هوشمهندييا كۆمى يا جفاكى كو تاكهكەسى داهينهەر
دهرينى ژى دكهت ب ريكا بهرهمى خو يى ئەدهبى كو دەست پى دكهت
بو بونىادى واتايى و دهبازدبىت ژ تيگههشتن و شلوقه كرنى ههتا دگههيتە
جورين هوشمهندييا كۆمى.

۵. ههلبهت تهحسين نافشكى كهسهكه د ئەفى جفاكى كورديدا و د ناڤ
واقعى ويدا دژيت، كو ئەوژى واقعى كوردستانيه، تايهت ههريما
كوردستانى و ئەڤ واقعه يى وينه كرى و مفا يى ژى وەرگرتى، كو تيدا
بهحسى هوشمهندييا جفاكى دكهن، كو جفاك بهشداره د پهيدا بوونا
كهلهك ئالوزيان و كهلهك بابەتان چونكى ئەوى بريار ل سهر كهلهك
تشتى يا داي و هندهك كههستين ئەفى رۆمانى ژ بونىادى ميژوويى هاتينه
وەرگرتن، كو ل دويڤ ديتنا نڤيسهري دى هينه وينه كرن ب ههمى رهش و
سپين خوڤه.

لیستا ژیدهران

■ ژیدەرب زمانى كوردى:

أ – پەرتوك:

۱. ئەمىن عبدالقادر: شعریەت د رۆمانىن (سدقى هرورى) دا، چاپا ئىكى، دەزگەھى سپىرىز، ھەولیر، ۲۰۰۸.
۲. تەحسین نافشكى، ئالى دی یى پرى، وەشانىن ئىكەتیا نئیسەرىن كورد، چاپا ئىكى، دەوك، ۲۰۱۰.
۳. دلدار ابراهیم احمد: تیور و تەكنىكىن قەگیرانى (پراكتیزە كرن لىسەر رۆمانا ئالى دی یى پرى)، ژ بە لا قىرنىن دەزگەھى نالبەند یى چاپ و وەشانى، دەوك، ۲۰۱۷.
۴. دیدارى رومانى كوردى، ئامادە كەردنى: لژنەى رەوشەنبىرى یەكیتى نوسەرانى كورد، چاپى یەكەم، چاپخانەى شەھاب، ھەولیر، ۲۰۰۳.
۵. فوئاد رەشىد (د): بونىادگەرى لى رەوشەنبىرى و رەخنەى ئەدەبى كوردیدا، بە لا و كراوەكانى یەكیتى نوسەرانى كورد – لقى كەركوك، كەركوك، ۲۰۱۰.
۶. ھەقال سەلىم تەیب (د): بونىادگەرى د ناڤ رەخنا كوردیدا ژ دەستپىكى ھەتا سالا ۲۰۰۳، دەزگەھى سپىرىز یى چاپ و وەشانى، دەوك، ۲۰۰۶.

ب – نامىن ئەكادىمى:

۷. بەنگىن ابراهیم ھەمى، رەخنەى جفاكى د رۆمانىن ھەسەنى مەتى دا، ناما ماستەرى زانكویا ماردین ئارتوگلو – توركیا، ۲۰۱۴.

د – ھەڤەيشین:

۸. چاپىكەفتن دگەل رۆماننقىس تەحسین نافشكى ل رۆژا ۲۰۱۶/۹/۴، ل دەوكى.

■ زیدمرب زمانى عهزمبى:

أ - پهرتوك:

٩. ابراهيم محمود خليل (د.): النقد الادبى الحديپ من المحاكاه الى التفكيك، الكبعه الپالپه، دارالميسره للنشر والتوزيع، الاردن، ٢٠١٠.
١٠. احمد الجرگى (د.): تميلات النثريه الادييه الحدييه فى النقد الروائى المعاصر، الكبعه الاولى، دارالنايا، دمشق، ٢٠١٤.
١١. الكسندر ياكبسون: المنحى السوسيوئوئجى فى النقد الاديى، ترجمه، نوفل نيوف، مجله الاداب الاجنبيه، عدد ١، اتحاد كتاب العرب، دمشق، ١٩٧٨.
١٢. المار هولنشتاين: رومان ياكوبسون و البنيويه التكوينييه القاهريه، ت: عبدالجليل الازرى، مگبعه نسقيف، الدار البيچاء، ١٩٩٩.
١٣. ايناس محمود عبدالله أبو سالم (د.): نقد النقد، عالم الكتب الحديپ للنشر والتوزيع، اربد، الاردن، ٢٠١٢.
١٤. بيتر مرز : حين ينكسر الغصن الزهبى، بنيويه امگبولوئجيا، ترتب : صبار سعدون، دار الشؤون الپقافيه، بغداد، ١٩٨٦.
١٥. تيرى ايجلتون: الماركسيه والنقد الاديى، ترجمه: احمد احسان، نواره للنشر والترجمه، القاهره، ١٩٩٧.
١٦. جابر عصفور (د.)، نثريات معاصره، دار المعرفه للپقافه والنشر، ك١، دمشق، ١٩٩٨.
١٧. جابر عصفور، منشورات عيون المقالات، الدار البيچاء، ١٩٨٦.
١٨. جاك دوبرا: نحو نقد ادبى سوسيوئوئجى، ترجمه: قمرى البشير، چمن كتاب البنيويه التكوينييه و النقد الاديى، ....
١٩. جان بياجه: البنيويه، ترجمه: عارف منيمنه و بشير اوبويا، منشورات عويدات - بيروت، ١٩٨٢.
٢٠. جان ريکاردوو: قچايا الروايه الحدييه، ت: صلاح الجهينم، وزاره الپقافه، دمشق، ١٩٧٧.
٢١. جمال شحيد (د.): فى البنيويه التكوينييه دراسه فى منهج لوسيان غولدمان، دار ابن رشد، بيروت، ١٩٨٢.
٢٢. جون باميكاي، البنيويه التكوينييه و لوسيان غولدمان، ترجمه، محمد سبيك، چمن كتاب السيره مانگوتى و النقد الاديى.

٢٣. جوران پوريون: ايديولوجيا الفلسفه و فلسفه الايديولوجيا، ت: الياس مرقص، دارالوحده، بيروت، ١٩٨٢.
٢٤. خالد آمرج: في تأويل النقد الادبي الاجتماعي، عبد المنعم ناشرون، حلب، ١٩٩٩.
٢٥. داود ملوى: تاريخ النقد الادبي، ترجمه: عناد غزوان، جلال الخياك، التعليم العالي والبحپ العلمي، بغداد، ١٩٨٨.
٢٦. رمان سلدن: النظرية الادبيه المعاصره، ترجمه: جابر عصفور، دار الفكر للدراسات والنشر والتوزيع، القاهرة، ١٩٩١.
٢٧. روبرت شولتز: البنيويه في الادب، ت، حنا عبود، اتحاد كتاب العرب، دمشق، ١٩٨٤.
٢٨. رمچان بسگا ديب محمد ناظم: فلسفه هيكل الجماليه، المؤسسه الجامعيه للدراسات والنشر والتوزيع، بيروت، لبنان، ١٩٩٦.
٢٩. روبرت همفري: تيار الوعي في الروايه الحديبيه، ت: د. محمود الربيعي، دار المعارف، مصر، ١٩٧٥.
٣٠. روبرت اسكارييت، سوسيولوجيا الادب، ت: آمال انگوان عرموني، ك١، بيروت، ١٩٨٧.
٣١. روجيه جا رووي: البنيويه فلسفه موت الانسان، ت: جورج خرابيش.
٣٢. زكريا ابراهيم(د.): مشكله البنيويه، دار مصر للكتاب، القاهرة، د.ت.
٣٣. زيرديك جيمسرن: سياسات النظرية: المواقف الايديولوجيه في جدل ما بعد الحدايه، ت: فخرى صالح، مجله الكرمل. مؤسسه الكرمل الثقافي، العدد، ١٩٩٧، ٥١.
٣٤. رشيد بنحدو (د.): الروايه والوقائع، الموسوعه الصغيره، (٣٥١)، دار الشؤون الثقافييه العامه - بغداد، ١٩٩٠.
٣٥. سلمان كاصد (د.): الموجوع و السرد، دار الكندي للنشر والتوزيع، اريد - الاردن، ٢٠٠٣.
٣٦. صالح بير زيا : تكورات هزه المناهج، دار كويقال، المغرب، ٢٠٠٢.
٣٧. عايده لكفي، دار الفكر للدراسات والنشر والتوزيع، ج ١، القاهرة، ١٩٩١، صص ٢٣.
٣٨. عبدالجبار عباس: في النقد القصصي، دار الرشيد للنشر، بغداد، ١٩٨٠.

٣٩. عبدالسلام المسدي: قحيه البنيويه، دار أميه، تونس، ١٩٩١.
٤٠. عبدالله محمد القدامى (د.): البنيويه، مجله عالم الفكر، العدد الرابع، الكويت، ١٩٩٩.
٤١. عبدالله ابو حسين (د.) "اتجاهات النقد الدرامى في سوريه، منشورات اتحاد كتاب العرب، دمشق، ٢٠٠٦.
٤٢. عمورى السعيد، الكتابه والتشكيل الايدولوجى في الروايه العربيه المعاصره — دراسه نقديه
٤٣. عيسى بن هشام محمد: البنيه القصصيه و مدلولها الاجتماعى، دار العربى، لبنان، ١٩٧٢.
٤٤. عمر محمد الكالب (د.): المذاهب النقدية (دراسه و تكبيق)، دار الكتب للكتاب والنشر، الموصل — العراق، ١٩٩٣.
٤٥. عمرو عيلان: الايدولوجيا و بنيه الخقاب الروائى في روايات عبدالحميد بن صدوقه، منشورات جامعه منشورى قستنگينه، ١٩٩١.
٤٦. فيصل دراج، نظريه الروايه والروايه العربيه، المركز الثقافى العربى، الدار البيجاء، المغرب، ١٩٩٩.
٤٧. قاموس لاورس فرنسى فرنسى — عربى، مكتبه ناشورى، بيروت — ١٩٩٧.
٤٨. قصى الحسين (د.)، سوسيولوجيه الادب، دار ومكتبه الهلال، بيروت، لبنان، ٢٠٠٩.
٤٩. كولن ولسون، اللامنتمى، ترجمه: انس زكى حسن، الكبعه الپانيه، دار العوده، بيروت، ١٩٧٩.
٥٠. لوسيان غولدمان و جاك دوبوا و آخرون: البنيويه التكوينييه والنقد الادبى، راجع الترجمه: محمد سبيلا، مؤسسه الابحاث العربيه، بيروت — لبنان، ١٩٨٤.
٥١. لوسيان غولدمان: المواقف لانسانيه و الفلسفيه، ترجمه: محمد العدلونى الاديب و يوسف عبدالمنصر، دار الثقافه — الدار البيجاء، ٢٠٠١.
٥٢. لوسيان غولدمان: الماديه الجدليه وتاريخ الأدب چمن البنيويه التكوينييه والنقد الادبى، ترجمه، محمد براده.
٥٣. ليوناردو جاكسون: بؤس البنيويه (الادب والنظريه البنيويه)، ترجمه: پائر ديب، سلسله دراسات فكريه (٦٨)، منشورات وزاره الثقافه، دمشق، ٢٠٠١.

٥٤. مالجم بير زيماء: تكورات هزه المناهج الى المنهج البنيوي التكويني عند غولدمان في كتاب النقد الاجتماعي، ترجمه: عايده لگفي، دار الفكر للدراسات والنشر والتوزيع، ج ١، القاهرة، ١٩٩١.
٥٥. ميخائيل باختين: الملحمه والروايه، ترجمه: جمال شحيد، مؤسسه الابحاث العربيه، الكعبه الاولى، بيروت، ١٩٨٢.
٥٦. مرشد الزبيدي: اتجاهات الشعر العربي في العراق، منشورات اتحاد كتاب العرب، دمشق - سوريا، د. ت.
٥٧. محمود الربيعي (د.): قراءه الروايه لنماذج من نجيب محفوظ، دار المعارف، مصر، ١٩٧٤.
٥٨. محمد عزام: فچاء النص الروائي، مقاربه بنيويه تكوينيه في ادب نبيل سليمان، دار الفكر، لبنان، ١٩٩١.
٥٩. محمد ساري: البحت عن النقد الادبي الجديد، دار البقافه، بيروت - لبنان، ١٩٨٤.
٦٠. محمد خرياش: اشكاليه المناهج والنقد الادبي المعاصر (البنيويه التكوينييه بين نظريه والتكبيق)، مگبعه انفوبرانت، فاس، ٢٠٠١.
٦١. محمد براده: مقدمه ترجمه كتاب: ميخائيل باختين، الخكاب الروائي، دار الامان، الرياك، ١٩٨٧.
٦٢. محمد الامين بحري: البنيويه التكوينييه (من الاصول الفلسفييه الى الفصول المنهجييه)، كسله للنشر والتوزيع، تونس، ٢٠١٥.
٦٣. ميجان الرويلي و سعد البازعي: دليل الناقد الادبي، المركز البقافه العربي، ك٢، الدار البيچاء، المغرب، ٢٠٠٠.
٦٤. مجموعه من النقاد الفرنسيين: البنيويه والنقد الادبي - ملحق بكتاب البنيويه التكوينييه والنقد الادبي، ترجمه: ابراهيم الخكيب، مؤسسه الابحاث الغربيه، بيروت، ١٩٨٤.
٦٥. مجموعه من الكتاب، مدخل الى مفاهيم النقد الادبي، ترجمه: د. رچوان قافا، سلسله عالم المعرفه، (٢٢١)، ١٩١٧.
٦٦. نديم محمد خشته: تاويل النص في المنهج البنيوي لدى لوسيان غولدمان، مركز الانماء الحجاري، حلب، ١٩٩٧.
٦٧. يوسف الانكاكي: سوسيولوجيا الادب - الاليات الخلفيه ١، يبستمولوجيه - تقديم: د. محمد حافظ دياب، رؤيه للنشر والتوزيع، القاهرة، ٢٠٠٩.

ب - نامين ئه كاديىمى:

٦٨ . السعيد عمورى، الكتابه والتشكيل الايدولوجى فى الروايه العربيه المعاصره -
دراسه نقديه ايدولوجيه، اكروحه دكتورا، جامعه الحاج لخجر، كليه
الاداب، قسم اللغه العربيه، ١٩٧٨.

ج - رؤؤنامه و كوؤار:

- ٦٩ . الپقافه: (جولدمان و البنيويه التكوينييه)، مجله الپقافه، العدد ١، السنه ٧،
بغداد، كانون الپانى، ١٩٨٧.
- ٧٠ . جابر عصفور: عن البنيويه التوليديه، قراءه فى لوسيان غولدمان، مجله
الفصول، عدد (٦٨)، ٢٠٠٦.
- ٧١ . صالح ولعه، التكوينييه و لوسيان غولدمان، مجله التواصل للعلوم الاجتماعيه
والانسانيه، العدد ٨، جامعه عناب - الجزائر، ٢٠٠١.
- ٧٢ . عز الدين اسماعيل، مناهج النقد الادبى بين المعياريه و الوصفيه، مجله
فصول، العدد (٦٨)، ٢٠٠٦.
- ٧٣ . مجله التواصل للعلوم الاجتماعيه والانسانيه، العدد ٨، جامعه عناب،
الجزائر، ٢٠٠١.
- ٧٤ . مجله الفصول، المجلد الرابع، العدد، ١ - ٢، بغداد، ١٩٨١.
- ٧٥ . محمد حافؤ ديب: النقد الادبى فى علم الاجتماع، مجله الفصول، المجلد
الرابع، العدد الاول، اكتوبر - نوفمبر - ديسمبر، ١٩٨٣.
- ٧٦ . ميشيل زيرافا: سوسيوولوجيا الروايه، ترجمه: جمال شحيد، مجله الاداب
الاجنبيه، العدد ٤، نيسان ١٩٧٥.

٣ - ژيؤدرب زمانى فارسى:

٧٧ . لوسيان غولدمان: نقد تكوينى، ت: د. محمد تقى غياپ، چاپ اول، انتشارات
تبرول كمهر، تهران، ١٣٦٩.

٤ - ژيؤدرب زمانى فهرهئسى:

- 76 . Lucien Goldman: le dieu cache: Etade sar la vision tragique ands
les Pensees de Pascal et ands le the a hamaines. paris. edition
gallinaarg, 1979.
- 77 . Lucien Goldman: Pourune Sociologie du roman Gallimard. paris
1965.

فهرستا كهسايهتي و زاراڤان

ئ

ئاگەھى، ۱۷، ۶۴، ۷۱، ۷۵

ئايدولئۆزى، ۲۴، ۳۹، ۱۶، ۱۷، ۳۷، ۶۵، ۶۶، ۸۳، ۱۰۹

ب

بەرھەمى ئەدەبىي، ۹، ۱۶، ۱۷، ۲۵، ۲۶، ۳۳، ۳۷، ۶۳، ۶۷، ۷۹، ۸۲

۸۳، ۱۲۴، ۱۲۵، ۱۲۶، ۱۳۱، ۱۴۳

بونياد، ۱۳، ۵۸، ۶۰، ۹۵

بونيادگەرى، ۹، ۲۴، ۴۱، ۴۲، ۵۴، ۱۲۵، ۱۴۹

بونيادگەريا بىكھاتەيى، ۹، ۱۵، ۵۷، ۹۴

ت

تاك، ۷۲، ۷۹، ۱۳۱

تاكەكەس، ۱۶، ۳۵، ۳۷، ۵۷، ۷۶، ۸۱، ۹۵، ۱۰۵، ۱۰۷

۱۴۳

تىگەھشتن، ۱۲، ۱۵، ۱۷، ۴۰، ۴۲، ۴۴، ۵۵، ۵۷، ۶۴، ۶۵

۶۶، ۶۷، ۶۸، ۶۹، ۷۰، ۸۲، ۹۱، ۹۴، ۱۱۵، ۱۱۶، ۱۱۷

۱۴۵، ۱۶۰

تيكست، ۴۸، ۶۱، ۶۴، ۶۷، ۱۰۳

ج

جەوھەرى، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۳، ۶۴، ۶۶، ۸۰، ۸۴، ۱۱۱

جىڭك، ۲۵، ۲۶، ۴۸، ۱۴۵

جىھانئىنى، ۱۷، ۱۸، ۳۵، ۵۵، ۶۵، ۶۶، ۷۶، ۷۸، ۷۹، ۸۱

۸۲، ۱۰۸، ۱۲۵، ۱۳۱، ۱۴۴، ۱۶۰

د

داهىنان، ۸۱، ۱۰۷

دەربىر، ۸۰، ۹۴، ۱۰۶

ر

رەخنەگەر، ۲۴، ۳۲، ۳۴، ۸۰

رەفتان، ۱۱۳، ۱۳۰، ۱۳۴، ۱۳۵، ۱۳۷، ۱۶۰، ۱۷۲، ۸۴، ۹۷

۱۰۱، ۱۳۰، ۱۳۳

رومان، ۸۸، ۱۵۰

رۇمانئىس، ۹، ۱۰، ۱۲، ۳۲، ۴۷، ۶۸، ۹۱، ۹۳، ۹۹، ۱۰۳

۱۰۶، ۱۱۳، ۱۱۵، ۱۱۸، ۱۲۱، ۱۲۷، ۱۲۹، ۱۳۳، ۱۳۴

۱۳۵، ۱۳۷، ۱۴۴، ۱۴۹، ۱۶۰

رویدان، ۳۰، ۳۳، ۳۷، ۷۵، ۹۸، ۱۰۵، ۱۱۹

س

سوسیئولوگى، ۸۹، ۱۵۰

ش

شلۇقەگەر، ۱۱، ۱۲، ۴۰، ۴۲، ۴۸، ۵۵، ۶۴، ۶۶، ۶۷، ۶۸

۶۹، ۷۰، ۸۲، ۹۱، ۹۴، ۱۱۵، ۱۱۶، ۱۱۸، ۱۶۰

چ

چىن، ۵۷، ۱۴۳

ك

كروپ، ۶۶، ۷۹

كونجانندن، ۲۳، ۲۸، ۳۰، ۳۶، ۶۶، ۸۴

كوھورپ، ۲۹، ۳۱، ۵۲، ۸۰

ق

قەگىران، ۳۳، ۱۱۰

قەكۆلىن، ۱۸، ۲۰، ۵۸، ۶۰، ۶۵، ۶۷، ۹۴

ف

فەلسەفە، ۲۰، ۳۳، ۴۹، ۱۲۴

گ

گارتىگەر، ۲۱، ۲۹، ۹۶

كهسايه تي، ٥٢، ٣٧

كلاسيكي، ٩٤، ٨٣، ٣٨

ل

لوسيان گولدمان، ١١٨، ٤٩

لوکاشي، ٦٢، ٥٢، ٤٤، ٣٩، ٣٦، ٣٣، ٢٣، ٢٢، ٢١، ١٣

١٥٩

م

مارکس، ٤٩، ٣٠، ٢٦، ٢٠، ١٩، ١١

مرؤقايه تي، ٦٤، ٦٠، ٥٠، ٤٩، ٣٥، ٣١، ٢٥، ٢٣، ٢١، ١٦

١١٩، ٧٩، ٧٨، ٧٦

ن

رهخه، ٤٠، ٣٣، ١٩

نڤيسهر، ١٤٣، ١٢٦، ١٢٥، ١٢٤، ١٢١، ٣٥، ٩، ٤

نوي، ٧٣

ه

هزري، ٧٤، ٧١

هوشمه ندي، ١١٩، ٨١، ٧٨

و

واقعي، ٧٤، ٧٣، ٧٠

ناقهروك

پيشهكى ۷

پشكا ئىكى

سروشتى بونىادگهرييا پىكهاتهيى

- ۱ - ۱: پهيدا بوونا بونىادگهرييا پىكهاتهيى ۱۵
- ۲ - ۱: ژىدهرىن هزرى و فهلسهف يىن پهيدا بوونا بونىادگهرييا پىكهاتهيى: ۱۷
- ۱ - ۲ - ۱: فهلسهفا هيگلى ل دويش ديتنا بونىادگهرييا پىكهاتهيى: ۱۸
- ۱ - ۲ - ۲: فهلسهفا ماركسى ل دويش ديتنا بونىادگهرييا پىكهاتهيى: ۱۹
- ۱ - ۲ - ۳: فهلسهفا جورج لوكاشى ل دويش ديتنا بونىادگهرييا پىكهاتهيى: ۲۱
- ۱ - ۳: سؤسيؤلوزيا ههچهرخ و ئايدؤلوزيا ۲۴
- ۱ - ۴: گهشه كرنا فهكولينا بؤقه ديتنا ئهوى پهيوه نديا د ناچهرا ئهدهب و جفاكيدا: ۲۵
- ۱ - ۵ - ۱: سؤسيؤلوزيا رومانى ۲۷
- ۱ - ۵ - ۲: تىكستى رومانى و پىكهاتا ئهوى يا جفاكى: ۳۱
- ۱ - ۶: بونىادى جفاكى و ئىستاتىكا تاكهكسى: ۳۵
- ۱ - ۷: بونىادگهرييا پىكهاتهيى د رهخنا ئهدهبىيا عهريبيدا (تيورى - پراكتىك): ۳۷
- ۱ - ۸: بونىادگهرييا پىكهاتهيى د ناچه رهخنا نوييا كورديدا: ۴۱
- ۱ - ۹: كورتىهك ل سهر روماننا دهقهره بههدينان و گوهورىننن ئهوى يىن جفاكى و هونهرى: ۴۷

پشكا دووى

تيورا رهخنا بونىادگهرييا پىكهاتهيى

- ۲ - ۱: تىگهه و زاراقى بونىادگهريى ۵۸
- ۲ - ۱ - ۱: ژلايى زمانيشه ۵۸
- ۲ - ۱ - ۲: ژلايى زاراقيشه ۶۰
- ۲ - ۲: بنه مايىن سهره كىيىن بونىادگهرييا پىكهاتهيى ۶۲
- ۲ - ۲ - ۱: بونىادى دهلالى: ۶۳
- ۲ - ۲ - ۲: تىگهه شتن و شلوقه كرن: ۶۶
- ۲ - ۲ - ۱: تىگهه شتن: ۶۷

- ٦٨ . . . . . ٢-٢-٢-٢ : شلوڤه كرن:
- ٧٠ . . . . . ٣-٢-٢ : ئاستين ئاگه هيبى:
- ٧٣ . . . . . ٣-٢-٢ : ئاگه هيبيا واقعى:
- ٧٤ . . . . . ١-٣-٢-٢ : ئاگه هيبيا جيگير:
- ٧٥ . . . . . ٢-٣-٢-٢ : ئاگه هيبيا د شياندا
- ٧٧ . . . . . ٣-٣-٢-٢ : ئاگه هيبيا واقعى (ل سهر ريككهفتى):
- ٧٨ . . . . . ٤-٢-٢ : جيهانبينى
- ١-٤-٢-٢ : لايهنى هه قبه ركرنى د ناقبه را تشتى واقعى و قه گيرانى (بونىادى ژيرى و سهرى):
- ٧٩ . . . . . ٢-٤-٢-٢ : هه قبه ركرن د ناقبه را بونىادين جفاكى و هزريدا:
- ٨٠ . . . . . ٣-٤-٢-٢ : هندهك بنه مايين گشتييين تيورا بونىادگه ريبيا بيكهاته يي:

پشكا سيبى

- ١-٣ : پراكتيزه كرنه و بنياتين بونىادگه ريبيا بيكهاته يي ل سهر روماننا (ئالى دى يى پرى)
- ٩٣ . . . . . يا ته حسين ناقشكى:
- ٩٥ . . . . . ٢-٣ : كورتبهك ل سهر روماننا (ئالى دى يى پرى):
- ٩٩ . . . . . ٣-٣ : جيهانبينى ته حسين ناقشكى وهك روماننقىس نه وهك قه گيرى رويدانين رومانى:
- ١٠٧ . . . . . ٤-٣ : بنه مايين بونىادگه ريبيا بيكهاته يي د ناق روماننا ئالى دى يى پرىدا:
- ١٠٨ . . . . . ١-٤-٣ : بونىادى واتاييى روماننا ئالى دى يى پرى:
- ١٠٩ . . . . . ١-١-٤-٣ : قه گيرانا بابته تى:
- ١١٠ . . . . . ٢-١-٤-٣ : قه گيرانا خودى:
- ١١٥ . . . . . ٢-٤-٣ : تيگه هشتن و شلوڤه كرن:
- ١١٨ . . . . . ٣-٤-٣ : ئاستين هوشمه ندىي (ئاگه هيبى):
- ١٢٥ . . . . . ٤-٤-٣ : جيهانبينى روماننا ئالى دى يى پرى:
- ١٤١ . . . . . ئه نجام
- ١٤٧ . . . . . ليستا ژيدمران
- ١٥٥ . . . . . فههرستا كه سايه تى و زاراڤان

Zakho Centre
for Kurdish Studies

سەنتەری زاخۆ بۆ ڤه کۆلینین کوردی

ئەڤ پەرتووکه

لسەر بونیادگه‌رییا پیکهاته‌یه، و تیگه‌هه‌کی زانستی یه بۆ ژيانا مرۆڤایه‌تی، لسەر دهستی (لوسیان گولدمانی) په‌یدا بوویه، کو بزاقی دکهت بۆ شلوڤه‌کرنا بونیادی‌ن نافخویی یین تیکستی و گریدانا وی ب بزاقا میژوویا جڭاکی یا ئەو تیکست تیدا په‌یدا بوی. ئەدهبیاتی‌ن کوردی تاییهت رومانێ شیایه هه‌لویستی خو به‌رامبه‌ر ژيانا واقعی دیار کهت و کارتیکرنا لایه‌نین جڭاکی لسەر جیهان‌بینیا رومان‌نقیسی کورد، ژهر هندی بونیادگه‌رییا پیکهاته‌ی نه‌ بتنی ڤه‌کولینا رهنگشه‌دانا ساده بۆ هوشیاریا جڭاکی دکهت، به‌لکو ده‌برینه‌کا ئیکگریه بۆ ئاراسته و هیشین ته‌خه‌کا جڭاکی، کو رومان‌نقیس (ته‌حسین ناڤشکی) درومانا "ئالیی دینی پری" شیایه واقعی و دیتن و جیهان‌بینین میژوویا سه‌رده‌می خو دیار ب کهت.

هاڤین سه‌عید خضر

ل سال ١٩٨٧ ل کوندی بیغه‌باری ژدایک بوویه.
ل سال ٢٠٠٣ خواندنا خوه یا ناڤنجی ل قوتابخانا ده‌لال ب دو ماهیک هینایه.
ل سال ٢٠٠٨ باومرناما دبلوم ل پشکا زمانی کوردی، په‌یمانگه‌ها ماموستایان و مرگریه.
ل سال ٢٠١٢ باومرناما به‌کالوریوس ل پشکا زمانی کوردی، کولیزا په‌رومردا بنیات، زانکویا دهوکی ب ده‌ستقه‌هینایه.
ل سال ٢٠١٧ باومرناما ماسته‌ری ل پشکا زمانی کوردی، کولیزا په‌رومردا بنیات، زانکویا دهوکی ب ده‌ستقه‌هینایه.

9 789922 908069 >

© مافی چاپی یین پاراستیه بۆ
سەنتەری زاخۆ بۆ ڤه کۆلینین کوردی
Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەری زاخۆ بۆ ڤه کۆلینین کوردی
zcks@uoz.edu.krd +964 (0) 751 536 1550
Iraq-Kurdistan Region, Zakho- University of Zakho